

Geçmişten Geleceğe Nevşehir

Kasım 2014 • YIL: 9 • SAYI: 18

KÜLTÜR ve TARİH ARAŞTIRMALARI

Göreme Vadilerinde
Değişimin Etkileri

Bıkkılar ve
Yaşam Alanları

Simgeler III

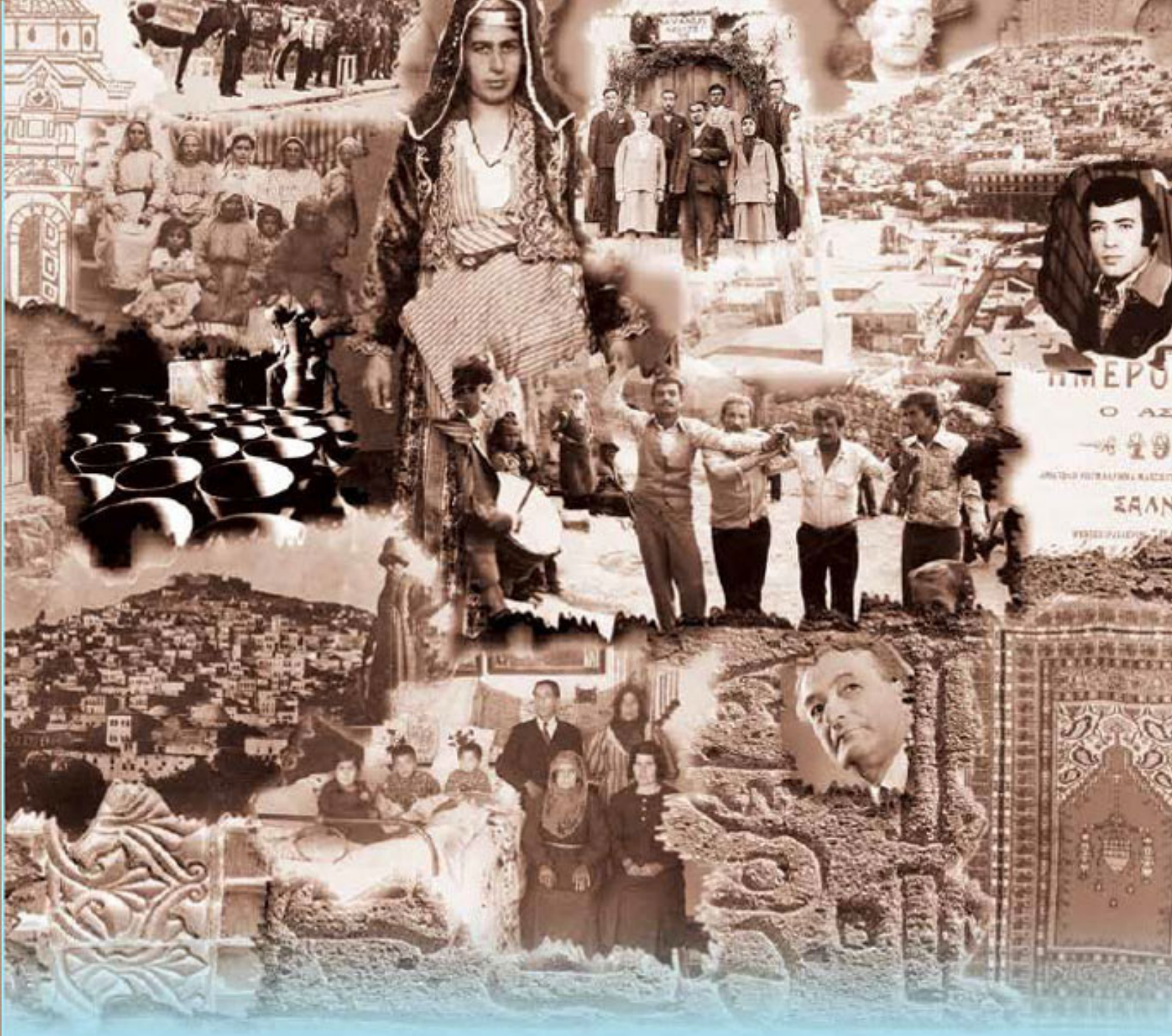

Bağlarımız ve
Üzüm Adları

Nevşehir'de
Bağ Korucuları

Belediyemiz tarafından hazırlanmakta olan **“NEVŞEHİR KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ”** için elinizde bulunan resim, belge, bilgi, fotoğraf ve her türlü dokümanla geri teslim edilmek kaydı ile hazırlayacağımız eserimize katkıda bulunmanızı bekliyoruz. Katkıda bulunacağınız bu belgeler arasında uygun görülenler, jüri tarafından ödüllendirilecektir. İlginize şimdiden teşekkür ederim.

Hasan ÜNVER
Nevşehir Belediye Başkanı

NEVŞEHİR
Kültür ve Tarih Araştırmaları
Kasım 2014 Sayı: 18

İMTİYAZ SAHİBİ

Nevşehir Belediyesi Adına
Hasan ÜNVER
Nevşehir Belediye Başkanı

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Yusuf KAYA

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Celal KORKMAZER

YAYIN KURULU
Mustafa KAYA
Celal KORKMAZER
Hüseyin SEVİNDİK
Dr. Levent ULUĞLAR

DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Gönül GÜLTEKİN
S. Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Fakültesi Emekli Dekanı

Prof. Dr. Kurtuluş KAYALI
Ankara Dil, Tarih Coğ. Fak. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Emrullah GÜNEY
Dicle Üniv. Sos. Bilimler Bölümü Başkanı

Prof. Dr. Faruk TAŞKALE
Mimar Sinan G.S. Üniv. Tezhip Ana Sanat Dalı Bşk.

Doç. Dr. Süavi AYDIN
Antropoloji Bölümü Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniv., Ankara

Yrd. Doç. Dr. Sencer ERKMAN
Erciyes Üniv. Mimarlık Bölümü Öğr. Üyesi, Kayseri

Yrd. Doç. Dr. Celil ARSLAN
Sanat Tarihi Böl. Öğr. Üyesi, Edb. Fak. Erciyes Üniv., Kayseri

Yrd. Doç. Dr. Faruk GÜÇLÜ
K. Kıbrıs Üniv. Öğr. Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK
Türkçe Bölümü Öğr. Üyesi, Selçuk Üniv., Konya

Gürsel KORAT
Gazi Üniv. Öğr. Gör., Ankara

GRAFİK TASARIM
Seher ŞENGÜL

TEKNİK ÇALIŞMA
Nevşehir Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

İLETİŞİM
Nevşehir Belediyesi

Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Tel: 0 384 213 86 93
Faks: 0 384 214 07 97

www.nevsehir.bel.tr
baskan@nevsehir.bel.tr
ckorkmazer@nevsehir.bel.tr

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sunuş	Hasan ÜNVER	2
Gazi Veli Gökten Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndaki Hatırası	Uzm. Dr. Abdullah Tuncer GÜRBÜZ	3
Göreme Vadilerinde Değişimin Etkileri	Prof. Dr. Emrullah GÜNEY	31
Nevşehir Şairleri		
Kenzî, Lütfî, Türebî	Mustafa KAYA	36
Bir Belge (Zarf)	Nami ARAZ	39
Bitkiler ve Yaşam Alanları	Bahadır DEDEOĞLU	40
Nevşehir'de Bağ Korucuları	Mustafa DINLEYEN	43
Bir Belge	Ahmet KUTLAR	48
Bağlarımız ve Üzüm Adları	Yrd. Doç. Dr. Zafer YEŞİLÖZ	52
Kapadokya Mimarisinde Kullanılmış Simgeler-III	Mustafa KAYA	58
Yayınlarda Kapadokya	Fatih KÜRK	61

YAYIN İLKELERİ

1. Dergimizin temel amacı; Nevşehir ili ve bölge hinterlandında, bilimsel çerçevede ele alınmış tarih ve kültür araştırma ve derlemelerini yayına dönüştürmektir. Bunun yanında, güncel anlamda kültürel haberler köşesi, kitap tanıtım köşesi ve ilginç bilgilerin yer aldığı "Bunları Biliyor muydunuz?" köşesi de yer almaktadır. Bu anlayış ve sınıflama dışı yazılar dergide yer almaz.
2. Araştırma ve derleme yazılarında bilimsel yol izlenmelidir. Bunun için: Araştırma yazılarında; giriş, araştırma yöntemi, materyalin sunulduğu bölüm ile değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümü ve kitap kaynakçası verilmelidir. Derleme yazılarında ise; saha çalışmasında izlenen yol, derlenen materyalin orijinal şekliyle aktarılması, bölgesel kelimeler için sözlük konması ve kaynak kişi künyelerinin verilmesi şeklinde olmalıdır.
3. Makale yazarı tanıtım bilgisi için (*) işareti kullanılmalıdır. Dipnotlar metin sonunda üst simge kullanılarak rakamla verilmelidir. Açıklaması ise sayfa altında üst simgeye uygun puntoyla yazılmalıdır.
4. Dergiye isteyen herkes yazı gönderebilir. Ancak derginin içeriğinin, Nevşehir ili ve bölge hinterlandından seçilecek konular olduğu, ilgisiz yazılara yer verilmeyeceği bilinmelidir.
5. Gönderilen yazılar, yayın kurulundan geçtikten sonra yayınlanmak üzere sıraya konulur; yayına değer bulunmayan yazıları iade etme zorunluluğu yoktur.
6. Yazıların daha önce hiçbir şekilde yayınlanmamış olması ve alıntı yapıldığı takdirde bunun muhakkak belirtilmesi gerekmektedir.
7. Yazıların görsel malzemeleri, orijinal olarak veya dijital ortamda yazı ile birlikte gönderilmesi, dijital malzemenin yüksek çözünürlükte olması tercih edilmelidir.
8. Nevşehir Dergisi'nin dili Türkçe'dir. Gerekli görüldüğü takdirde Türk lehçelerinde ve diğer dillerde yazı kabul edilir. İngilizce özet eklenebilir.
9. Dergimizdeki yazılardan kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.
10. Dergi editörlüğü, yayınlanması için gönderilen yazılarda, ana çatıyı bozmadan uygun gördüğü değişiklikleri yapma hakkına sahiptir.
11. Yazılarda bilimsel ve diğer sorumluluklar yazarlarına aittir.

YAYIN KURULU

TARİH VE KÜLTÜR ŞEHİRİ NEVŞEHİR

Hasan ÜNVER / Nevşehir Belediye Başkanı

Değerli okurlarımız, sizlerle Dergimizin 18. sayısında buluşmanın heyecanını ve mutluluğunu tüm yüreğimizle paylaşıyoruz. Belediyemizin yaptığı tarih ve kültür araştırmaları çalışmalarının tarafınızdan beğeniyle karşılanması bizim için en büyük motivasyon kaynağı olmaktadır. Yerel yönetimlerin bir şehrin kültürel manada gelişmesine de önemli katkılarının olabileceğine her zaman inandım; çünkü Nevşehir; insanı, doğası, tarihi ile zaten birçok güzelliği içinde barındıran bir kentti, bizler sadece bu güzelliklerin ortaya çıkmasında

vesile olan yöneticileriz. Şehrimizde olmayan çalışmalara imza atmak; yapılmayanı yapmak, Belediye olarak Nevşehir'in vizyonunu geliştirmek temel politikamız olmuştur.

Şehrimizde daha önce bulunmayan 1000 kişi kapasiteli kültür merkezini 2006 yılında Nevşehir'e kazandırdık. İlk önce çeşitli olumsuz eleştirilere maruz kalan Kültür Merkezimiz artık Şehrimize yetersiz gelmektedir. Bu durum bizler açısından son derece önemlidir; çünkü Kültür Merkezi ile Şehrimizde kültürel bir boşluğu doldurduk ve zamanla halkımız da yapılan hizmeti benim-

seyerek bu çalışmaların aslında kültürel bir ihtiyaç doğrultusunda olduğunu farketti ve bizlere destek verdi.

Hemşehrilerimizin desteği ve geri dönüşleri, bizleri son derece mutlu etmekte olup yeni projelerimiz için heyecan vermektedir. Bu sebeple Şehrimizin kültürel ihtiyaçlarını düşünerek Göre yolunda 3500 kişi kapasiteli çok amaçlı bir kültür ve eğitim kompleksinin inşaatına başladık. Yeni Kültür Kompleksimizin kültürel ve sanatsal tüm ihtiyaçları karşılayacağını düşünmekteyim. Ülkemizin yeni çizgisinin kültür ve sanatla desteklenmesi gerektiğine her zaman inanmaktayım ve Nevşehir Belediyesi olarak yaptığımız tüm çalışmalarda bu düşünciyi benimsemekteyiz. Umarım ki bu gibi kültürel hizmetler Şehrimiz için faydalı olsun, Şehrimiz kültür ve sanatı ile anılan örnek bir kent haline gelsin, tüm çabalarımız bu yönde olacaktır.

Nevşehir Belediyesi olarak kültürel çalışmalarla ve yayınlarla her zaman halkımızın yanında olacağız. İnşallah yaptığımız çalışmalar beğenilir ve halkımıza ve okurlara faydalı olur. Barış, mutluluk ve sevgi dolu bir Şehir ve Ülkede yaşamının zevki içerisinde bizlere verdiğiniz destek için şükranlarımı, sizlere en içten sevgi ve selamlarımı sunuyorum.

Saygılarımla...

GAZİ VELİ GÖKTAN BEY'İN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ve KURTULUŞ SAVAŞI'NDAKİ HATIRASI

Abdullah Tuncer GÜRBÜZ *

GİRİŞ ve AMAÇ

Bu incelemede, Veli GÖKTAN Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasında gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı'ndaki gayretleri derlenmeye çalışılmıştır.¹ Emekli General Emin DİVANOĞLU'nun, Veli GÖKTAN Bey'in hatıra defterinden derleyerek Ürgüp Dergisi'nin 19. sayısında yayınlamış olduğu derleme çalışması, incelememizde esas kaynak olarak ele alınmıştır.² Söz konusu derleme çalışmasının yanı sıra, Lale DOĞAN ve Yusuf Turan GÖKTAN'ın, Veli GÖKTAN Bey'in hatıra defterinden birebir yazmış oldukları notlar ise çalışmamızın diğer ana kaynaklarını oluşturmuştur.³

Ancak bu inceleme yazımızda; düşman ordularının söz konusu edilen dönemde vatanımızın en içlerine kadar ne amaçla girmiş olduklarını, Rus ordularının Erzincan'a kadar, İngiliz - Fransız ordularının dünyanın her tarafından topladıkları sömürge askerleriyle birlikte, Gelibolu'da, Filistin'de, Basra'da ne aradıklarını ve Yunan tümenlerinin sonrasında Polatlı'ya kadar nasıl gelebilmiş olduklarını anlayabilmek için, Türk tarihinin geniş bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu açıdan baktığımızda, ikinci bin yılın ikinci yarısında, sadece Osmanlı Türk İmparatorluğu ile temsil edilen Batı Türklüğünün

değil, Asya'daki Türklüğün de gerilemesi ve geri çekilişinin söz konusu olduğunu görüyoruz. Veli Bey'in subay olmak amacıyla askeri okullara adım attığı 1915 yılında Sarıkamış'a gelmiş olan Rus ordularının, yaklaşık 350 yıl boyunca Türkistan'ın tamamını işgal ederek ilerlemiş olduklarını, aynı yılda, Seddülbahir'de, Conkbayırı'nda, Küt-ül Amare'de Türk süngüsü ile karşılaşan İngiliz ve Fransız ordularının, aziz vatanımızın bu bölgelerine gelene kadar neredeyse bütün dünyayı sömürge olarak istila etmiş olduklarını çok iyi biliyoruz.

Veli GÖKTAN (1894-1951) (Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).³

Bu kapsamda, 1917 yılında Kudüs'ü düşman ordularının eline bırakmamak için canını feda etmekten çekinmemiş olan Veli Bey'i ve elbette Veli Bey gibi yüz binleri anlayabilmek için, Türk dünyasının 16. yüzyıldan itibaren uğramış olduğu kuşatmayı açık ve net olarak görüyoruz.⁴

Dolayısıyla, batıdan Avrupalı ulusların, kuzeyden Rusların, doğudan Çin'in ve güneyden yine Avrupalı denizci ulusların gerçekleştirmiş olduğu bu kuşatmanın nihai hedefinin, işgallerle, soykırımlarla ve sürgünlerle Anadolu Türklüğünün de yok edilmesi olduğuna özellikle inanıyoruz. Anadolu'nun ortasına kadar gelmiş olan Yunan ordusunu gerisin geriye sürükleyerek denize döken, Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu yüz binlerin aziz hatırasını, bu açıdan bakabilirsek anlayabileceğimiz kanaatini taşıyoruz.⁴

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı, sadece onuru değil, varlığı da imha edilmek üzere olan Türk milletinin yeniden şahlanması olarak gördüğümüzü bu yüzden sürekli vurguluyoruz. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'nin hemen her tarafı işgal edilince, Ürgüp'te gönderdeki Türk Bayrağının indirilmesini isteyenlere karşı, Veli Bey'in: "Alnının ortasında kurşuna razı olan gelsin o bayrağı indirsinsin."

diyerek gösterdiği asaleti, bu yüzden çok kıymetli buluyoruz.⁵

Aynı dönemde, düşman Haymana'ya kadar gelmişken, Türk varlığına husumet besleyen yedi düvelin, bu toprakların ruhuyla yeniden tanışmak zorunda kaldığını, Mustafa Kemal adında bir bahadırın öne çıkarak vatan için kendisini feda ettiğini de hiç unutmuyoruz. Sözlerini şükranla hatırlıyoruz:⁶ *"Ben bu Meclis-i Ali'de tek başına kalsam da, mücadeleye ahdettim. Düşman adım adım her tarafı işgal ederek Ankara'ya kadar gelecek olursa, ben bir elime silahımı, bir elime de Türk bayrağını alıp Elmadağı'na çıkacağım. Burada tek başına son kurşunuma kadar düşmanla çarpışacağım. Sonra da, bu mukaddes bayrağı göğsüme sarıp şehit olacağım. Bu bayrak kanımı sindire sindire emerken, ben de milletim uğruna hayata veda edeceğim. Huzurunuzda buna and içiyorum."*

İşte bu çalışmamızda, Türk coğrafyalarının adım adım işgal

edildiği bir dönemde, büyük Türk milletinin yaşaması için kendisini feda etmiş yüz binlerin içerisinde bulunan Veli GÖKTAN Bey'in aziz hatırasını derlemeye çalışıyoruz. Birinci Dünya Savaşı'nın Makedonya ve Filistin Cephesi'ndeki unutulmaz hizmetlerini günümüzde bilmek istiyoruz. Kurtuluş Destanı'ndaki izlerini takip ederek, kutlu mücadelesini öğrenmek istiyoruz. Bu vesileyle de, Türk milletinin son yurdu olan Türkiye ülkesinin varlığı, birliği ve bütünlüğü konusundaki inancımızın bütün dünya tarafından bilinmesini istiyoruz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, ülkesi ve milletiyle bir bütün olarak tarihteki yolculuğuna devam etmesinin hepimiz için bir namus meselesi olduğunu vurgulamak zorundayız. Nihayet bu çalışmamızda, atalarımızdan aldığımız emanetleri sahiplenerek, gönüllerdeki bağımsızlık ve egemenlik duygularının artarak yayılmasını amaçlıyoruz.

VELİ GÖKTAN (1894-1951)

Veli GÖKTAN, 1894 yılında Ürgüp'ün Temenni Mahallesi'nde doğmuştur. Babası Müderris Hafız Mehmet Efendi, annesi Emine Hanımefendi'dir. Yusuf ve Mustafa adlarında iki kardeşi vardır. Okul çağına gelen Veli Bey, aynı mahallede bulunan Kütük Bayırı dibindeki ilkokulda okur ve 1907 yılında şahadetnamesini alır.⁸ Ürgüp Rüştüye Okulu'nu 1913 yılında bitirir ve aynı yıl Konya Öğretmen Okulu'na gider. Üçüncü sınıfa geldiğinde Çanakkale Muharebeleri'nin en şiddetli günleri yaşanmaktadır.⁹ Bu nedenle, subay yetiştirilmek üzere, 23 Haziran 1915'te İstanbul'da bulunan Yedek Subay Talimghâhı'na katılır.^{2, 3, 10}

Veli GÖKTAN Bey'in Ürgüp Dutlucami mahallesindeki evi (Fotoğraf: Mehmet Ardan GÖKTAN Arşivi).¹¹

Veli GÖKTAN Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın ağır yükünü yaşadıktan sonra bir gazi olarak Ürgüp'e dönmüş ve Milli Mücadele'de öne atılarak gönderdeki Türk Bayrağının indirilmesine izin vermemiştir. Aynı dönemde (1919 yılında) çekilmiş olan bu fotoğrafta Ürgüp çarşısı görülmektedir.⁷

İstanbul Yakacık'ta girdiği sınavlarda başarılı olan Veli Bey, yedek subay adayı olarak mezun olur ve bölgede bulunan 50. Tümen 158. Alay 1. Tabur 1. Bölük 1. Takım Komutanlığı'na atanır. 27 Nisan 1916'da yedek subay olur ve kadrosunu tamamlayan 158. Alay ile birlikte Bağdat Cephesi'ne gönderilir. Ancak yarı yolda iken, 50. Tümen'in Makedonya Cephesi'ne gönderilmesi planlanmıştır. Bu kapsamda 1916 yılının Ekim ayında Makedonya Cephesi'ne giden Veli Bey, 19 Kasım 1916'da teğmen

rütbesine yükseltilir. Yaklaşık sekiz ay bu cephede kalan Veli Bey, Halep'te toplanmakta olan Yıldırım Ordular Grubu'na katılmak üzere 30 Haziran 1917'de birliği ile beraber tekrar yola çıkar.^{2,3}

Bu yolculuk esnasında ailesini Ereğli'ye (Konya) çağıran Veli Bey, onlarla burada doyasıya görüşür. Münire Hanımefendi ile nişanlanma sözünün alınmış olduğunu da burada öğrenir. Cepheye olan intikaline devam eden ve Halep'e ulaşmış olan Veli Bey, şiddetli muharebeler öncesinde 15 günlük istirahat iznini kullanmak üzere 15 Ekim 1917 tarihinde Ürgüp'e gelir. Bu izin sürecinde Münire Hanımefendi ile düğünü yapılır.^{2,3}

Cepheye ulaşmak için yeniden yollara düşen Veli Bey, 12 Kasım 1917'de Filistin Cephesi harekât alanında bulunan birliğine katılır. Alayına katıldıktan sonra 15 gün boyunca muharebelere katılan Veli Bey, 27 Kasım 1917 tarihinde gerçekleştirilen bir taarruzda yaralanarak cepheden çıkartılır. Sırasıyla, Elbire, Şam ve Halep Hastanesi'nde yaklaşık sekiz ay boyunca çeşitli ameliyatlar geçirir. Temmuz 1918'de iki aylık hava değişimi alır ve Ürgüp'e yeniden döner. Birinci Dünya Savaşı'nda göstermiş olduğu gayretleri nedeniyle Harp Madalyası alır.^{2,3}

Mütareke'nin ilk günlerinde Ürgüp'te bulunan Veli Bey, yaralanan sağ kolunun tedavisi amacıyla İstanbul'a gider. Bu amaçla yatmış olduğu tüm hastanelerden işgal güçleri tarafından çıkartılır. Nihayet ülkenin acıklı durumuna dayanamaz ve yaraları iyileşmeden Milli Mücadele'ye katılmak üzere 27 Ocak 1919'da Ürgüp'e hareket eder.^{2,3}

Veli GÖKTAN Bey, Kurtuluş Savaşı'na gönüllü katılmış, bu savaşta gerçekleştirilen muharebelerde aktif görevler üstlenmiştir. Aynı yıllarda (1919 yılında) çekilmiş olan bu fotoğrafta Ürgüp'ün genel görünümü yer almaktadır.⁷

Veli GÖKTAN Bey, Suat Hayri ÜRGÜPLÜ'nün Ürgüp'e gerçekleştirmiş olduğu bir ziyaret sırasında, hemşehrileriyle birlikte (09.10.1948) (Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).^{2,3,16}

Ürgüp Numune Okulu'nda 15 Şubat 1919'da öğretmen olarak göreve başlayan Veli Bey, Ürgüp Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olarak seçilir.¹² Bu cemiyetin yanı sıra Ürgüp Yedek Subay Kurumu çatısı altında da çok başarılı çalışmalar gerçekleştiren Veli Bey, 27 Aralık 1920'de Bor'daki Atlı Müzaheret Takım Komutanlığı'na atanır.^{2,3,13}

Veli Bey böylece, Kurtuluş Savaşı'nın muharebelerine aktif olarak müdahil olur. Bor'daki (Niğde) eğitim ve hazırlanma dönemi yaklaşık üç ay sürer. 1 Nisan 1921 tarihinde 23. Tümen Süvari Bölüğü'ne katılır. Akşehir'den Afyon'a, oradan da Dumlupınar'a kadar 15 gün sürmüş olan düşman takip harekâtının içerisinde. Kurtuluş Savaşı bitene kadar 23. Tümen içerisinde kalır ve

üsteğmenliğe yükseltilir. Savaşın bütün akışını gören Veli Bey, 12 Ağustos 1923 tarihinde bir gazi olarak Ürgüp'e döner.^{2,3}

Veli GÖKTAN Bey, Kurtuluş Savaşı'ndaki görevi bitince, 12 Ağustos 1923 tarihinde bir gazi olarak Ürgüp'e dönmüş ve hayatının bundan sonraki dönemini halkına hizmet ederek geçirmiştir. Ürgüp halkı ise Veli GÖKTAN Bey'i hiç unutmamış, sokaklara ismini vererek aziz hatırasını yaşatmaya çalışmıştır (Fotoğraf: Mustafa KAYA Arşivi).¹⁴

Veli Bey, Kurtuluş Savaşı bitiminde, Ürgüp Numune Okulu'nda öğretmen olarak görevine başlamıştır. 19 Mart 1925'te Şeyh

Sait İsyanı'nın bastırılmasına katılan Veli Bey, isyan bastırılınca, 27 Haziran 1925 tarihinde tekrar Ürgüp Numune Okulu'ndaki öğretmenlik görevine döner. Ayrıca Ürgüp İnkılâp Okulu'nda da öğretmenlik yapmıştır. Ürgüp İnkılâp Okulu Başöğretmenliği ve Kültür İşyarlığı, Bünyan Kültür İşyarlığı, Halk Evleri Güzel Sanatlar Komitesi Başkanlığı, Halk Evi Başkanlığı, Ürgüp Türk Ocağı Başkanlığı ve Belediye Başkanlığı görevlerinde de bulunmuştur.^{2, 3, 15}

Halil DOĞAN ve eşi Lale DOĞAN (Veli GÖKTAN Bey'in torunu), Veli GÖKTAN Bey'in Edirnekapi Şehitliği'ndeki mezarında bir ziyaret sırasında.^{18, 19}

Veli Bey, Milli Mücadele günlerinde Ürgüp Müdafaa-i Hukuk Kurumu içerisinde göstermiş olduğu gayretli çalışmaları nedeniyle 17 Mart 1926'da "Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası" ile taltif edilmiştir. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı'nda göstermiş olduğu cephe hizmetleri karşılığı olarak 5 Şubat 1928 tarihinde "Kırmızı Kurdeleli İstiklâl Madalyası" almıştır. Güldane, Cengiz ve Ülker adlarında üç çocuğu bulunan Veli Bey, 1951 yılında vefat etmiş ve İstanbul'daki Edirnekapi Şehitliği'ne defnedilmiştir. Kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz.^{2, 3, 17}

GAZİ VELİ GÖKTAN BEY'İN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ve KURTULUŞ SAVAŞI'NDAKİ HATIRASI

Belirtildiği gibi, kıtalara hükmeden Türk milleti, 16. yüzyıldan itibaren gücünü kaybetmiş, Karlofça ve Küçük Kaynarca yenilgilerinden sonra 20. yüzyılın başına kadar Anadolu'ya doğru büyük bir geri çekiliş yaşamıştır.^{20, 21} Bu yüzyıl başında ise tümüyle imha olmak üzeredir. Asya Türklüğü ile bağı kopmuş, Avrupa ve Afrika'daki son topraklarını da kaybetmiştir. Bütün dünya, söz konusu imhayı gerçekleştirmek amacıyla, şaşılacak derecede bir araya gelmiştir. Veli Bey, bu imhaya karşı direnecek nesillerin içerisindeydi. Konya Öğretmen Okulu'na 1913 yılında kaydolmuş, birinci ve ikinci sınıfları birincilikle bitirmiştir. Üçüncü sınıfa geldiğinde, kendi anılarında belirttiği gibi:² "Cihan Harbi hızını almış, Çanakkale'de düşmanlar bütün güçleri ile zorlamaktadırlar."

Veli Bey, Gelibolu Yarımadası'nda en şiddetli muharebelerin yaşandığı bu günlerde, İstanbul'da bulunan Yedek Subay Talimğâhı'na katılmıştır. Ancak araştırma konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, Veli Bey'in söz konusu Talimğâh'a katıldığı tarih olan 23 Haziran 1915 günü itibarıyla ülkemizin içinde bulunduğu durumu değerlendirmeye çalışmamız gerekmektedir. Bu tarihte, ülkemizin Birinci Dünya Savaşı'na katılması üzerinden sekiz ay geçmiş, Ruslar Van'a girmişler, Ermeniler katliamlarına başlamışlar ve İngilizler Basra'ya asker çıkardıktan sonra hızla ilerleyerek Amare'ye kadar işgal etmişlerdir.²² Fransızlar ise iki aydır çakılıp kaldıkları Seddülbahir kıyılarından

Gelibolu Yarımadası'nın içlerine geçebilmek umuduyla, son iki üç gün içerisinde, 83 Rakımlı Tepe'yi korumakla görevli olan 2. Türk Tümeni üzerine obüs ve gemi toplarıyla bir dakikada yüz elli mermi atmışlardır. Sadece bu muharebede 79 subay ve 5800 er şehit bulunmaktadır. Bu dönemde: 1. 2 ve 5. Ordu boğazlar bölgesini, 3. Ordu Doğu Cephesi'ni, 4. Ordu ise Güney Cephesi'ni korumakla görevlidir.^{9, 23, 24, 25}

Belli ki yedi düvel, dünyanın bütün kıtalarından getirdiği sömürge askerleri ile birlikte Türk hâkimiyet coğrafyalarını işgal edecek, binlerce yılda gücün yetiştirilmiş olan gürbüz Türk nesillerini inanılmaz bir husumetle kıracaktır. İşte böyle bir ortamda Veli Bey, 21 yaşındadır ve ülkemizin dört ayrı cephesinde düşman ateşiyle eriyen kardeşlerinin yerine geçebilmek amacıyla İstanbul'daki Yedek Subay Talimğâhı'na kaydolur.

Veli Bey, Yedek Subay Talimğâhı'ndaki eğitimini üç ayda üç devreyi bitirerek tamamlar ve Yakacık'ta sınavlara katılır. A sınıfından yedek subay adayı olarak mezun olur. 50. Tümen 158. Alay 1. Tabur 1. Bölük 1. Takım Komutanlığı'na atanır. Bu dönemde 50. Tümen: 156, 157 ve 158. Alay'dan oluşmaktadır.^{2, 3, 26}

Veli Bey, anılarında, 158. Alay'a Pendik'te katılmış olduğunu, 27 Nisan 1916 tarihinde Şile'de iken yedek subaylığa yükseltilmiş olduğunu ve nihayet 50. Tümen içerisinde, İstanbul'dan Bağdat Cephesi'ne gönderilmiş olduğunu belirtmektedir.^{2, 3}

Veli Bey (1917) (Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).³

Bu durumdan anlıyoruz ki, Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılı olan 1915 yılında dört ayrı cephede savaşmak zorunda kalan Türk milleti, 1916 yılında da birbirinden çok uzakta bulunan cephelere birliklerini göndermek ve ülke topraklarını savunmak durumunda kalmıştır.²⁷ Ancak, Doğu Anadolu'da hiç demiryolu yoktur. Birliklerin taşınması Ulukışla'dan sonra karayolu ile yapılmaktadır. Bağdat demiryolu ise Akçakale'ye kadar yapılmıştır. İstanbul'dan Bağdat'a en iyi şartlarda 22 günde gidilebilmektedir.²⁸

Veli Bey, içerisinde bulunduğu 158. Alay'ın İstanbul'dan Tarsus'a kadar süren intikali sırasında çekmiş olduğu zorlukları anılarında belirtmemiştir. İşgal edilmekte olan vatanın kurtarılması amacıyla yola çıkmış olan birliklerin sadık evlatlarının, çekmiş oldukları zorluklardan bahsetmemiş olmalarını sahip oldukları yüksek tevazuya bağlıyoruz.

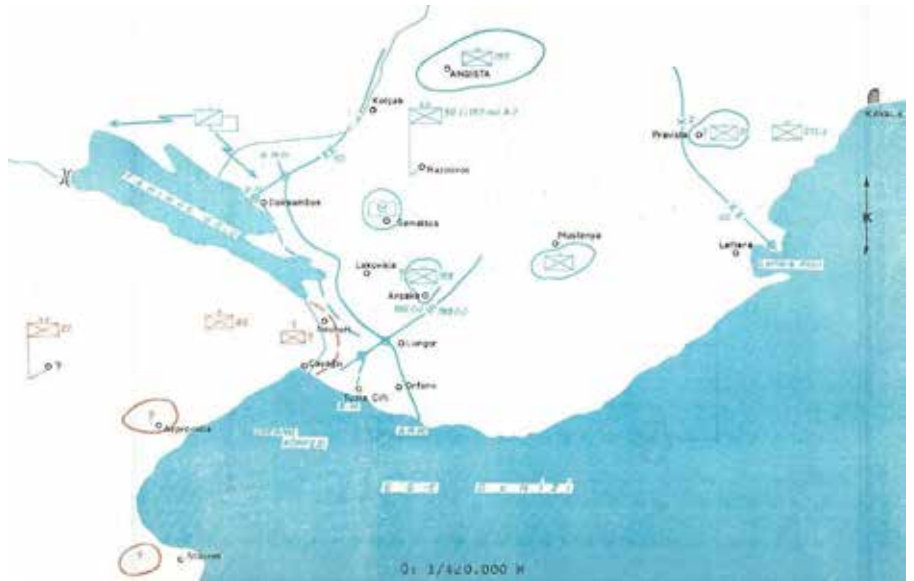
Dördüncü Ordu kıtalarından biri, yürüyüşe hazırlanırken (Birinci Dünya Savaşı'nda)²⁹

Ne var ki 1916 yılında Doğu ve Güney Cepheleri'ndeki durum hiç de iyi değildir. Ruslar, 11 Ocak 1916'da taarruza başlamışlar, altı yedi ay içerisinde Erzurum, Muş, Bitlis, Hakkâri, Rize, Trabzon, Bayburt, Gümüşhane ve Erzincan'ı işgal etmişlerdir. Aynı dönemde Şerif Hüseyin, isyan ederek Mekke'yi işgal etmiş ve krallığını ilan etmiştir. Türk orduları Küt-ül Amare'de ve Kirmanşah'da başarılı olmuşlar, ancak gerçekleştirilen İkinci Kanal Seferi'nde istenilen başarı elde edilememiştir. Üstelik İngiliz işgal

harekâtı hızlıca genişlemiş ve aynı yıl El Arış'e kadar uzanmıştır.^{28, 30}

Askeri tarih kitaplarına baktığımızda; ülkemizin en uzak köşelerinde yüzlerce muharebe yaşanmakta iken, Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu 50. Tümen'in, 1916 yılının Eylül ayı içerisinde, 2. Türk Ordusu'na katılmak üzere güneye doğru intikal halinde olduğunu öğreniyoruz. Tümen Karargâhı Pozantı'da, 158. Piyade Alayı Tarsus'tadır. 50. Tümen'in diğer birlikleri ise, Ceylanpınar'da, Islahiye'de ve Pozantı - İstanbul demiryolu güzergâhının çeşitli yerlerinde bulunmaktadır.²⁶

Ancak aynı günlerde (12 Eylül 1916) Almanya'nın isteği üzerine, bir kısım Türk kuvvetlerinin Avrupa Cepheleri'ne gönderilmesine karar verilmiş olduğundan, güneye doğru intikal halinde bulunan 50. Tümen'in İstanbul'a geri dönmesi kararlaştırılmıştır.^{26, 31} 12 Eylül 1916 günü saat 15.00'te bu yönde emir almış olan 50. Tümen, 13 Eylül 1916'da geriye intikale başlamıştır. Bu amaçla, İstanbul Boğazı batısında toplanan 50. Tümen, gerekli olan hazırlıklarını tamamladıktan sonra

Kroki 1: Makedonya Cephesi'nde 50. Türk Tümeni'nin (157. Alay eksik) 18 Ekim 1916 günkü emrinin harekât krokisi.²⁶

21 Eylül 1916'da demiryolu ile Makedonya'ya intikale başlamıştır. 50. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Şükrü Naili Bey, 158. Piyade Alayı Komutanı Binbaşı Nedim Bey'dir. Bu sırada 50. Tümen kuvvesi 12000 kişidir. 10 Ekim 1916'da, muharip birliklerinin çoğu toplanma bölgesine gelmiş bulunan 50. Tümen Komutanı, karargâhı Drama'da olmak üzere ilk harekât emrini almıştır.²⁶

İstanbul'dan trenler ile Makedonya'ya ulaşmış olan 50. Tümen, 23 Eylül 1916'da aldığı bir emirle Angista dolaylarında toplanmaya başlamıştır. Bu çerçevede 50. Tümen, Leftera Koyu ile Struma ağzı arasını koruyacak, özellikle Takyanos Gölü güney kenarı ile Orfano Körfezi kuzey kıyıları arasındaki kısımdan yapılması muhtemel düşman saldırılarını bertaraf edecektir.^{26, 32}

Veli Bey, Makedonya Cephesi'ne gidişlerini ve oradaki faaliyetlerini anılarında şöyle anlatmaktadır:²

"Tarsus'a varınca bizim Alayla 157. Alay'ı İstanbul'a geri gönderdiler. Makedonya Cephesi'ne sevk edilecekmişiz. İstanbul'a varınca Fırka'nın noksanları tamamlandı. Ekim 1916'da Makedonya'ya yola çıktık. Makedonya'da Drama yakınındaki Angista İstasyonu'na indik. Sekiz ay kadar kasaba güneyinde Taşoz Adası karşısındaki Leftera Limanı'nda kurulmuş bir Rum köyü olan Midye ile Çayağzı cephesinde kaldık. 19 Kasım 1916'da teğmen rütbesine yükseltildim. Midye'de iken dağ başında bulunan arkadaşları köye toplar, yedirir içirir, dans ve oyunlarla savaşın acısını hafifletmeye çalışırdım."

Teğmen Veli Bey Makedonya Cephesi'nde
(Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).³

Fotoğraf üzerine şöyle yazılmıştır: Veli GÖKTAN Cihan Savaşı'nda Makedonya Cephesi'nde Pravišta İlçesi'nin Leftera Koyu'nda 15 Şubat 1916'da gece baskını yapan İngilizler denize atılırken. 15.2.1916 (Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).³

Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu 50. Tümen, Makedonya Cephesi'nde kaldığı süre içerisinde üstüne düşen sorumlulukları, büyük bir özveri ile yerine getirmiş, düşmana geçit vermemiştir. Bu kapsamda 50. Tümen, 10 - 30 Ekim 1916 Harekâtı, Karabayır Muharebesi (31 Ekim 1916) ve 1 Kasım - 6 Aralık 1916 Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir.^{26, 33}

Makedonya Cephesi'nde bir Türk keşif kolu.²⁹

Ancak 1917 yılına gelindiğinde, Makedonya Cephesi'ndeki Türk birlikleri savaşımsızın durgun bir dönem geçirirken, Filistin, Irak ve Doğu Cephesi'nde çok şiddetli muharebelerin devam etmekte olduğu bir gerçektir.²⁶

³⁴ Bu dönemde, Türk dünyasının paylaşımına ilişkin olarak, İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalar söz konusudur.^{35, 36} İngilizler, Araplar ile işbirliği yaparak, Filistin'e doğru ilerlemeye başlamışlar ve Bağdat'ı işgal etmişlerdir. Türk birliklerinin Filistin'deki geri çekilişi başlamıştır. Çarlık Rusyası'nın dağılması nedeniyle Ruslar savaştan çekilmeye başlamışlar ancak Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri, İtilaf Devletleri yanında savaşa katılmıştır.³⁵

Bu kapsamda milli cepheleri takviye edebilmek amacıyla, 50. Tümen'in, 30 Haziran 1917'de ana vatana intikali başlatılmıştır. 50. Tümen, 1917 Temmuz ayında Makedonya'dan gelerek İstanbul'da toplanmış, eğitimlerini tamamlamış ve Halep'e gönderilmiştir.³⁴ Bu sırada Veli Bey, teğmen rütbesine yükseltilmiş olarak Makedonya'dan dönerken, Ürgüp'teki ailesine haber yollamıştır. Onları, intikal yolu üzerinde bulunan Ereğli'ye (Konya) çağırıştır. Bu çerçevede, birliği ile beraber Makedonya'dan Halep'e intikal esnasında, Ereğli'ye gelmiş olan annesi, babası ve küçük kardeşi Mustafa ile doya doya

görüşmüş ve hasret gidermiştir. Münire Hanımefendi ile nişanlanma sözünün alındığını da burada öğrenmiştir.²

Teğmen Veli Bey (siyah kalpaklı olan) ve kardeşi Yusuf Bey (1917) (Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).^{3, 37}

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 50. Tümen'in Makedonya'dan ana vatana intikalinin söz konusu olduğu bu dönemde Halep'te bir toplantı düzenlemiştir (24 Haziran 1917). 2. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa da oradadır. Bu toplantıda Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın kurulması kararlaştırılmış ve komutanlığına da Mareşal Falkenhayn atanmıştır.^{31, 38,}

³⁹ Avrupa Cepheleri'nden getirilen birlikler bu ordular grubuna dahil edilecektir. Bu amaçla 7. Ordu'nun kuruluş emri verilmiş ve Mustafa Kemal Paşa 7. Ordu Komutanı olarak atanmıştır. Makedonya Cephesi'nden Halep'e gelmiş olan ve Veli Bey'in de birliği olan 158. Alay, 7. Ordu bünyesine alınmıştır. Ayrıca Sina Cephesi'ndeki diğer

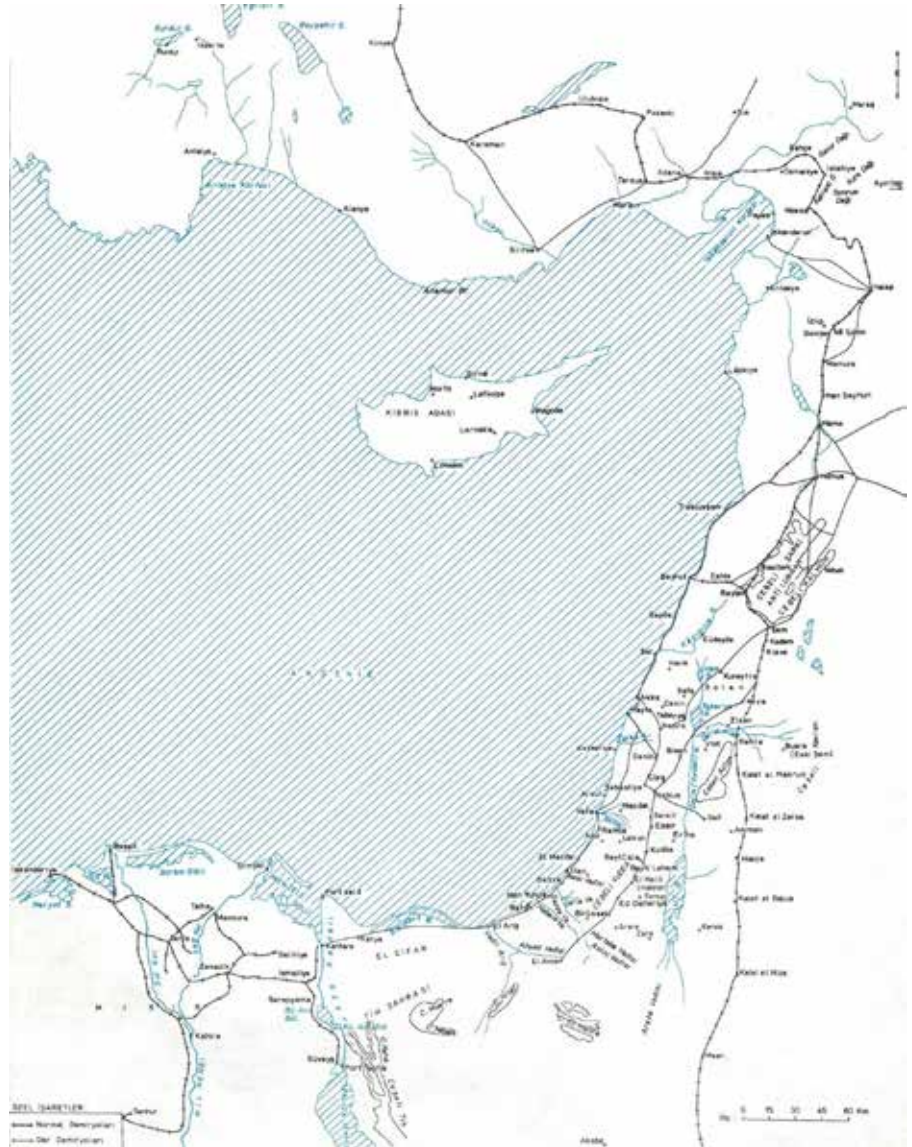
tüm birlikler de 8. Ordu altında toplanacaktır.^{38, 40}

Bu kapsamda, söz konusu edilmiş olan 7. ve 8. Ordu, Yıldırım Ordular Grubu'nu oluşturmuş, Grup Komutanı, 30 Eylül 1917'den itibaren emir ve komutasını yürütmeye başlamıştır. Bu çerçevede, Yıldırım Ordular Grubu'nun Sina - Filistin harekât alanındaki düşman ilerleyişini durdurması amaçlanmıştır.^{38, 40}

Zira düşman birlikleri, 1917 yılındaki işgallerini El Ariş'ten Kudüs'e doğru adım adım ilerletmektedir. Türk orduları ise Gazze'de unutulmaz kahramanlıklar göstermekte ve yedi

düvelin saldırıları karşısında vatanın her karış toprağına şehitlerini bırakarak direnmektedir.⁴¹ Bu amaçla Türk birlikleri 30 Eylül 1917'de Gazze-Birüssebi hattında mevzilenmiştir. Sonuçta Türk Başkomutanlığı şu karara varmıştır:³⁸ "Filistin Cephesi'nde beliren tehlikeye karşı 7. ve 8. Ordu ile karşı koymak; imkân olursa taarruzla bu görevi yerine getirmek; bu başarısızlığı takdirde stratejik savunmada kalmak."

Sina'daki düşman ilerleyişini önlemek amacıyla Halep'te toplanmakta olan 7. Ordu için 1917 yılının Ekim ayı çok zor geçmiştir. Beş piyade tümeni

Harita 1: Sina - Filistin harekât alanı.³⁸

bu orduyu oluşturmak üzere Halep'te toplanmış ve bu ay başında Halep, Riyad, Şam yolu üzerinden Sina - Filistin Cephesi'ne intikale başlamıştır. 7. Ordu'ya bağlı tüm birliklerin güneye doğru intikallerinin başladığı bu günlerde, kendi birliğindeki başarılı çalışmalarından dolayı Veli Bey'e 15 gün istirahat izni verilerek memleketi Ürgüp'e gitmesi sağlanmıştır.^{2, 38, 40, 42}

Kendi anılarında bahsetmemiş olmasına rağmen, Veli Bey'in, çok çetin geçeceği belli olan muharebelere katılmadan önce, kim bilir belki de gönülden arzuladığı şahadete ulaşmadan önce sevdiklerini, annesini, babasını ve ana vatan toprağını son bir kez görmek istemiş olabileceğini düşünmekteyiz. Bu duygular içerisinde olduğuna gönülden inandığımız Veli Bey, 15 Ekim 1917'de Ürgüp'e ulaşır. Bir hafta hazırlıktan sonra Münire Hanımefendi ile düğünü yapılır (23 Ekim 1917). Ancak cephelerdeki görevi onu beklemektedir. Bu amaçla birliğine katılmak üzere 27 Ekim 1917'de Ürgüp'ten tekrar yola çıkar.²

Veli Bey Ürgüp'te iken 7. Ordu'nun Halep'teki tüm birlikleri ve bu arada Veli Bey'in birliği olan 158. Alay, güneydeki cepheye intikale devam etmiştir. 158. Alay'ın bağlı olduğu 3. Kolordu Karargâhı da aynı günlerde (7 Ekim 1917) Halep'ten hareket etmiştir. 3. Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey'dir. Mustafa Kemal Paşa'nın yerine ise Fevzi Paşa 7. Ordu Komutanı olarak atanmıştır. Bu çerçevede Fevzi Paşa, 18 Ekim 1917'de ilk kademesi ile Halep'ten hareket etmiş ve 28 Ekim 1917'de Ordu Karargâhı ile birlikte Halilürrahman'a ulaşmıştır.^{38, 40, 42, 46,}

Veli GÖKTAN Bey ve ailesi: Veli Bey ve Münire Hanımefendi (ayaktakiler), Emine Hanımefendi, Müderris Hafız Mehmet Efendi ve Mustafa (oturanlar) (Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).^{3, 43, 44, 45}

Fevzi Paşa'nın, şiddetli muharebelerin yaşanacağı Filistin Cephesi harekât alanına ulaştığı günlerde, Veli Bey de cepheye ulaşmak üzere Ürgüp'ten yola çıkmıştır (27 Ekim 1917). Dönemin ulaşım ve iletişim imkânları göz önüne alındığında, on beş gün sürmüş olan bu yolculuğun hiç de kolay olmadığını değerlendiriyoruz. Ayrıca Veli Bey'in bu yolculuk sırasında hastalanmış olduğunu da biliyoruz. Anılarında, hastalığının yolculuğuna olan olumsuz etkilerinden bahsetmemiş olsa da, Veli Bey'in bu hasta haliyle birliğine yetişmek ve muharebelere bir an önce katılabilmek amacıyla göstermiş olduğunu düşündüğümüz çabasını saygıyla kıymetlendiriyoruz. Üstelik hem kendi birliği olan 158. Alay Halep'ten güneye doğru hareket etmiştir hem de düşmanın 31 Ekim 1917 tarihinde başlatmış olduğu genel bir taarruz söz konusudur. Bu nedenle, muharebelerin devam

etmekte olduğu bir sırada ve her türlü çatışmanın yaşanmakta olduğu harekât alanı içerisinde birliğini bulması gerekmiştir.^{2, 38}

Veli Bey, anılarında, izin dönüşünde Kudüs civarındaki birliğine 12 Kasım 1917'de katılmış olduğunu ve bu süre zarfında hastalığının da geçmiş olduğunu belirtmektedir. Bu noktada savaşlar tarihine baktığımızda: 158. Alay'ın, güneyde devam etmekte olan muharebelere katılmak üzere 11 Kasım 1917'de Afule'ye doğru yürüyüş halinde olduğunu, bu kapsamda 15 - 16 Kasım 1917'de Nablus civarında olmasının emredilmiş olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla şu sonuca varıyoruz: 158. Alay, cephede şiddetli muharebeler yaşanmakta iken, bütün gayretiyle güneydeki cephe hattına intikal halindedir ve kendisine verilmiş olan sorumluluk bölgesinden düşman birliklerine taarruz edecektir. Veli Bey, Afule - Nablus bölgesinde yürüyüş halinde olan 158. Alay'a 12 Kasım 1917'de yetişir ve bu intikal esnasında birliğine dahil olur.^{2, 38}

Veli Bey, birliğine ulaştıktan sonra 15 gün boyunca muharebelere katılmış olduğunu ve 27 Kasım 1917 tarihinde yaralanarak cepheden çıkartılmış olduğunu anılarında belirtmektedir. Bu kapsamda, Veli Bey'in yaralanarak cepheden çıkartılmış olduğu bu güne askeri kayıtlar içerisinde baktığımızda: Yıldırım Ordular Grubu'nun Kudüs - Yafa arasındaki cephede bulunan tüm düşman birliklerine aynı gün sabah taarruza geçmeyi planlamış ve uygulamış olduğunu görmekteyiz. Gerçekten de Yıldırım Ordular Grubu'nu oluşturan 7. ve 8. Ordu'nun bütün tümenleri, bu gün şahlanmışlar ve düşman üzerine taarruza geçerek bir destan yazmışlardır.^{2, 38, 47}

Veli Bey, 27 Kasım 1917 tarihinde gerçekleştirilmiş olan bu taarruzu ve yaralanmasını kendi anılarında şöyle anlatmaktadır:² *“12 Kasım 1917’de Alayıma katıldım. 15 gün muharebe yaptıktan sonra 27*

Bu noktada Veli Bey'in anıları üzerinde yaptığımız değerlendirmede: Veli Bey'in, Yıldırım Ordular Grubu'nun 27 Kasım 1917 tarihinde gerçekleştirdiği genel taarruzda, diğer bölüklerdeki arkadaşlarına Ayn Arik köyü civarında yardıma koşarken yaralanmış olduğu, yaralı olduğu halde geri çekilmeyerek savaşıma devam etmiş olduğu ve yaralı halde cepheden çıkartıldıktan bir gün sonra (28 Kasım 1917) Elbire Hastanesi'ne getirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Askeri kayıtlara baktığımızda ise aynı günde (28 Kasım 1917) 3. Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey'in Ayn Arik köyüne gelmiş olduğunu ve 7. Ordu Komutanı Fevzi Paşa'nın Elbire'de bulunduğunu görüyoruz.

Sina Cephesi'nde sahra sıhhiye ve Kızılay Tesisleri. ²⁹

Ayrıca yine bugün, 158. Alay'ın Beyti Ur et Tahta bölgesindeki taarruzunun sürmekte olduğunu ve bir taburunun Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca takdir edilmiş olduğunu öğreniyoruz.^{2, 38, 50}

Araştırmamızın bu safhasında, cephelerde, siperlerde, mevzilerde düşman ateşiyle yaralanmış olan erlerimizin ve subaylarımızın bu durumlarının ayrıca değerlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu savaş sırasında dört yıl boyunca 10 ayrı cephede binlerce taarruz, saldırı, baskın ve savunma harekâtında bulunan Türk birliklerinin içinde bulundukları coğrafyanın zorlukları ne kadar ağır olursa olsun, yaralanmış olan er ve subaylarının tedavi edilebilmesi amacıyla ellerinden gelen tüm gayreti göstermiş olduklarına inanıyoruz.⁵¹

Ancak söz konusu harekâtların yoğunluğunun, iklim koşullarının ağırlığının ve birliklerin yetersiz olan lojistik olanaklarının yaralıların tedavi edilebilmelerini güçleştirmiş olduğu açıktır. Ayrıca, Türk milletinin, yıllarca süren savaş boyunca sosyoekonomik açıdan tükenmiş olduğu, tüm gençliğini cephelerde eritmiş olduğu ve yerkürenin hemen tüm bölgelerinden getirilmiş olan askeri birliklere karşı savaşmak zorunda kalmış olmasına karşın

hiç kimseden yardım alamamış olduğu bir gerçektir.³¹ Bu nedenle yaralıların bakımının yeterli olmadığı, gerekli olan sağlık altyapısının (doktor, eczacı, ilaç ve cerrahi gereçler açısından) çok sınırlı olduğu ve birlikler içerisinde bulaşıcı hastalıkların (tifo, tifüs, kolera, dizanteri, sıtma, kangren) yaygın hale gelmiş olması nedeniyle ağır kayıplar verildiği bilinmektedir. Oldukça geniş bir sağlık teşkilatı kurulmuş olmasına rağmen, yaralıların bakımını güçleştirmiş olan nedenler arasında ayrıca düşmanın abartılı güç kullanarak dönemin en yüksek teknolojisini içeren silahlarını Türk birlikleri üzerinde insafsızca kullanmış olması

ve binlerce kilometre uzaklıkta bulunan farklı cephelerde aynı anda saldırıya geçerek, kimi zaman Türk ordularının bütünlemesini sağlamasını zora sokmuş olması da bulunmaktadır.³⁸

Veli Bey'in, almış olduğu yüksek kültür ve eğitim nedeniyle, yaralanma sonrası cephe gerisine doğru olan sevkleri esnasında yaşamış olduğu olumsuzlukları anılarında belirtmemiş olduğunu düşünüyoruz. Veli Bey'in şahsında, bu savaş sırasında muharebelerde sakat kalan, kaybolan, yaralanarak ve hastalanarak ölen 900.000 insanımızı da bu vesileyle yâd etmek istiyoruz.^{52, 53} Veli Bey'in aziz hatırasını derlemeye çalıştığımız bu araştırmada, çekilmiş olan bunca ıstırapı öğrendiğimizde, bu savaş boyunca orduya hizmet etmiş olan tüm askerlerimizin de tek tek hikâyesini bilmek istiyoruz. Rütbesi ne olursa olsun, uçsuz bucaksız geniş bir coğrafyada, her türlü zorluğa katlanarak komutanlarına, silah arkadaşlarına, birliklerine, ordusuna, vatan ve milletine

Yaralı asker (Birinci Dünya Savaşı'nda).⁵⁵

büyük bir aşkla bağlı kalmış yiğit insanlarımızı tanımak istiyoruz. Vatan toprağının istisnasız her karışında şehit düşmüş olan yavrularımızın verdikleri son nefeslerinde yanlarında olmak istiyoruz. Yaralanan, hastalanan, kaybolan, esir düşen yüz binlerin çekmiş oldukları acıları ve en zor zamanlarında bile göstermiş oldukları coşukları içimizde yaşatmak istiyoruz. En çetin muharebelerin yaşandığı günlerde açlık, susuzluk ve yorgunluk içerisindeki birliklerimize misafir olmak istiyoruz. Ölümün kesin olduğu akınlarda, şahadete koşan savaşılarımızın yürek atışlarını hissetmek istiyoruz. Veli Bey'in de yaralanarak geriye alınmış olduğu bu cephede, birliklerimizin geri çekilmesi esnasında, çekilme istasyonlarında hareket gün ve saatlerini bekleyen trenlerin hasta ve yaralı vagonlarında, içlerinde can çekişenleri de bulunan binlerce Türk askerinin acımasızca öldürülmesini de bu nedenle unutmuyoruz.⁵⁴

Bu savaştaki yaralılarımızın tedavisi için canla başla gayret göstermiş olan asker, subay, doktor ve diğer sağlık görevlilerini saygıyla anıyoruz. Yaralı haldeki Veli Bey'in tedavisi amacıyla cephe gerisine doğru gerçekleştirilmiş olan sevklerindeki yaşanmış olayları, bu duygularla kendi anılarından okuyoruz:²

"28 Kasım'da Elbire, 30 Kasım'da da at üzerinde Nablus Hastanesi'ne gelebildim. Yaram çok ağır ve kemiklerim parçalandığı için çok acı çekiyor ve bayılıyordum. O zaman attan inip dinleniyordum. Yanımda hizmet erim Uzunköprülü İsmail bulunuyordu. 1 Aralıkta Şam'daki Fransız Hastanesi'ne geldim. Hastanede iki defa ameliyat yapıldı. 20 parça kemik 12 adet

kurşun çıkarıldı. Yaram iyileşmediği için Halep Merkez Hastanesi'ne gönderildim ve bir ameliyat da orada geçirdim. Bu üçüncü ameliyatta lenfanjit mikrobu bulaştırıldığı için yaralarımın çevresi kızarıp sertleşmeye başladı. Sağ kolum ve sağ yanıma da sirayet ettiği için kendimi kaybetmişim. Aynı bir odada yatırıp devamlı tentürdiyot sürüyorlardı. Sonunda bir deri değişikliği geçirerek ölümden kurtuldum. Temmuz 1918 tarihinde yaralarım iyi olunca bana iki ay hava değişimi verdiler. Elim ve kolum şişmiş olduğu için oynatamıyordum. Hava değişimi geçirmek üzere Ürgüp'e geldim."

Tarih kitapları, Filistin Cephesi'ndeki Türk birliklerinin: *"Ölümü hiçe sayan büyük bir azim ve özveri içinde, kahramanca ve insanüstü mücadelelerini"* yazmaktadır.³⁸ Veli Bey'in yaralanmış olduğu 27 Kasım 1917 tarihinden Halep Merkez Hastanesi'nden taburcu olduğu Temmuz 1918 tarihine kadar yaklaşık sekiz ay boyunca, aynı cephedeki muharebelerin ardı arkası kesilmemiş, Türk askeri, ağır çöl koşulları altında, dinlenmeye fırsat bulamadan, aç, susuz, bitap halde, yedi düvelin güçlü ordularına karşı hemen her gün muharebe etmek zorunda kalmıştır. Veli Bey'in ameliyatlarının ve tedavilerinin yapıldığı söz konusu sekiz ay boyunca, Kudüs kaybedilmiş, onca muharebeden sonra düşman birlikleri nihayet devasa bir ordu ile Nablus önlerine kadar gelmişlerdir. Gerçekleştirilen Nablus Meydan Muharebesi (19-21 Eylül 1918), Veli Bey'in Temmuz 1918 tarihinde taburcu olup kendisine verilmiş olan iki aylık hava değişimini geçirmek amacıyla Ürgüp'e dönmesinden sonrasına denk düşmektedir. Bu muharebede yedi düvel, 14 katlık üstün bir kuvvetle birliklerimize

taarruz etmiş, sonrasında Yıldırım Ordular Grubu geri çekilmeye başlamıştır.^{2, 38, 56}

Bu çerçevede Türk orduları (4, 7 ve 8. Ordu) asırlardır sadece Peygamber Efendimiz'in (SAV) hatırı için koruyup kolladığı ve yüz binlerce yiğit askerini emanet bıraktığı topraklardan çekilerek, 1918 yılının Ekim ayında Hatay hattında mevzilenmiştir. Nihayet Türk milleti, sırtındaki hançer yaraları ile birlikte 30 Ekim 1918'de mütareke imzalamak zorunda kalmıştır.^{38, 57}

Veli Bey'in, Birinci Dünya Savaşı'nda göstermiş olduğu harekâtları ile yaralanmış olması nedeniyle Harp Madalyası almış olduğunu ve mütareke döneminin ilk günlerinde Ürgüp'te olduğunu biliyoruz. Ancak aylarca süren tedavisine rağmen kolu henüz tam iyileşmemiştir. Tedavisinin devam etmesi gerekmektedir. Bu amaçla İstanbul'a gitmek ve tedavi olmak ister. Ne var ki trenler cephelerden dönen birlikler ile doludur. Cephe arkadaşı, Söğüt'ün Zeyve nahiyesinden Asteğmen Hüsnü ile birlikte bir trende yer bulur ve İstanbul'a ulaşır. İstanbul'a geldiğinde ise işgalcilerin savaş gemileri ile karşılaşır. Burada kaldığı 1919 yılı başında da her türlü zulmü yaşar ve işgalcilerin hukuksuz uygulamalarına şahit olur. Söz konusu haysiyet kırıcı uygulamaları dünya âlem görmüştür. Bir kısmını Veli Bey'in anılarından okuyoruz:²

"İstanbul'a gelince düşman orduları ile harp gemilerini gördüm. Gülhane Hastanesi'neyattım. Fransızlar burayı işgal edince Edirnekapı Maltepe Hastanesi'ne nakledildim. Fransızlar burayı da işgal edince Haydarpaşa Hastanesi'ne gönderildim. Haydarpaşa İskelesi'ne çıktığım zaman tren gişelerinin önünde büyük

kuyruklar gördüm. Bunlar düşman zulmünden Anadolu'ya kaçmak isteyen Türklerdi. Orada bulunan iki İngiliz askeri, süngü takıp halkın üzerine dipçikle vurmaya başladı. Çocuk, kadın, ihtiyar demeden vuruyor ve merdivenlerden aşağı yuvarlıyorlardı."

Araştırmamızın bu kısmında, Mütareke'nin ilk günlerinde ve 1919 yılında Türk milletinin uğramış olduğu haksızlıklardan bahsetmek istiyoruz. Her şeyden önce Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşı da göz önünde tutulduğunda yaklaşık 10 yıldır savaşlarla yorgun düşen Türkiye ülkesinde büyük bir kıtlık vardır. Bütün genç nesiller adeta erimiş, umutlar tükenmiştir. Türk varlığı yok olma tehlikesi ile yüz yüze gelmiştir. Hatay hattına kadar bütün Türk ülkeleri Mütareke'ye kadar zaten kaybedilmiştir. Suriye ve Lübnan Fransızlar, Irak, Ürdün ve Filistin İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Asir, Yemen, Trablus, Bingazi ve Hicaz'daki Türk birlikleri uzun süre direnmişler ancak bu bölgeler de yedi düvel tarafından talan edilmiştir. Mütareke'den sonra ise Musul dahil Anadolu ve Trakya'nın da işgali başlamıştır.^{58, 59}

Bu kapsamda İngilizler, Mondros Mütarekesi'ne aykırı olarak Musul'u işgal ettikleri günlerde 55 parça savaş gemisi ile İstanbul'a gelmişler ve Bakırköy İstasyonu'nu işgal etmişlerdir. Trabzon'dan İnebolu'ya kadar İngilizler, Batı Karadeniz kıyıları ile İskenderun ve Mersin yörelerini Fransızlar, Antalya'dan Edremit'e kadar deniz kıyılarını İtalyanlar kontrol edecektir. Bu çerçevede İngiliz ve Fransız birlikleri, Doğu Trakya, İstanbul, boğazlar bölgesi, Samsun, Kars, Batum, İskenderun, Kilis, Antep, Maraş, Osmaniye, Urfa, Adana,

Pozantı, Mersin, Tarsus ve Toros Tünelleri'ni işgal etmişlerdir. Ayrıca İtalyanlar Antalya'yı, Yunanlılar Batı Trakya ve İzmir'i işgal etmişlerdir. Bu işgallerin, Türk milletinin haysiyet ve şerefini aşağılamak amaçlı olduğu açıktır. İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgali ise bardağı taşıran son damla olmuştur. Üstelik Yunan ordusu, bir akıl tutulması yaşamış, önceleri Kuva-yı Milliye'ye sonrasında Türk ordusuna çarpmak üzere Anadolu içlerine doğru harekâta da geçmiştir.^{58, 59, 60}

Ancak bu yıl 19 Mayıs 1919'da, bütün ümitlerin tükenmiş olduğu bir anda, Türkiye ülkesinden gönülleri serinleten bir tufan kopmuştur. Türk milletinin gözyaşını temsil eden bu tufan sayesinde, sadece insanımızın gönlü değil bütün mazlum milletlerin gönlü de serinlemiştir. Hepimiz biliyoruz, bu tufanı dünyaya Mustafa Kemal Paşa tebliğ etmiştir:

"Ya istiklâl ya ölüm."

Hala gönlümüzü besleyen bu tufan etrafında birleşen Türk milleti, yaptığı kongre ve mitinglerle, üstüne yürümekte olan tehlikelere karşı gafil avlanmayacağını dünyaya haykırmıştır. Bu çerçevede, Havza ve Amasya Tamimi'nden sonra Erzurum ve Sivas Kongresi gerçekleştirilmiştir. Gerek bu kongrelerde gerekse Balıkesir, Alaşehir gibi yörelerde yapılan kongrelerde vatanın işgalden kurtarılması amacıyla ant içilmiştir. Nihayet bu yıl, Erzurum milletvekili Mustafa Kemal Paşa, 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya adım atarak işgalcilerin kapısına dayanmıştır.⁶¹

Veli Bey ise İstanbul'daki acıklı hale dayanamamış, yaraları iyi olmadan terhis belgesini alarak Milli

Mücadele'ye katılmak üzere 27 Ocak 1919 tarihinde Ürgüp'e doğru yola çıkmıştır. Bütün yurttaki olduğu gibi Ürgüp'te de Milli Mücadele ateşi çoktan yakılmıştır.^{62, 63} Bu kapsamda Veli Bey, 1919 yılının ilk günlerinde Ürgüp'e dönerek Ürgüp Numune Okulu'nda öğretmen olarak görevine başlamış, faaliyetlerini gün geçtikçe artıran Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olarak seçilmiştir. Cemiyet'teki gayretli çalışmaları ve ulusal görevleri nedeniyle Niğde Öğretmen Okulu'na gidememiş, dolayısıyla da öğretmen okulunu bitirmek kısmet olmamıştır.^{2, 64}

Veli Bey (1920 yılında)
(Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).³

1920 yılına gelindiğinde, Milli Mücadele'nin hız kazandığını, Kuva-yı Milliye'nin düzenli bir orduya doğru geliştiğini görüyoruz. Bu arada Meclis, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılmış, büyük çoğunlukla Kuva-yı Milliye yanlıları milletvekili seçilmiştir. Bu Meclis, Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlanan Mısak-ı Milli Esasları'nı 28 Ocak 1920'de kabul etmiş ve 17 Şubat 1920'de dünya kamuoyuna ilan etmiştir. Türk milletini ve direniş çabalarını küçümseyen işgal güçleri, Mısak-ı Milli Esasları'nın dünyaya ilan edilmesini kabullenememişler ve 16 Mart 1920'de İstanbul'u

resmen işgal etmişlerdir. Meclisi basmışlar, seksen beş milletvekilini tutuklamışlar ve Malta'ya sürgüne göndermişlerdir.^{58, 61, 65}

Ancak aynı gün (16 Mart 1920) Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri'nin bu işgalini, işgalci devletler ve Amerika Birleşik Devletleri nezdinde protesto etmiş, Türk milletine de bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamesi ile binlerce yıllık şanlı Türk tarihinin en yüce kahramanlarının celadetini göstererek, kolu kanadı kırık halkımızın yeniden ayağa kalkmasını sağlamıştır. Beyanname şöyledir.⁵⁸

"Bugün Türk milleti, medeni kabiliyetinin, hayat ve istiklâl hakkının ve bütün istikbalinin müdafaasına davet edildi."

Mustafa Kemal Paşa, bu beyannamesinin yayınlanmasından hemen birkaç gün sonra (19 Mart 1920), bütün vilayetlere ve kolordu komutanlıklarına bir tamim göndererek, işgal edilmiş, dağıtılmış ve feshedilmiş İstanbul'daki meclisin Ankara'da toplanmasını sağlamıştır. Bilindiği gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi bu kapsamda 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanarak, Türk milletinin sesinin asla kısılamayacağını kanıtlamıştır.⁵⁸

Veli Bey'in anılarından, Ürgüp Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bu dönemde önemli işler başardığını anlıyoruz. Bu gayretlere engel olmaya çalışan Ürgüp Kaymakamı Hâlit Hüsrev Bey ve diğer bazı kişilerin tutuklanarak Niğde'ye gönderilmiş olması, Ürgüp'teki Kuva-yı Milliye'nin etkinliğini göstermektedir. Ayrıca, Ürgüp'te Milli Mücadele'yi halka anlatmak

ve destek sağlamak amacıyla çeşitli toplantı ve mitingler de düzenlenmiştir. Bu amaçla Ürgüp Büyük Cami'de toplananlara bir konuşma yapan Veli Bey, bu konuşmasında herkese cesaret vermiştir.^{2, 67} *"Türk Uluğu, ancak kendi kendini kurtaracaktır."*

Veli Bey (sandalyede oturan), kardeşi Asteğmen Yusuf Bey (beyaz elbiseli olan) ve diğer genç Kuva-yı Milliyeciler (Ürgüp, 1920) (Fotoğraf: Mustafa KAYA Arşivi).^{3, 5, 37, 66}

Aynı dönemde Yunan ordusu, sözde barışı Türk milletine kabul ettirebilmek amacıyla, 20 Haziran 1920'de Bandırma'ya doğru altı tümenlik bir kuvvetle genel bir taarruza geçmiştir. Temmuz ayında da Bursa, Edirne ve tüm Trakya'yı işgal etmiştir.⁶⁸ Bu sırada, işgal altındaki başkentten Fransa'ya gönderilen bir heyete, yine aynı işgalci güçler tarafından 10 Ağustos 1920'de silah zoru ile Sevr Antlaşması imzalatılmıştır. Ancak ne mutlu ki Türkiye Büyük Millet Meclisi, 19 Ağustos 1920'de toplanarak bu antlaşmanın imza edilmesine karar verenlerle imza edenlerin vatan haini olarak kabul edilmesini kararlaştırmıştır.^{58, 69}

Aynı günlerde Ürgüp'te faaliyet gösteren Ürgüp Yedek Subay Kurumu bir miting düzenlemiş, heyecanlı ve vatansever sözler halkı etkilemiştir. Bu duygularla Ankara'ya bir telgraf çekilmiştir.² *"Sevr paçavrasını kanları ile çürütmeye başta 23 yedek subay olduğu halde bütün Ürgüp halkı ahdedti."* Ankara'dan gönderilen cevabi bildiride ise şöyle denilmiştir.² *"Sizler gibi erleri bulunan Türk Uluğu hiç ölür mü? Var olun. Şimdilik beş yedek subay adını Milli Savunma Bakanlığı'na bildirin."*

Bunun üzerine Ürgüp Yedek Subay Kurumu, kura yöntemi ile beş yedek subay seçerek muharebelere katılmak üzere Ankara'ya göndermiştir. Seçilmiş ve cepheye gönderilmiş olan Ürgüplü beş yedek subay şunlardır: Asteğmen İbrahim, Asteğmen İhsan, Asteğmen Sami, Asteğmen Turgut ve Asteğmen Yusuf Bey.^{2, 37, 70}

Adları geçen Ürgüplü yedek subaylar cephelere koşarken Veli Bey de Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere 27 Aralık 1920'de Bor'daki (Niğde) Atlı Müzaheret Takım Komutanlığı'na atanmıştır. Yunan ordusu, bu tarihe kadar Balıkesir, İznik, Bursa ve Uşak'ı işgal etmiş, Anadolu'nun daha da içlerine girmek üzere hazırlanmaktadır.^{2, 58}

Bu kapsamda yaptığımız araştırmada: Veli Bey'in, Bor'da gerçekleştirdiğini düşündüğümüz eğitim ve hazırlanma döneminin yaklaşık üç ay sürmüş olduğunu değerlendiriyoruz. Veli Bey ve atlılarının Bor'daki eğitimleri devam ederken Yunan ordusu, 1921 yılı başında iki koldan Eskişehir'e, Uşak'tan da Afyon'a doğru saldırıya geçer. Bu saldırılar, birincisi 6 Ocak 1921 tarihinde ikincisi 23 Mart 1921 tarihinde

olmak üzere iki kez tekrarlanır. Birinci İnönü Muharebesi ve İkinci İnönü Muharebesi adları verilen bu muharebeler Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanır. Ancak Veli Bey'in de 1 Nisan 1921 tarihinde katılmış olduğu 12. Kolordu, takip harekâtına girecektir.⁷¹

Yaptığımız araştırmada: aynı günlerde, Kurtuluş Savaşı'nın efsane süvarilerini oluşturacak atlıların Konya'da toplanmakta olduğunu ve Veli Bey'in de içerisinde bulunduğunu düşündüğümüz 104 atlıdan oluşan Niğde Atlı Müzaheret Birliği'nin 1 Nisan 1921 tarihinde Konya'ya ulaşmış olduğunu öğreniyoruz. Aynı gün İkinci İnönü Muharebesi de zaferle sonuçlanmış, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'ya yazdığı raporunu şu cümle ile bitirmiştir: "Düşman, binlerce ölüleriyle doldurduğu muharebe meydanını silahlarımıza terk etmiştir." Fevzi Paşa da, Batı Ordusu'nun zaferini tebrik etmiş, Konya'da bulunan atlıların cepheye biran önce intikalinin sağlanmasını, düşmanın takip edilmesini ve Afyon'a bir baskın düzenlenmesini talimatlandırmıştır. Bu talimat üzerine, diğer atlılarla birlikte Niğde Atlı Müzaheret Birliği de Konya'dan bir katarla cepheye doğru bugün hareket ettirilmiştir. Nihayet gün, Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafıyla sonlanmıştır: "Düşmanın istila hırsı emsalsiz yurtseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak parça parça olmuştur." Bütün Türk dünyası, bu zafer üzerine yeniden umutlanmıştır.⁷¹

Kurtuluş Savaşı'ndaki düzenli ordu yapılanması 1920 yılının Haziran ayında başlatılmış ve Batı Cephesi Komutanlığı'nın 15 Temmuz 1921 tarihli emri ile bir süvari kolordusunun kurulması gündeme getirilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan 5. Süvari Kolordusu, 1 Kasım 1921 tarihinde yeniden düzenlenmiş ve 1922 yılının Mart ayında Iğın'da (Konya) konuşlandırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, on bin kişiye ulaşmış olan 5. Süvari Kolordusu'nu 1 Nisan 1922'de burada denetlemiş ve denetimden hemen sonra, bu yüce ordunun karşısında hiçbir kuvvetin dayanamayacağını belirtmiştir. Söz konusu denetleme gününde çekilmiş olan bu fotoğrafta, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile birlikte görülmektedir.⁷²

Bir gün sonra Fevzi Paşa (2 Nisan 1921 tarihinde), Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir konuşma yapmış, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya bir telgraf çekerek bütün millet namına tebrik ve dualarını bildirmiştir. Dün Konya'dan hareket eden 104 atlıdan

Fahrettin Paşa ve süvari subayları, Kurtuluş Savaşı sonrasında toplu halde.⁷⁴

oluşan Niğde Atlı Müzaheret Birliği bugün İshaklı'ya ulaşmış, Veli Bey'in de birliği olan 23. Tümen ise Akşehir'de toplanmaya bugün de devam etmiştir.^{71, 73}

Ertesi gün (3 Nisan 1921) Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Komutanlığı'na bir emir daha yazarak süvari tümenleriyle birlikte çok üstün bir kuvvetle Afyon'un doğu kesimindeki düşman birliklerine taarruz edilmesini istemiştir. Bu sırada, 12. Kolordu'yu oluşturan 23, 41 ve 57. Tümen de Afyon'un doğusundadır. 12. Kolordu Komutanı Miralay Fahrettin Bey'dir. Düşman birlikleri, aynı gün (3 Nisan 1921) Çay'dan Afyon'a doğru çekilmeye başlamış, 12. Kolordu'ya bağlı söz konusu tümenler de takip harekâtına başlamıştır. Veli Bey'in de birliği olan 23. Tümen, harekâtın başladığı bugün sabah 09.00'da bu amaçla Akşehir'den hareket etmiş, diğer tümenlerle birlikte düşman birliklerini Afyon'a kadar takip etmiştir.⁷¹

Bu takip harekâtı kapsamında, İshaklı, Eber köyü, Çobanlar, Sülümenli, Çavdarlı istikametinde yol alan 23. Tümen, 7 Nisan 1921 günü bir taburunu Çukurköy'e göndermiştir. Akarçay köprülerini tutan bu tabura ileri harekâtını devam ettirmesi emredilmiş, bu harekâtın devamında

Çukurköy batısındaki Kurşunluk Köprü ile Kanlı Köprü de sağlam ele geçirilmiştir. Bunun üzerine Tümen Komutanı, Afyon'a girmek için kolordudan izin istemiş ve güneş battıktan sonra düşmanın artçı birlikleri taarruzla atılarak 7/8 Nisan 1921 gecesi Afyon'a girilmiştir.⁷¹

Fahrettin ALTAY Paşa'nın unutulmaz gayretleriyle on bin atlıdan oluşturulan Türk süvari birliklerinin Kurtuluş Savaşı'ndaki başarılarını hepimiz takdirle hatırlıyoruz. Nevşehir'den, Avanos'tan, Gülşehir'den ve Ürgüp'ten cepheye gönderilmiş olan atlıları öğrendikçe, kazanılan zaferdeki insanımızın katkısı yüreğimizi sevinçle dolduruyor. O günün sevincini ise yaklaşık bir asır sonrasında Veli Bey'in anılarından okuyoruz.^{3, 72, 75}

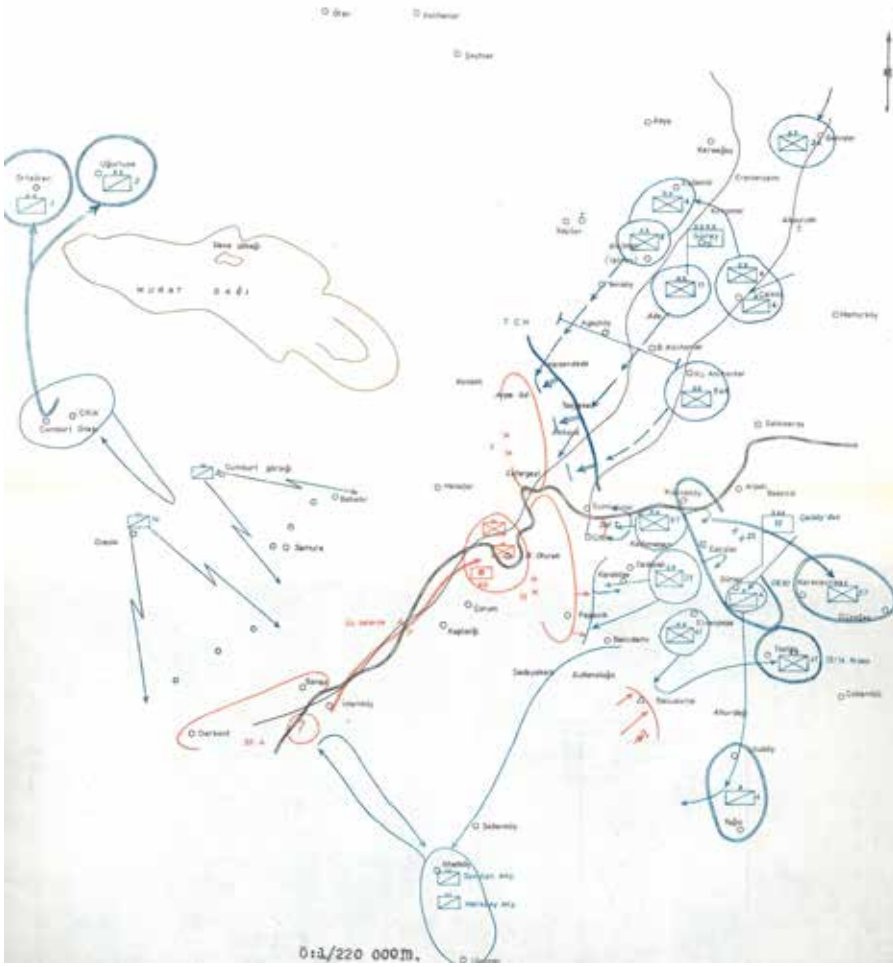
"Bor Kazasından teşkil ettiğim atlı müzaheret takımı ile Afyon Cephesi'ne gitmiştim. 3 Nisan 337 (1921) günü idi. 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'in (sonradan Süvari Kolordusu Kumandanı ve paşa oldu) emrine (Kumrallı köyünde) girmiştim. Kumandan Bey bizimle beraber cepheye gelmiş olan Ürgüp Atlı Müzaheret Takımını da benim emrime verdikten sonra grupta beraber önümüze düşerek bizi Karaaslanlı köyüne götürdü. Bu köy Afyon İstasyonu'na 10 kilometre idi. Orada gece yarısından sonra emrimde bulunan iki süvari takımı ile yapacağım vazifeyi bana bildirdi. Fahrettin Paşa'nın emrini aynen yazıyorum: " **Emrinizde olan iki atlı müzaheret takımı ile Afyon önünde cephe tutmuş olan Yunan ordusuna gece baskını yapacaksınız** ". Vazifemin, sabahleyin yapılacak olan taarruzun bir başlangıcı ve bir keşif taarruzu olduğunu anlamıştım. Emri alır

almaz Ürgüp Takım Kumandanı Mülazım Kamil Efendi'yi çağırdım ve ona ait emri verdikten sonra şafaktan üç saat evvel her iki takımla Afyon istikametinde harekete geçtik. Süvari baskını at üzerinde olacağı için düşmana ya kılıçla yahut mızrakla saldırmak lazımdı. Bizim elimizde birer piyade tüfeklerinden başka bir şey yoktu. Aynı zamanda hayvanlar ve süvari neferleri talim ve terbiye de görmemişlerdi. Yalnız her türlü yokluğa ve noksanlığa mukabil elimizde tek bir kuvvet vardı, yurt aşkı, milliyet aşkı, hür yaşamak sevdası, istiklal ateşi. Düşman cephesini yakılan ateşler belli ediyordu. Cepheye yaklaştık. Açılma ve hücum zamanı gelmişti. Hazırlığımızı bitirmek üzere iken düşman ışıklarını gören atlar birdenbire kişnemeye başladılar. Düşman tarafından atılan ilk kurşun yanımdaki Borlu Mehmet Çavuş'un bileğini delmişti. Bütün kuvvetimle **'hücum dörtnele'** diye haykırıyordum. Üç dakika sonra kesif makinalı ateşi altında Karasu uçurumu kenarında atlarımızın birdenbire şahlanarak durakladığını gördük. Düşman 10 metre karşımızda derenin öte geçesinde idi fakat mevzilerini terk ederek karmakarışık ricata başlamışlardı. 100 metre sağımızdaki Kanlı Köprü kesif piyade ve topçu ateşi ile döğülüyordu. Köprüden başka yerden de geçme imkânı yoktu. Köprüden geçmek çok pahalıya mal olacağı gibi şafak ta atmış kuvvetlerimizin miktarı yani 120 atlı olduğumuzun düşman tarafından keşfedilmesi imkânı da yaklaşıyordu. Uçurum başında atlarını mahmuzlayarak dereye inmek isteyen kahraman süvarilerin o andaki vaziyetleri bende **'bu millet ölmez ve ölmeyecektir'** hissini parlattı. Sağ yanımızda bir yassı tepe belirliyordu. Her iki takımı oraya

alarak teksif ateşi açtım. Fahrettin Paşa beni yalnız bırakmamış piyade fırkalarına da hareket emri vermekle beraber kolordu erkânı ile birlikte daha gerimizde bir tepeye gelmiş ve beni oraya istemişti. Vardım vazifemi tam yapamadığımı söyledim. Cevaben: **'Vazifeni haddinden fazla yaptın. Kılıcsız, mızraksız, düşmanı yerinden oynattın. Şu dürbünle ileri bak'** dedi. Baktım, düşman muhtelif kollarla çekiliyor Afyon'u terk ediyordu."

Veli Bey'in anıları üzerinde bu noktada yaptığımız değerlendirmede: Veli Bey'in, Çay'dan Afyon'a kadar uzanan düşman birlikleri üzerine Türk ordusunun gerçekleştirdiği baskın harekâtlarında en ön safta yer aldığı anlaşılmaktadır (1-7 Nisan 1921). Bu kapsamda, Veli Bey'in, kendi komutasında bulunan atlı birliği ile bu harekâtlara katılmış olduğu, Ürgüp Atlı Takımı ile Bor Atlı Takımı'ndan oluşan bu birliğin Kanlı Köprü ve Afyon Demiryolu İstasyonu'na gerçekleştirdiği söz konusu baskın harekâtlarının çok başarılı sonuçları olduğu anlaşılmaktadır.^{2, 3, 76}

Türk harp tarihi kayıtlarını incelediğimizde, 7/8 Nisan 1921 gecesi Afyon'u düşmandan temizleyen 12. Kolordu birliklerinin günlerdir sürdürdükleri takip harekâtı nedeniyle çok yorgun olmalarına rağmen, aynı gün fecirle birlikte düşmanı takip etmeye devam ettiklerini, üstelik Kuzey Grubu'nun yaptığı muharebeye yetişmeleri gerektiği yönünde emir aldıklarını öğreniyoruz. Bu amaçla 23. Tümen, Çakırsaz, Erkmen köyleri, Sincanlı, Tokuşlar, Güneyköy, Elvanpaşa, Çalışlar istikametini takip ederek düşmanı kovalamıştır. Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu

Kroki 3: Dumlupınar Muharebesi (13-14 Nisan 1921 Harekâtı).⁷¹

23. Tümen Süvari Bölüğü ise hep önde görev almış, Küçükhöyük, Bulca, Balmahmut, Düzağaç istikametinde ilerleyerek düşmanla teması muhafaza etmiştir. 23. Tümen, 10 Nisan 1921 günü Çalışlar doğu sırtlarında düşmanla temas sağlamış ve muharebe akşama kadar devam etmiştir. Karaköse, Çiftlik, Paşacık istikametinde ilerleyen 23. Tümen, 13 Nisan 1921 günü düşmanla yeniden temas sağlamıştır. Nihayet bugün (13 Nisan 1921) tümenlerin süvari bölüklerinden kurulu, Yarbay Halis emrindeki bir müfreze, Balcıdamı ile Toklusivrisi arasından Sultanoluk - Kaplangı Dağı istikametinde ilerlemeye çalışmaktadır.⁷¹

Askeri tarih kitapları ile Veli Bey'in anıları üzerinde bu noktada yaptığımız karşılaştırmada, 13 Nisan

1921 tarihinde Toklusivrisi'nden geçtiği belirtilen söz konusu süvari müfrezesi içerisinde Veli Bey'in de bulunduğunu değerlendiriyoruz. Bu kapsamda, Veli Bey'in anıları ile harp tarihindeki bilgileri karşılaştırmalı olarak derlediğimiz bu çalışmada, Veli Bey'in, savaş

anılarını kaleme alırken tarihi gerçeklere tümüyle sadık kaldığı, muharebelerde gerçekleşmiş olan olayları, abartıya kaçmadan ancak tüm gerçekliğiyle yazmış olduğu, bu haliyle de ülkesine olan sevdasını, yazdığı her satırda kelimeler arasına dizmiş olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyesini gıptayla ve hayranlıkla takip ettiğimiz bu güzel insanın duygularını, Toklusivrisi'nden düşman üzerine atılan süvarilerin günümüze ulaşan yankısı eşliğinde, son kez kendi anılarından takip ederek anlamaya çalışıyoruz.^{2, 3, 71}

"23. Tümen düşmanı kovalamaya başladı. Ben takımım ile öncü görevi yapıyordum. Balmahmut köyünde bana yol göstermek üzere katılan Süleyman (çok kahraman bir çocuk) ile Toklusivrisi'ne çıkarak düşmanı arkadan vurduk. Köylere girdikçe düşman zulmünden kurtulan köylü, erkek, kadın ve çocuklar sevinç gözyaşları ile atların ve bizim ayaklarımıza kapanarak, yaşayın, var olun çağlıkları atıyorlardı. Bu sesler bizi daha çok heyecanlandırıyordu."

Veli Bey, Kurtuluş Savaşı sonuna kadar Süvari Bölüğü'nde görev yaptığını, savaşın bütün akışını gördüğünü ve üstegmenliğe yükseltilmiş olduğunu anılarında belirtmektedir. Bu kapsamda askeri

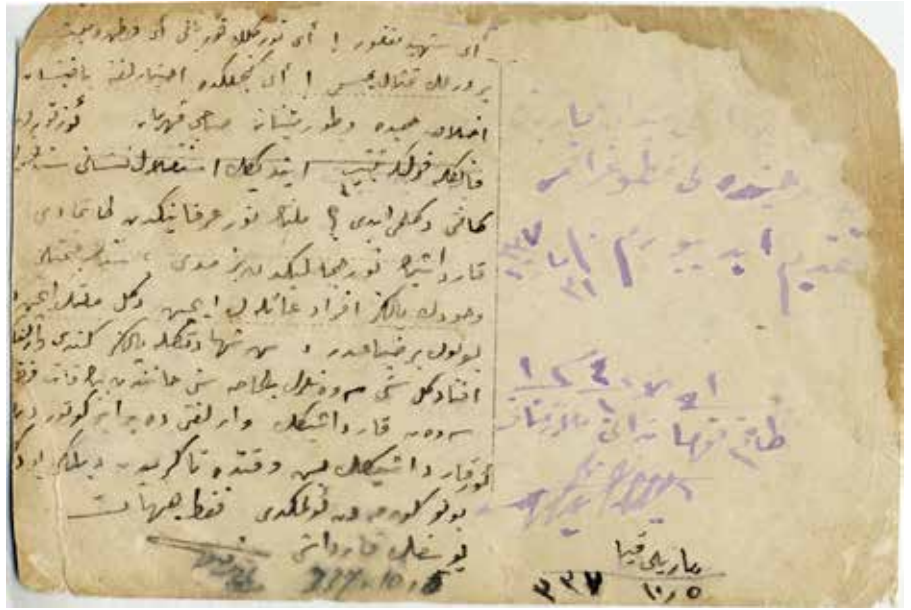
Toklusivrisi (Afyon).⁷⁷

tarikh kitaplarına baktığımızda: Veli Bey'in, muharebelere katılmış olduğu 1921 yılı Nisan ayı içerisinde Batı ve Güney Cephesi'nin birleştirilerek İsmet Paşa'nın komutasında Batı Cephesi Komutanlığı'nın oluşturulmuş olduğunu görüyoruz. Hemen bir ay sonra grup komutanlıkları oluşturulmuş, Veli Bey'in içerisinde bulunduğu 23. Tümen, 1. Grup Komutanlığı'na bağlanmıştır. 23. Tümen Komutanı Yarbey Halis Bey, 1. Grup Komutanı Albay İzzettin Bey'dir. Bu çerçevede 23. Tümen, Sakarya Muharebesi'ne 1. Grup Komutanlığı bünyesinde katılmıştır. Sakarya zaferinden sonra ise kolordu yapılanmasına geçilmiş, 23. Tümen, 1. Kolordu'ya bağlanmıştır. Bu teşkilatlanma yapısı ile Büyük Taarruz'a katılmış olan 23. Tümen, 30 Ağustos 1922'de kazanılan zaferin mutluluğunu yaşamıştır.^{2, 3, 71, 78}

Asteğmen Yusuf Bey (1899-1921) (Veli GÖKTAN Bey'in kardeşi), Eskişehir Muharebesi'nde şehit olmuştur (Fotoğraf: Mustafa KAYA Arşivi)^{3, 37, 79}

Bu döneme ilişkin olarak yaptığımız incelemede: Veli Bey'in kardeşi Yusuf Bey'in de öğretmenlik mesleğini yarıda keserek Kurtuluş Savaşı'nın cephelerine

Veli Bey, bu fotoğrafının arkasına şöyle bir yazı yazmıştır: "Ey şehidi mağfur! Ey Türklük kurbanı. Ey vatan ve milliyetperverlik timsali cisim! Ey gençlikte ihtiyarlığına yakışan ahlaki hamide ve tur'u dinane sahibi. Kahraman öz Türk halinle gönle tespit ettiğin istiklal nişanı şanına kâfi değil mi idi? Millet nuru irfanından tatmadı. Kardeşim nuru cemalinden bizimdi, sana kıymetli vücudun yalnız efradı ailen için değil, milletin için yolun bir ziyadır. Sen şahadetinle yalnız kendi varlığını ifta değil seni sevenlerin bilhassa seni canından çok kat kat seven kardeşinin varlığını da beraber götürdün. Öz kardeşinle beş vakitte Tanrı'dan dilenir yerde. Bunu görmeden ölmekti. Fakat hey hat! Yusuf'un kardeşi. İmza. 1337.10.05 (1921) Yarılkaya". (Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çeviren: Fikret ŞANLIBABA).³

koştüğünü tespit ediyoruz. Bu çerçevede yaptığımız araştırmada, Yusuf Bey'in, İkinci İnönü Muharebesi'nde yaralandığını, tedavisinden hemen sonra birliğine yeniden katıldığını ve nihayetinde Eskişehir Muharebesi'nde şehit düştüğünü öğreniyoruz. Zafere giden yolda ödenmiş olan bu ağır bedel karşısında kelimelerimiz tükeniyor. "Önce vatan" diyerek muharebelere katılmış ve şehitlik katına yükselmiş olan Yusuf Bey'in aziz hatırası önünde saygı ve hürmetle eğiliyoruz. Ürgüp halkının Yusuf Bey için dökmüş olduğu gözyaşlarını kalbimizde hissediyoruz. Ve anlıyoruz ki İtilaf Devletleri'nce Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türk milletine yönelik olarak gerçekleştirilmeye çalışılan son suikast, gül yüzlü Yusuf Bey sayesinde önlenmiş ve asırlardır devam etmekte olan geri çekiliş süreci, Misak-ı Milli sınırları içerisinde durdurulmuştur.^{3, 37, 65, 79}

Teğmen Veli Bey (Fotoğraf: Mehmet Ardan GÖKTAN Arşivi).³

Sonuçta Türk milleti, bir damla petrol için dünyayı kana bulayanlar karşısında, bağımsızlık ve egemenliğinden hiçbir şekilde vazgeçmeyeceğini çok ağır bir bedel ödeyerek kanıtlamıştır. Mudanya Mütarekesi (11 Ekim 1922) ve

Ürgüp İnkılâp İlkokulu öğrencileri (1928-1930). (Fotoğraf: Mustafa KAYA Arşivi).

Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923) ile varlığını bütün dünyaya kabul ettirmiş, çağların üstüne yeniden çıkmak amacıyla 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan ederek Selçuklu ve Osmanlı eserlerinden sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti çatısı altında tarihteki yolculuğuna devam etmiştir.^{80, 81}

Ancak, son bin yıldır üzerine çullanan dünyaya direnmek ve meydan okumakla yorulmuş olan Türk milleti, sayısız savaştan sonra, bütün yoksulluğu ve yorgunluğu ile dünya üzerinde yalnız ve tek başına kalmıştır. Sıtma hastalığı o kadar yaygındır ki köyler harmanlarını kaldıramamıştır. Trahom hastalığı ve buna bağlı körlük çok yaygındır. Gençlerini, üniversite mezunlarını, doktorlarını, öğretmenlerini cephelerde kaybetmiş olan Anadolu insanının, dinlenmeye ve yaşama gücünü yeniden kazanmaya ihtiyacı vardır. Bilimsel, teknik, kültürel ve sosyal gelişmelere odaklanarak uluslararası toplumun en ileri safında yer alması gerekmektedir. Çağın kudretli, itibarlı ve önder toplumlarından biri olmakla tarih sahnesindeki var oluş mücadelesini ebedi kılmak zorunluluğu vardır.⁸²

Bu ilkeleri kendilerine amaç edinmiş olan ve cephelerden sağ dönebilmiş olan, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere bütün kurtuluş gazileri, vatanın yücelmesi ve milletin mutluluğu için son nefeslerine kadar ellerinden gelen bütün gayreti göstermişlerdir.⁸³ Veli Bey de bu kadro içerisinde. Kurtuluş Savaşı'ndaki görevi bitince, 12 Ağustos 1923 tarihinde bir gazi olarak Ürgüp'e dönmüş ve hayatının bundan sonraki dönemini halkına hizmet ederek geçirmiştir.²

Türk milletinin ebediyen sürececek olan sevgi ve saygısının bir ifadesi olarak, "Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası" ve "Kırmızı Kurdeleli İstiklâl Madalyası" ile taltif edilen Veli Bey, içlerinde yalın ayaklı çocuklarımızın da bulunduğu ilköğretim okullarında öğretmenlik yapmış, Halk Evleri ve Türk Ocağı gibi kuruluşlarda başkanlık görevlerini üstlenmiştir. Ürgüp Belediye Başkanlığı da yapmış olan Veli Bey, cephelerde toprağa emanet bıraktığı silah arkadaşlarına 1951 yılında kavuşmuştur. Aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyor, kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz.^{2, 3, 17, 84}

SONUÇ

Veli GÖKTAN Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndaki anılarını derlemeye çalıştığımız bu çalışmada, Türk tarihine olan bağlılığımız daha da artıyor. Ecdadımızın kahramanlıklarını öğrendikçe, bu insanlarımızın özellikle Viyana önlerinden Sakarya Muharebesi'ne kadar göstermiş oldukları direnişe hayran kalıyoruz. Atalarımızın, yenilgilerle dolu bu dönem içerisinde dökmüş

Veli GÖKTAN Bey (ortada siyah elbiseli olan), Ürgüp İnkılâp İlkokulu öğrencileri ile birlikte (22.05.1940) (Fotoğraf: Lale DOĞAN Arşivi).³

oldukları gözyaşlarıyla yüz yüze geldikçe, ekmeğini yediğimiz bu toprakların kıymetinin paha biçilemez olduğunu bir kez daha değerlendiriyoruz.

Savaş Dönüşü Osmanlı Süvarileri (Osman AYTEKİN'in desen çalışması).

Dünyanın günümüzdeki siyasal düzenine bu çerçeveden baktığımızda, Türk varlığına yönelik olarak, 18, 19 ve 20. yüzyılda gerçekleştirilmiş olan saldırı ve katliamların nedenlerini daha iyi anlıyoruz. İçinde bulunduğumuz yüzyılda askeri birlikleri ile dünyanın hemen her tarafında hükümlanlık kuran devletlerin, Birinci Dünya Savaşı'nda tek safta toplanarak Türk dünyasını neden kuşattıklarını ve neden kana bulamış olduklarını daha iyi görüyoruz. Türk milletinin dünya genelindeki saygınlığını kırmayı amaçlamış olduklarını, kurdukları yeni dünya düzeni içerisinde Türklere yer vermek istemediklerini ve bu yönde başarılı olduklarını kabul ediyoruz.

Ancak son asırlarda düşman orduları karşısında çoğu zaman zor durumda kalmış olan ve Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilgiyi kabul etmeye zorlanmış olan Türk milletinin, her şeye rağmen, Kurtuluş Savaşı vererek Türkiye ülkesini Türklerin son yurdu olarak bütün dünyaya kabul ettirmiş olduğunu da büyük bir sevinç ve gururla belirtiyoruz. Bu kapsamda, çalışmamızın giriş kısmında belirtmiş olduğumuz kaynaklardan yararlanarak

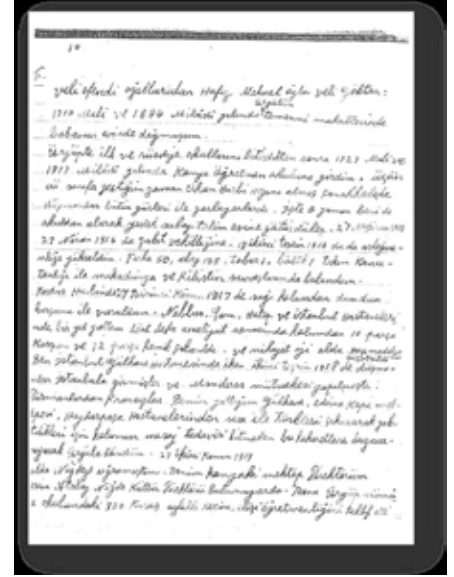
yaptığımız incelememizde şu sonuçlara ulaşıyoruz:

Veli GÖKTAN Bey, Türk tarihinin en sıkıntılı dönemlerinden biri olan 19. yüzyılın sonlarında, 1894 yılında dünyaya gelmiş, babası Müderris Hafız Mehmet Efendi ve annesi Emine Hanımefendi'den almış olduğu sevgi sayesinde bütün ömrünü vatana hizmet yolunda feda etmiştir. Konya'da eğitime devam ederken, ülkemizin Birinci Dünya Savaşı'na katılması üzerine eğitim hayatını yarıda keserek 23 Haziran 1915'te Türk orduları içerisinde yer almıştır. Hem Konya Öğretmen Okulu'nun hem de İstanbul'da bulunan Yedek Subay Talimğâhı'nın en başarılı öğrencileri arasında yer almıştır.

Veli Bey, Birinci Dünya Savaşı süresince 50. Tümen'e bağlı 158. Alay'da görev yapmış, birliğiyle birlikte sırasıyla: Bağdat Cephesi, Makedonya Cephesi ve Filistin Cephesi'ne gönderilmiştir. Yedek subay adayı olarak başladığı görevine bu savaş boyunca teğmen olarak devam etmiştir. Filistin Cephesi'nde gerçekleştirilen dillere destan bir genel taarruzda (27 Kasım 1917) düşman ateşiyle yaralanmış, çeşitli ameliyatları ve tedavisi amacıyla savaş bölgesindeki hastanelerde yaklaşık olarak sekiz ay boyunca yatırılmıştır. Üstün başarıları nedeniyle Harp Madalyası ile ödüllendirilmiş ve savaşın sonlarına doğru bir gazi olarak Ürgüp'e dönmüştür.

Veli Bey, Filistin Cephesi'ndeki muharebelerde yaralandığı sırada kendisine yardım etmiş olan ve yaralarını sarmış olan Konyalı Mehmet onbaşıdan anılarında hürmetle bahsetmiştir. Ayrıca yaralı bir halde iken Elbire'den Nablus'a kadar üç gün süren at üzerindeki

yolculuğunda yanında bulunan Uzunköprülü İsmail'i de hiç unutmamıştır.

Veli GÖKTAN Bey'in anıları (Lale DOĞAN Arşivi).

Mütareke'nin ilk günlerinde Ürgüp'te bulunan Veli Bey, yaralanan sağ kolunun tedavisi amacıyla İstanbul'a gitmiş ancak bu dönemde ve 1919 yılı başında işgalci güçlerin eziyetlerine maruz kalmıştır. Bu duygular içerisinde Milli Mücadele'ye katılmış ve Kuva-yı Milliye'nin Ürgüp'teki faaliyetlerinde öncü roller üstlenmiştir. 1 Nisan 1921 tarihinde 23. Tümen Süvari Bölüğü'ne katılmış ve Kurtuluş Savaşı'nın bitimine kadar bu tümen içerisinde hizmetine devam etmiştir. Üsteğmenliğe yükseltilmiş olan Veli Bey, Beyaz Şeritli ve Kırmızı Kurdeleli İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiştir.

Veli Bey, Kurtuluş Savaşı ile ilgili olarak, Söğüt'ün Zeyve nahiyesinden Asteğmen Hüsnü, Borlu Teğmen Kamil, Borlu Mehmet çavuş, Balmahmut köyünden kahraman çocuk Süleyman ve Fahrettin Paşa'yı hayırla yâd etmiş, isimleri geçen tüm kahramanları anılarında

belirterek bu isimlere olan ahde vefasını göstermiştir. Ayrıca Veli Bey, kendi komutasındaki atlı birliklerin Kanlı Köprü ile Afyon Demiryolu İstasyonu'nda gerçekleştirdikleri baskın harekâtlarını anılarında belirtmiş, Bor Atlı Takımı ve Ürgüp Atlı Takımı'nın emeklerini şükranla anmıştır.

Teğmen Veli Bey (Fotoğraf: Mehmet Ardan GÖKTAN Arşivi).

Yaptığımız bu araştırmada: Veli Bey'in, Türk ordusuna katıldığı 23 Haziran 1915 tarihinden Kurtuluş

Savaşı sonrasında Ürgüp'e dönmüş olduğu 12 Ağustos 1923 tarihine kadar yaklaşık olarak sekiz yıl boyunca savaşlarda ve cephelerde görev almış olduğu, bu süre boyunca da: 10 - 30 Ekim 1916 Harekâtı, Karabayır Muharebesi, 1 Kasım - 6 Aralık 1916 Harekâtı, Kudüs Muharebeleri, Afyon Takip Harekâtı, Dumlupınar Muharebesi, Kütahya - Eskişehir Muharebeleri, Sakarya Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Veli Bey'in katılmış olduğu birliklerin, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda gerçekleştirilen çeşitli harekâtlarda ve muharebelerde takdir edilmiş olması, Veli Bey'in içerisinde bulunduğu bu birliklerin unutulmaz zaferler kazanmış olduğunu göstermektedir.

Veli Bey'in içerisinde bulunduğu birliklerin gerçekleştirdiği bu harekâtlarda, Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, İsmet Paşa ve Fahrettin Paşa'nın da aynı cephelerde ve aynı muharebe meydanlarında

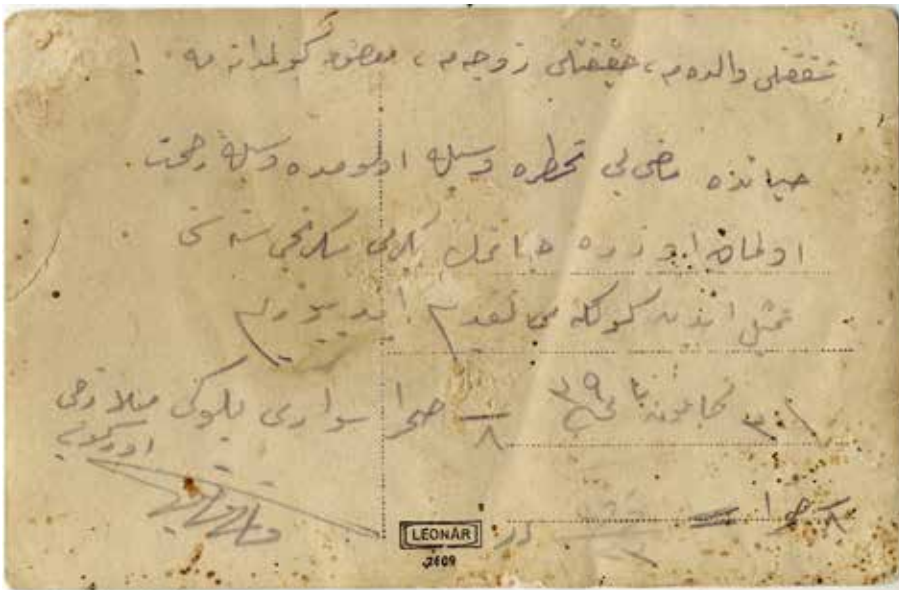
bulunmuş olmaları, Veli Bey'in övünç dolu bir kader çizgisinin olduğunu göstermektedir.

Veli Bey'in, bütün bu muharebelerin en zor anlarında birliklerin moralini yükseltmeye çalışmış olması, ölüme koşarak atılacak olan birliğine yetişmek amacıyla üstün bir gayret göstermiş olması ve her defasında ödüllendirilmiş olması, Veli Bey'in başarılı bir asker olduğunu göstermektedir.

Veli Bey'in, Milli Mücadele'nin her aşamasında yer alması, Ürgüp Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyetlerine öncülük etmesi ve Birinci Dünya Savaşı'nda yaralanarak aylarca süren ameliyatlara katlanmış olmasına rağmen, Kurtuluş Ordusu içerisinde, hemen bir iki yıl sonrasında neredeyse Nevşehir'e yaklaşmış olan düşman üzerine yeniden atılmış olması, Veli Bey'in, ülkesine olan sadakatini göstermektedir.

Ayrıca Veli Bey'in, Kurtuluş Savaşı'nda kazanılmış olan zaferlerin mutluluğunu yaşarken, aynı dönemde kardeşi Asteğmen Yusuf Bey'in şahadetini yaşadığı da bilinmektedir. Dolayısıyla Veli Bey'in, savaşların acısını tatmış olduğu, çok geniş bir coğrafyada o cepheden bu cepheye yetişmek için koşuşturan birliklerin içerisinde her türlü sıkıntıya maruz kalmış olduğu, hastalanma, yaralanma, çaresizlik ve yenilgi gibi durumlarla karşılaştığı, ancak hiçbir zaman inancını kaybetmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Nihayet Veli Bey'in yaşamına genel olarak baktığımızda, ülkesine yapmış olduğu hizmetler nedeniyle onurlu bir yaşam sürmüş olduğu, savaşlarda ve muharebe meydanlarında çekmiş olduğu

Veli Bey, bu fotoğrafının arkasına şöyle bir yazı yazmıştır: "Şefkatli validem, hakikatli zevcem, masum gül danem. Hayat da maziye tahattura vesile (geçmiş hatırlamaya), ölüm de vesile. Rahmet olmak üzere hayatımın yirmi sekizinci senesini temsil eden gölgemi (fotoğrafımı) takdim ediyorum. 21 Kanuni Sani 39 (21 Ocak 1923), 8. Sahra Süvari Bölüğü, Mülazımı Ürgübi (Ürgüplü), İmza, 8. Sahra, Fırka 23'tür." (Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çeviren: Fikret ŞANLIBABA).

Veli GÖKTAN Bey, Ürgüp Numune Okulu ve Ürgüp İnkılâp Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır
(Fotoğraf: Bahadır DEDEOĞLU Arşivi).

Veli GÖKTAN Bey'i tanımaktan çok mutlu olduğumuz bu araştırmada adı geçen bütün kahramanlarımızı da rahmetle anıyoruz. Bütün dünyanın işgal edildiği bir dönemde, bi başına kalmış olan Türk milletine umut vererek hayata yeniden tutunmasını sağlayan, Ilgın'da toplanmış olan on bin atlıya, Kurtuluş Savaşı'nın süvarileri içerisinde bulunan Veli Bey'e, erinden mareşaline kadar tüm Kurtuluş Kadrosu'na ve Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e minnetimizi belirterek araştırmamızı tamamlıyoruz. Mekânları cennet olsun.

sıkıntılar çok ağır olsa da, elde kalan son yurt olan Türkiye'nin kuruluşuna ve gelişmesine katkı sağlamakla gelecek çağlardaki nesillerin gönlünde taht kurmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Veli GÖKTAN Bey'in savaş anılarını derlemeye çalıştığımız bu araştırma vesilesiyle, tarihin her döneminde savaşlarda, cephelelerde ve muharebelerde görev almış insanlarımızı saygıyla, sevgiyle bir kez daha anıyoruz. Baba ocağından çok uzaklarda şehit düşmüş, gazi olmuş, kaybolmuş ve esir düşmüş sayısız insanımızı çok özlediğimizi burada bir kez daha belirtiyoruz. Vatanı olan aşklarını, millete olan bağlılıklarını ve yüreklerine dolmuş olan Allah sevgisini anlamaya çalışıyoruz. Karıncayı incitmeye korkan milyonlarca Türk evladının, içinde bulundukları dönemin imkânları ne olursa olsun, düşman karşısındaki cesaretlerini ve ölüm karşısındaki cömertliklerini anlamaya çalışıyoruz.

Ürgüp insanı, Veli GÖKTAN Bey'i unutmamış, yaşamış olduğu mahalledeki sokaklara ismini vererek aziz hatırasını yaşatmaya çalışmıştır
(Fotoğraf: Mustafa KAYA Arşivi).

Mete Han'ın süvari tümenlerinden Mustafa Kemal Paşa'nın süvari tümenlerine kadar Türk harp tarihinin şanlı sayfalarında en üstte yer alan süvariler, Kurtuluş Savaşı'nda da muazzam başarılar elde etmişlerdir. Ilgın'dan İzmir'e kadar 900 kilometreyi hiç durmaksızın yirmi günde kat eden bu süvariler, zaferdeki katkılarıyla, Türk milletinin gözyaşını bir nebze olsun dindirmişlerdir. Fotoğrafta, yirmi gün sürecek olan söz konusu harekât öncesinde, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, Ilgın'daki 5. Süvari Kolordusu'nu teftişi görülmektedir (1 Nisan 1922).

Gazi Veli GÖKTAN Bey, 1951 yılında vefat etmiş ve Edirnekapı Şehitliği'nde defnedilmiştir. Kendisini rahmetle anıyoruz. Ruhu şad olsun. Öğretmen arkadaşı Boyalı Cahit ŞAMAN tarafından yazılan mezar taşında şöyle denilmektedir: Veli idi adı, soyadı GÖKTAN. Onca her şeyden üstündü vatan. Harplerde aldı yara ve nişan. 25 yıl ayrılmadı hocalıktan. Ürgüp'te belediyeye o başkan. Eseri ile anılacaktır her zaman. (Fotoğraf: Davut Kader ERSOY Arşivi).

DİPNOTLAR

* Nevşehir Halk Sağlığı Müdürlüğü (Uzm. Dr.)

1. Bu çalışmamız, Emekli Albay Ali AKUZUN Bey'in, Gazi Veli GÖKTAN Bey ile ilgili bir araştırma yapılması yönündeki tavsiyesi üzerine başlatılmıştır (23.10.2012 tarihinde). Çalışmamızın başlatılmasında olduğu kadar diğer aşamalarında da destek ve yardımlarını esirgemeyen komutanımız Ali AKUZUN albayımızı bu nedenle öncelikli olarak teşekkürlerimizi ve hürmetlerimizi sunuyoruz. Veli GÖKTAN Bey'in tüm hayatı üzerine önümüzdeki yıllarda yapılacak olan araştırma ve incelemelerde yararlanılmak üzere, Ali AKUZUN albayımızın yazmış olduğu "Ürgüp Seni Çok Seviyorum" isimli kitabını (Murat Kitabevi, ISBN: 978-605-4676-57-6, Nisan, 2014. Ankara) bu vesileyle burada belirtmek istiyoruz. Bu çok kıymetli eserde (sayfa 27 ve 228'de): Ali AKUZUN albayımızın 1949 yılında ilkököl 3. sınıfta iken aynı dönemde Ürgüp Belediye Başkanı olan Veli GÖKTAN Bey'i, söz konusu çocukluk döneminin en güzel anıları içerisinde saygıyla anmış olduğu, Veli Bey'in Ürgüp'e ve insanına olan sevgisini büyük bir hürmetle belirtmiş olduğu ayrıca bilinmelidir.
2. Emin DİVANOĞLU (Emekli General). Bir Portre: Ürgüplü Bir Gazi Öğretmen Veli GÖKTAN, Ürgüp Dergisi, Ürgüplüler Derneği Yayın Organı, Yıl: 5, Sayı: 19, Ocak-Şubat-Mart, 1999, Sayfa: 8-10. (Yaptığımız bu çalışmada: General Emin DİVANOĞLU'nun (Doğum tarihi: 1919, Ölüm tarihi: 2006), İbrahimpaşalı (Ürgüp) olduğunu, Ülker Hanımefendi ile evlenmiş olduğunu, bu çerçevede Gazi Veli GÖKTAN Bey'in damadı olduğunu ve 2006 yılında vefat etmiş olduğunu öğrenmiş bulunmaktayız. Kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz).
3. Bu çalışmamızda Veli GÖKTAN Bey ile ilgili yararlandığımız diğer yazılı belgeler şunlardır: **Belge 1:** Veli GÖKTAN Bey'in kendi el yazısı ile olan ve anılarını içeren 2 sayfalık fotokopi belge, **Belge 2:** Veli GÖKTAN Bey'in kendi el yazısı ile olan ve anılarını içeren 4 sayfalık fotokopi belge, **Belge 3:** Veli GÖKTAN Bey'in anılarını içeren ancak Lale DOĞAN'ın el yazısı ile olan 17 sayfalık fotokopi belge, **Belge 4:** Veli GÖKTAN Bey'in anılarını içeren ancak Yusuf Turan GÖKTAN Bey'in el yazısı ile olan 15 sayfalık fotokopi belge. Bahsi geçen yazılı belgelerden ilk üçü (**Belge 1, Belge 2, Belge 3**) Emekli Albay Ali AKUZUN Bey'den, **Belge 4** ise Mehmet Ardan GÖKTAN Bey aracılığıyla Yusuf Turan GÖKTAN hocamızdan temin edilmiştir. Ayrıca bu çalışmamızda kullandığımız, Veli GÖKTAN Bey'in içerisinde bulunduğu 13 fotoğrafın 9'u Emekli Albay Ali AKUZUN Bey'den, 2'si Mehmet Ardan GÖKTAN Bey'den, 1'i Mustafa KAYA Bey'den, diğer 1'i ise Bahadır DEDEOĞLU Bey'den temin edilmiştir. Bu çalışmamızda kullandığımız tüm söz konusu belgelerin ve fotoğrafların temin edildiği kaynak kişilerin isimleri çalışmamız içerisinde olmak üzere gerek parantez içerisinde gerekse dipnotlarda belirtilmiştir. Bu çalışmamızdaki tüm belgeler ile fotoğraflar, arşiv sahiplerinden doğruluğu teyit edilerek ve izin alınarak kullanılmıştır. Özel albümlerini ve arşivlerini bu çalışmamızda kullanmamız amacıyla izin vermiş olan yukarıda isimleri geçen çok değerli

büyüklerimize teşekkür ediyoruz. Veli GÖKTAN Bey'in savaş anılarını derlemeye çalıştığımız bu çalışmada, elden geldiğince bilimsel kurallara uyulmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen tüm konuların sağlam kaynaklara dayanmasına ve mümkün olduğunca gerçeği yansıtmasına özel bir ihtimam gösterilmiştir. Türkçenin yazım kurallarına özellikle dikkat edilmiş ve çalışmanın anlaşılır olmasına gayret edilmiştir. Ayrıca işlenen konuların tarihsel kronolojisine dikkat edilmiş, çeşitli muharebe ve harekâtları anlatmaya çalışmak yerine, Veli Bey'in söz konusu muharebe ve harekâtlardaki katkısı incelenmeye çalışılmıştır. Yine aynı şekilde bu çalışma, muharebe meydanlarına ayak basmadan, kutlu ecdadımızın ülkelerini masa başından anlayamayacağımız inancı ve bilinciyle geliştirilmiştir. Cephely bilmeden, buralarda çekilmiş olan sıkıntıları anlamadan şehit ve gazilerimizin duygu dünyasını kaleme alamayacağımız açıktır. Bu çerçevede şehit ve gazilerimizin aziz hatırasını layıkıyla yazıya dökeceğimiz endişesini sürekli taşısak da onların sevgisini ve gönülünü kazanmak olan amacımızdan cesaret alarak bu çalışma tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, bu çalışmada kullanılmış olan 3 fotoğrafın düzenlenmesinde emeği geçen Ayhan UZKAN Bey'e ve SONUÇ kısmında kullandığımız İlgin Manevralar'ını gösteren fotoğrafın düzenlenmesinde emeği geçen Mustafa Sait ALTUNBAŞ Bey'e teşekkür ediyoruz. Savaş Dönüşü Osmanlı Süvarileri isimli desen çalışmasının bu çalışmamızda kullanılmasına izin verdiği için Osman AYTEKİN Bey'e teşekkür ediyoruz. Araştırmamızda kullanmış olduğumuz Veli Bey'e ait 2 fotoğrafın arkasına yine Veli Bey tarafından yazılmış olan el yazısını Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çeviren Fikret ŞANLIBABA'ya teşekkür ediyoruz. Araştırmamızı Türkçe dilbilgisi açısından kontrol ederek gerekli olan düzeltmeleri yapmamızı sağlayan Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Sayın Ali GÜVEN Bey'e de ayrıca teşekkür ediyoruz.

4. Türk dünyasının 16. yüzyıldan itibaren uğradığı kuşatmaya ilişkin olarak, kapsamlı bir değerlendirme amacıyla bkz: Ümit ÖZDAĞ (Prof. Dr.). Türk Tarihinin ve Geleceğinin Jeopolitik Çerçevesi. ASAM Çalışması, Avrasya-Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi. ASAM Yayınları. Sayı: 3. ISBN: 975-6769-75-0. Ankara. 2003.
5. Ürgüp'te gönderdeki Türk Bayrağının 1920 yılında indirilmek istenmesine karşı Veli Bey'in göstermiş olduğu direniş hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz: Mustafa KAYA. Geçmişten Günümüze Ürgüp. GÜNORTA Yayınları. ISBN: 975 75778-0-1. 1994. Sayfa: 27.
6. Mustafa Kemal Paşa'nın 1922 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu bu konuşma hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz: Sadık TURAL. Atatürk'ün Tartışılmaz Liderliği. Hazırlayan: Zeki DİLEK. 10 Kasımlarda Atatürk'ü Anmak ve Anlamak, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, ISBN: 975-16-1782-0, Ankara, 2005. Sayfa: 24.
7. Ürgüp'ün söz konusu fotoğrafı şu kaynaktan temin edilmiştir: National Geographic Dergisi. Cilt: 35, Sayı: 4, Nisan 1919, Sayfa: 315 (Ürgüp çarşısı), Sayfa: 312 (Ürgüp genel görünümü).
8. Veli GÖKTAN Bey'in, Ürgüp Temenni mahallesi Kütük Bayırı dibinde bulunan ilkökuldaki

öğretmeni Kumruoğlu Mehmet Bey'dir. Kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz.

9. Birinci Dünya Savaşı bağlarında gerçekleşmiş olan ve Türk zaferiyle sonuçlanmış olan Çanakkale Muharebeleri'nin kronolojisi şöyledir: Seddülbahir ve Arıburun bölgesine düşman çıkartması (25 Nisan 1915), Birinci Kırte Muharebesi (28 Nisan-4 Mayıs 1915), İkinci Kırte Muharebesi (6-8 Mayıs 1915), Üçüncü Kırte Muharebesi (4-6 Haziran 1915), 83 Rakımlı Tepe Muharebesi (21-22 Haziran 1915), Zığındere Muharebeleri (28 Haziran-5 Temmuz 1915), İkinci Kerevizdere Muharebesi (12-13 Temmuz 1915), Konkbayırı Muharebeleri (6-10 Ağustos 1915), Kanlısirt Muharebesi (6-10 Ağustos 1915), Birinci Anafartalar Muharebesi (9-12 Ağustos 1915), Kireçtepe Muharebeleri (15-16 Ağustos 1915), İkinci Anafartalar Muharebesi (21 Ağustos 1915), Kayacaklı (Bombatepe) Muharebesi (27 Ağustos 1915) ve düşmanın Çanakkale bölgesini tahliye etmesi (8-9 Aralık 1915-9 Ocak 1916). Kaynak: Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt 3. Kitap, Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1915-Ocak 1916), T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları Seri No: 3, Ankara, Gnkur. Basımevi 1980.
10. Bilindiği gibi, 3 Ağustos 1914'te uygulanmaya başlanmış olan seferberliğin ilanı üzerine, Harp Okulu'nda okuyan birinci sınıf öğrenciler asteğmen (zabit vekili) olarak, ikincisınıf öğrenciler ise teğmen olarak mezun edilmiş ve kıtalara gönderilmiştir. Ayrıca, seferberliğin ilanı üzerine, yüksek öğrenimlerini bitirmiş olan gençlerle yüksek öğrenimine devam etmekte olan gençler, ihtiyat zabiti talimgâhlarında altı aylık bir eğitime tabi tutularak ihtiyat zabit namzedi olarak kıtalara gönderilmişlerdir. Üç ay kıta hizmetlerinden sonra da asteğmenliğe yükseltilmişlerdir. Bu eğitimlerini İstanbul'da Harbiye Nezareti, Göztepe, Maltepe, Yakacık, Pendik ve Kızıltoprak talimgâhlarında yapmışlardır.
11. Araştırmamızda belirttiğimiz gibi, Veli GÖKTAN Bey'in kardeşi Mustafa GÖKTAN Bey'in, Yusuf Turan, Ertan ve Erdoğan adlarında üç çocuğu olmuştur. Mehmet Ardan GÖKTAN Bey, Erdoğan Bey'in oğludur. Bu kapsamda, Veli GÖKTAN Bey'in Ürgüp Dutlucami mahallesindeki evinin fotoğrafı Mehmet Ardan GÖKTAN Bey tarafından 2014 yılı Mayıs ayında çekilmiştir. Çalışmamıza olan katkılarından dolayı ve fotoğraf arşivini bu çalışmamızda kullanmamız amacıyla izin verdiği için Mehmet Ardan GÖKTAN Bey'e çok teşekkür ediyoruz.
12. Veli GÖKTAN Bey, Ürgüp Numune Okulu'ndaki görevine 15 Şubat 1919 tarihinde 300 kuruş maaşla Resim – Elişi Öğretmeni olarak başlamıştır.
13. Veli GÖKTAN Bey'in anılarında 'Ürgüp İhtiyat Subay Kurumu' olarak belirtilmiş olan teşkilat ismi, diğer ana kaynaklarda belirtilmiş olduğu şekliyle, bu çalışmamızda 'Ürgüp Yedek Subay Kurumu' olarak belirtilmiştir. Yaptığımız araştırmada, bu kurumun adının bazı kaynaklarda Ürgüp İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti veya İhtiyat Zabıtları Cemiyeti Ürgüp Şubesi şeklinde belirtildiği anlaşılmıştır.
14. Veli GÖKTAN Bey'in isminin verilmiş olduğu Ürgüp'teki sokak fotoğrafları, Mustafa KAYA hocamız tarafından 2014 yılı Mart ayında çekilmiştir. Ayrıca Mustafa KAYA hocamızın belirttiğine göre: Veli GÖKTAN Bey, Ali Baran NUMANOĞLU'nun ilkököl öğretmenidir.

- Dolayısıyla Ali Baran NUMANOĞLU, Ürgüp'le belediye başkanı olarak seçilince (1954-1960), ilkokuldan öğretmeni olan Veli GÖKTAN Bey'in isminin Ürgüp Belediye Meclisi'nce Ürgüp'te bulunan 3 ayrı sokağa verilmesine ön ayak olmuş ve bir ahde vefa göstermiştir. Veli GÖKTAN Bey'in aziz hatırasını yüceltmış olan Ali Baran NUMANOĞLU'nu rahmetle anıyoruz (Ali Baran NUMANOĞLU'nun ölüm tarihi 7 Kasım 1977'dir). Çalışmamıza olan katkılarından dolayı ve fotoğraf arşivini bu çalışmamızda kullanmamız amacıyla izin verdiği için Mustafa KAYA hocamıza da çok teşekkür ediyoruz.
15. Veli GÖKTAN Bey, 1946 ve 1950 yıllarında yapılan belediye başkanlığı seçimlerinde iki kez üst üste Ürgüp Belediye Başkanı seçilerek Ürgüp halkının büyük teveccühünü kazanmıştır. Günümüzde de kullanılmakta olan Ürgüp Belediye binasını bizzat yaptırmıştır.
16. Suat Hayri ÜRGÜPLÜ, 1903 tarihinde Şam'da doğmuştur. Ürgüplü Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin oğludur. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten ve çeşitli kamu görevlerinden sonra, 1939, 1943 ve 1950 yıllarında Kayseri Milletvekili olarak seçilmiştir. 1961 yılında Kayseri Senatörü olarak seçilmiştir. 28 Eylül 1961 - 6 Kasım 1963 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı ve 20 Şubat 1965 - 27 Ekim 1965 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı görevlerinde bulunmuştur. 26 Aralık 1981 tarihinde vefat etmiştir. Eşi, Nigar ÜRGÜPLÜ Hanımefendi'dir (1933-1981). Yusuf Turan GÖKTAN hocamızın belirttiğine göre: Veli GÖKTAN Bey ile Suat Hayri ÜRGÜPLÜ Bey arkadaşlardır. Aynı dönemlerde olmak üzere, Veli Bey Ürgüp'te belediye başkanı olarak seçilmiş iken Suat Hayri Bey de Kayseri milletvekili olarak seçilmiştir.
17. Veli Bey'in anılarında ve bu anılardan yazılmış olan diğer yazılı kaynaklarda 'Kırmızı Kurdeleli İstiklâl Madalyası' olarak belirtilmiş olan madalya ismi, bu çalışmamızda da aynı isimle zikredilmiştir. Günümüzde bu tanımlamanın, 'Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası' olarak belirtildiği bilinmelidir.
18. Bu fotoğraf, Veli GÖKTAN Bey'in Edirnekapi Şehitliği'nde bulunan mezarında, 2013 yılı Ekim ayında gerçekleştirilen bir ziyaret sırasında, Davut Kader ERSOY tarafından çekilmiştir. Bu fotoğrafın çalışmamızda kullanılması amacıyla izin verdikleri için, Halil DOĞAN ve eşi Lale DOĞAN'a (Veli GÖKTAN Bey'in torunu) ve bu fotoğrafı çekmiş olan Davut Kader ERSOY'a çok teşekkür ediyoruz.
19. Araştırmamızda belirttiğimiz gibi, Gazi Veli GÖKTAN Bey'in, Güldane (Doğum tarihi: 1920, Ölüm tarihi: 2008) (Güldane Hanımefendi Şahman ERTÜRK ile evlenmiştir. Şahman ERTÜRK Bey ise 1985 yılında vefat etmiştir), Cengiz (Doğum tarihi: 1923, Ölüm tarihi: 1979) ve Ülker (Doğum tarihi: 1926, Ölüm tarihi: 1998) adlarında üç çocuğu olmuştur. Bunlardan Cengiz GÖKTAN Bey'in iki çocuğu vardır: Lale DOĞAN ve Veli GÖKTAN. Bu çalışmamız vesilesiyle Gazi Veli GÖKTAN Bey'in akrabaları, torunları ve nesilleri ile tanışmış olmanın onurunu yaşıyoruz. Ebediyete intikal etmiş olanlarını rahmetle anıyoruz. Bu kapsamda, Gazi Veli GÖKTAN Bey'in torunu Lale DOĞAN Hanımefendi'nin bu çalışmamızın her aşamasındaki desteği ve yardımlarından ötürü kendisine şükranlarımızı sunuyoruz. Dedesi Gazi Veli GÖKTAN Bey ile ilgili bilgi, belge ve fotoğraf arşivinin bu çalışmamızda kullanılmasına izin vermiş olduğu için kendisine ayrıca teşekkür ediyoruz. Bunun yanı sıra, Lale DOĞAN Hanımefendi'nin kardeşi Veli GÖKTAN

Bey ile tanışmış olmaktan da çok mutlu olduğumuzu belirtiyoruz.

20. Karlofça Antlaşması, 26 Ocak 1699 tarihinde Osmanlı Türk İmparatorluğu ile başlarında Avusturya İmparatorluğu bulunan Kutsal İttifak Devletleri (özellikle Venedik, Lehistan ve Rusya) arasında imzalanmış olan bir barış antlaşmasıdır. Söz konusu Antlaşma, 1683-1698 Osmanlı - Kutsal İttifak Savaşları'nın sonucunda imzalanmıştır. Karlofça ise bugünkü Sırbistan'ın sınırları içinde yer alan küçük bir kasabadır. Sonuç olarak şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır. Türk milletinin Avrupa'daki uzandığı son nokta İkinci Viyana Kuşatması'dır. Osmanlı Türk İmparatorluğu, Kutsal İttifak'ı oluşturan dört devlet ile (Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya) 16 yıl boyunca savaşmış (1683-1698) ve Viyana'dan itibaren geri çekilmeye başlamıştır. Bu savaş sonucunda imzalanmış olan Karlofça Antlaşması ile (1699) Türk İmparatorluğu ilk kez toprak kaybetmiş ve bu durum bazı tarihçilere göre gerileme döneminin başlangıcını oluşturmıştır.
21. Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı Türk İmparatorluğu ile Rusya arasında 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'na son veren ve Türk İmparatorluğu'nda önemli toprak kayıplarına yol açan antlaşmadır. 1774 yılında imzalanmıştır. Güney Dobruca'daki Küçük Kaynarca kasabasında imzalandığından bu adı almıştır. Osmanlı ilk kez, Türk ve müslümanların meskün olduğu bir toprağı kaybeder ve bir daha geri alamaz. Rus kuşatması dış hatlardan içe yönelir ve doğrudan Osmanlı'yı hedef alır.
22. Bilindiği gibi dönemin küresel güçleri; Saraybosna'da Avusturya-Macaristan Velihi'nin (Arşidük Franz Ferdinand), Princip adında bir Sırpı tarafından 28 Haziran 1914'de öldürülmesi üzerine Birinci Dünya Savaşı'nı başlatılmışlardır. Bunun üzerine Rusya 1 Kasım 1914'de, İngiltere ve Fransa ise 5 Kasım 1914'de Osmanlı Türk İmparatorluğu'na savaş ilan etmişlerdir. Osmanlı Hükûmeti de 11 Kasım 1914'de adı geçen devletlere karşı savaş ilan etmiştir.
23. Çanakkale Muharebeleri kapsamında bulunan 83 Rakımlı Tepe Muharebesi, 21-22 Haziran 1915 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Fransızların taarruzu karşısında 2. Türk Tümeni bulunmaktadır. Düşmanın top atışları 20 Haziran 1915 sabahı başlamış, topçu ateşi aralıksız olarak devam etmiş ve 21 Haziran 1915 sabahı saat 04.30'da en şiddetli ve yoğun şeklini almıştır. 2. Türk Tümeni Komutanı Yarbay Hasan Aşkeri'dir. Fransızların içerisinde Afrika Alayı da vardır. 2. Türk Tümeni: 1, 5 ve 6. Piyade Alayı'ndan oluşmaktadır. Ayrıca takviye için 71. Piyade Alayı da bu tümene eklenmiştir. Düşman, 20 Haziran 1915 sabahı şiddetli bombardıman başlatır. Fransızların ögle üzeri 2. Türk Tümeni'nin sağ kanadına karşı bir taarruz girişiminde bulundukları, Türk mevzilerinden açılan ateş karşısında siperlerine sığındıkları; siperlerine sığınmış olan düşman askerlerinin, siperlerden çıkarak taarruza geçmeleri için sopalarla zorlandıklarının görüldüğü hakkında raporlar gelmiştir. Çok kanlı geçen iki gün sonrasında düşman 150-200 metrelik bir siper kısmını ele geçirmiştir. İki gün sonunda adeta eriyen yığıt 2. Türk Tümeni yerine 12. Türk Tümeni geçmiştir (muharebelerin en şiddetli döneminde). 12. Türk Tümeni Komutanı Yarbay Selahattin Adil'dir. Bu çalışmamız vesilesiyle, 1915 yılında Gelibolu Yarımadası'na adım atmış olan bütün Türk tümenlerinin, subayları ve erlerinin, tek tek

hepsinin şanlı direnişini kutluyoruz. Emeği geçen herkesi rahmetle, minnetle ve şükranla anıyoruz.

24. Birinci Dünya Savaşı başında dört ordu halinde yapılandırılmış olan söz konusu birliklerin yanı sıra, 10. Kolordu Samsun bölgesine, 38. Tümen ise Basra Körfezi'ne ayrılmıştır. Ayrıca, seferberlik dışında kalan 7. Kolordu Yemen'de, iki bağımsız tümen Hicaz ve Asir'de bulunmaktadır.
25. Birinci Dünya Harbi. 7. Cilt, Avrupa Cepheleeri, 1. Kısım (Galiçya Cephesi). Yazar: Emekli Albay Cihat AKÇAKAYALIOĞLU. T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları. Seri No: 3, Gnkur. Basımevi. 1967. Ankara.
26. Birinci Dünya Harbi. 7. Cilt, Avrupa Cepheleeri, 3. Kısım (Makedonya Cephesi). Yazar: Emekli Albay Fazıl KARLIDAĞ - Kurmay Albay Kani CİNER. T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları. Seri No: 3, Gnkur. Basımevi. 1967. Ankara.
27. Türk milleti ve devleti, 1915 yılında Çanakkale Muharebeleri'nde bütün gücüyle varlığını ortaya koymakta iken, aynı yıl içerisinde, Çanakkale Cephesi'ne ek olarak, Kafkas, Sina ve Irak Cepheleeri'nde de kendisine yönelik yapılan saldırılara göğüs germeye gayret etmiştir. Bu kapsamda, 1915 yılında Türk ordularının, birbirinden çok uzakta ve ulaştırma imkânları çok az olan dört cephede birden aynı anda savaşmış olduğu çok iyi bilinmelidir.
28. Türkiye Tarihi. 4. Cilt, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Sina AKŞİN, Cemil KOÇAK, Hikmet ÖZDEMİR, Korkut BORATAV, Selahattin HILAV, Murat KATOĞLU, Ayla ÖDEKAN. Yayın Yönetmeni: Sina AKŞİN, 7. Basım: Ekim 2002, Cem Yayınevi, ISBN: 975-406-566-7, Beyoğlu - İstanbul.
29. Söz konusu fotoğraf şu kaynaktan temin edilmiştir: Harp Mecmuası, Hazırlayanlar: Dr. Ali Fuat BILKAN-Ömer ÇAKIR, Kaynak Kitaplığı, Yayın No: 98, ISBN: 975-8775-13-8, Baskı Tarihi: Mart 2005. Sayfa: 124 (Dördüncü Ordu Kıtaları), Sayfa: 309 (Makedonya Cephesi'nde bir Türk keşif kolu), Sayfa: 184 (Sina Cephesi'nde sahra sıhhiye ve Kızılay Tesisleri).
30. Küt-ül Amare Muharebeleri (7 Aralık 1915 - 29 Nisan 1916), Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli muharebelerinden biridir. İngilizler, başta Hindistan olmak üzere sömürgelerinden aldığı destek ile Bağdat'ı işgal etmek üzere ilerlemişlerdir. Bağdat'tan önceki son savunma noktası olan Selma-ı Pak'ta Türk orduları karşısında yenilgiye uğrayan İngilizler, kendilerini takip eden birliklerimiz ile açık arazide karşılaşmayı göze alamamışlar ve Küt-ül Amare şehrine konuşlanmışlardır. Ancak burada da başarısız olan İngiliz birlikleri, yurdun ve toprağın sahibi olan Türk Ordusu Komutanlığı'na, içindeki bütün personel, silah, eşya ve mühimmatıyla kayıtsız, şartsız teslim olmuşlardır. Teslim alınanlar içerisinde: 2592 İngiliz erine karşılık 6988 Hintli er, 272 İngiliz subayına karşılık (5 General hariç) 204 Hintli subay bulunmaktadır. Bu araştırmamız vesilesiyle, Halil Paşa komutasındaki Türk birliklerine ve bu muharebelerde şehit düşmüş olan 10.000 yiğidimize minnettarlığımızı sunuyoruz. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı'nda Türk orduları, I. Kanal Harekâtı'nı 14 Ocak 1915'de, II. Kanal Harekâtı'nı 27 Temmuz 1916'da gerçekleştirmiştir. Her iki harekâtta da başarılı olamayan Türk orduları, 1917 yılının Ocak ayında Gazze - Birüssebi hattına çekilerek yeniden mevzilenmiştir. Bunun yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı içerisinde, Ali İhsan Paşa komutasındaki 13.

- Kolordu 8 Haziran 1916'da İran'da bulunan Rus birliklerine saldırıya geçerek Kirmanşah'ı almıştır.
31. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nda, Almanya, Avusturya - Macaristan ve Bulgaristan ile aynı saftadır. Bu çerçevede yaptığımız değerlendirmede; kendi çıkar ve menfaatleri ayrı bir başlık altında incelenmesi gereken bir konu ise de, Almanya'nın, kimi zaman kişisel, kimi zaman da kurumsal olarak Türk ordusunun geliştirilmesine katkıda bulunduğunu kıymetlendiriyoruz. Bu durumu belirtmeyi tarihsel bir sorumluluk olarak görüyoruz. Gerçekten de, 19. yüzyılın başından 20. yüzyıl başlarındaki Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) sonuna kadar, başlangıçta kişisel olarak, sonraları kurumsal olarak Alman subayları ve teknisyenlerinin Türk ordusu içerisinde görev almış oldukları açıktır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı boyunca, parasal desteğin yanı sıra her türlü cephane ve mühimmatın Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan sağlanmış olduğu unutulmamalıdır.
32. Makedonya Cephesi'ndeki Türk kuvvetlerinin iki tümenli bir kolordu haline getirilmesine karar verilmiş, bu amaçla İstanbul'da bulunan 46. Piyade Tümeni de aynı cepheye gönderilmiştir. Bu kapsamda, 9 Kasım 1916'da 20. Kolordu'nun kuruluş emri verilmiş, 46. Piyade Tümeni, 50. Piyade Tümeni ve 16. Depo Alayı, söz konusu 20. Kolordu'yu oluşturmuştur. Kolordu Komutanlığı'na Tuğgeneral Abdülkerim görevlendirilmiştir. Ayrıca 21 Aralık 1916'da Türk Rumeli Müfrezesi de (177. Piyade Alayı) Makedonya Cephesi'ne gönderilmiştir.
33. Karabayır Muharebesi'nde (31 Ekim 1916) donanma ve topçu ateşi eşliğinde Neohari - Dedeballı istikametinde ileri harekâta geçmiş olan düşman birlikleri, takviyeler de almak suretiyle dört defa Türk mevzilerine girme çabasında bulundularsa da, Türk topçu ve piyade ateşleri karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu muharebede 50. Tümen, 19'u şehit, 90'ı yaralı ve 4'ü kayıp olmak üzere 113 kişi zayıt vermiştir.
34. 20. Kolordu, Makedonya Cephesi'nde savaşmaksızın durgun bir dönem geçirirken, Filistin, Irak ve Doğu Cephesi'nde çok şiddetli muharebeler devam etmektedir. Bu kapsamda, milli cepheleri takviye edebilmek amacıyla, söz konusu Makedonya Cephesi'nde bulunan 20. Kolordu'nun ana vatana dönmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 1917 Nisan ayında 46. Tümen, 1917 Temmuz ayında da 50. Tümen İstanbul'a dönmüş ve burada eğitimlerini tamamlamışlardır. Bu çerçevede, 46. Tümen Irak Cephesi'ne, 50. Tümen Halep'e, 20. Kolordu Karargâhı ise Filistin'e gönderilmiştir.
35. Rifat UÇAROL (Dr). Siyasi Tarih (1789-1999). Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Beşinci Baskı. Filiz Kitabevi. İstanbul 2000. ISBN: 975-368-104-6.
36. Yedi düvel, Türk topraklarının paylaşılması sırasında kendi içlerinde anlaşmazlığa düşmemek için Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde, son olarak 1913 ve 1914 yıllarında çeşitli anlaşmalar yaparak kime hangi pay düşeceğini önceden belirlemişlerdir (İstanbul ve Trakya dışında). Ancak Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Almanya ve Avusturya'ya düşen paylar ve savaşın gidişatı, ortaklar arasında yeni sorunlara ve gelişmelere neden olmuştur. Bu amaçla yedi düvel, Birinci Dünya Savaşı süresince bazı gizli anlaşmalar yapmışlardır. Bu anlaşmalar şunlardır: 1. İngiliz, Fransız-Rus Anlaşması (1915) (Boğazların Rusya'ya bırakılması). 2. Londra Anlaşması ve İtalya'ya bırakılan yerler (1915). 3. Sykes - Picot (İngiliz-Fransız) Anlaşması (1916). 4. Petrograd Protokolü (1916). 5. Saint - Jean de Maurienne Anlaşması (1917). 6. Necd Emiri İbni Suud ile İngiltere arasında Aralık 1915 tarihinde bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma sayesinde İbni Suud, Basra Körfezi'nde İngiltere'yi rahat bırakmış ve işini kolaylaştırmıştır. 7. Hicaz Emiri Şerif Hüseyin ile Mısır'daki İngiliz Valisi H. MacMahon arasında yapılan bir antlaşma sonrasında Şerif Hüseyin, 1916 Haziran ayında Türk milletine savaş ilan etmiş ve kendisini Arabistan kralı ilan etmiştir. İngiltere, bunu hemen tanımıştır.
37. Asteğmen Yusuf Bey (1899-1921) (Veli GÖKTAN Bey'in kardeşi) 1899 yılında Ürgüp'ün Temenni mahallesinde doğmuştur. İlkokulu Ürgüp'te okumuş, sonrasında Konya Öğretmen Okulu'na kaydolmuştur. Bu okulda ikinci sınıfta iken 1916'da yedek subay okuluna alınarak yedek asteğmen olmuştur. Birinci Dünya Savaşı boyunca Pozantı Sevk Taburu'nda ve Kozan Menzil Ambar Yardırektörlüğü'nde bulunmuştur. Savaş bitiminde terhis olmuş, yarım bıraktığı Konya Öğretmen Okulu'nu tamamlamış ve Konya Ereğlisi Numune Okulu'na öğretmen olarak atanmıştır. Ancak bu dönemde yurdun her tarafı yeniden işgal edilmektedir. Başlayan Kurtuluş Savaşı nedeniyle Yusuf Bey, "önce yurdu kurtarmak gerekir" sözü ile gönüllü olarak 1. Tümen 4. Alay 1. Tabur 1. Bölük'e katılır. İkinci İnönü Muharebesi'nde sağ omzundan yaralanır. 30.03.1921'de iyileşince birliğine yeniden katılır. Nihayet Eskişehir Muharebesi'nde şehit olur (Kütahya - Eskişehir Muharebeleri, 10 Temmuz 1921 ile 24 Temmuz 1921 tarihleri arasında gerçekleşmiştir). Bu muharebede artçı olarak savaşırken başından kurşun değerek Eskişehir'in Muttalıp köyünün harman yerinde 21 Temmuz 1921 tarihinde şehit edilmiştir. Hiç evlenmemiştir ve 22 yaşındadır. Veli GÖKTAN Bey anılarında, kardeşi Yusuf Bey'in şahadeti hakkında şöyle demektedir: "Bir Türk'e yaşanan şekilde ölümü ve kahramanlığı herkes yönünden takdir edilmiştir."
38. Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi, IV. Cilt 2. Kısım. İkinci Gazze Muharebesi Sonundan Mondros Mütarekesi'ne Kadar Yapılan Harekât (21 Nisan 1917 - 30 Ekim 1918), T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1986. Emekli Tuğgeneral Merhum Kamil ONALP ile Emekli Albay Hilmi ÜSTÜNÖY'ün hazırlamış oldukları bu eser, Emekli Hava Kurmay Albay Kamuran DENGİZ tarafından tamamlanmış ve Başkanlık yetkili kurullarınca incelendikten sonra Em. Kur. Alb. Şükrü ERKAL tarafından redaksiyon ve son kontrolü yapıp yayına hazırlanmıştır.
39. General Erich von Falkelhayn (1861-1922) Alman subaydır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Almanya'nın Harbiye Nazırlığı (günümüzde Savunma Bakanlığı) ve Genelkurmay Başkanlığı'nı yapmıştır. Türkiye'ye 7 Mayıs 1917 tarihinde gelmiştir. Kendisine Türkiye'de Mareşallik rütbesi verilmiştir. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na 11 Temmuz 1917 tarihinde atanmış ve 30 Eylül 1917 tarihinde Sina Cephesi'ndeki Türk birliklerinin komutasını devralmıştır. III. Gazze Muharebeleri'ndeki başarısızlık nedeniyle, 7 Kasım 1917'de Gazze, 16 Kasım 1917'de Yafa ve 9 Aralık 1917'de Kudüs düşman eline geçmiştir. General Erich von Falkelhayn, bunun üzerine Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan ayrılmış ve yerine yine bir Alman subayı olan General Liman von Sanders atanmıştır. General Erich von Falkelhayn, 1919 yılında emekli olmuş ve askerlik mesleğinden ayrılmıştır. "Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya" isimli eseri Türkçeye çevrilmiştir.
40. Bu araştırmada, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın kurulması, hazırlanması ve görevlendirilmesi sürecinde, Türk ordusunun yüksek yönetim kademelerince boşa geçirilmiş olan zamanlar harp tarihi kitaplarında belirtilmektedir ve bu durum içimizi sıztatmıştır. Kuruluş emri 15 Temmuz 1917'de verilen ve Halep'te toplanan 7. Ordu'nun, Bağdat'ın geri alınması için mi yoksa Kudüs'ü korumak için mi görevlendirilmesi konusunda bir türlü karar verilememiş olması ve bu nedenle çok değerli zamanların boşa geçirilmiş olması elbette ayrıca araştırılması gereken konulardır. Bu çerçevede kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse: 7. Ordu'nun Filistin'e gönderilmesi kararı geç de olsa verilmiştir. İlk ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa'dır. Onun istifası üzerine Fevzi Paşa ordu komutanı olarak atanmıştır. Beş piyade tümeni bu orduyu oluşturmak üzere Halep'te toplanmıştır. 3. Kolordu (24, 50 ve 59. Tümen), 3. Süvari Tümeni, 16, 19 ve 27. Tümen bu orduyu oluşturmuştur. Güneye gönderilecek olan 7. Ordu için Halep, Riyak, Şam yolu hazırlanmış ve 26 Eylül 1917'de Sina Cephesi'ne gönderilmiştir. 7. Ordu Komutanı Fevzi Paşa, 18 Ekim 1917'de ilk kademesi ile Halep'ten hareket etmiş 23 Ekim 1917'de Halilürrahman'a ulaşmıştır. İkinci kademe 28 Ekim 1917'de gelmiştir. Bu tarihte (28 Ekim 1917) cephe ikiye bölünerek, cephenin doğu kesiminin sorumluluğunun 7. Ordu'ya ait olduğu belirlenmiştir (cephenin batı kesimi ise Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na bağlanmış olan diğer bir ordu olan 8. Ordu'nun sorumluluğundadır). Bu sorumluluk (cephenin doğu kesiminin sorumluluğu) 31 Ekim 1917'de saat 23.00'ten itibaren 7. Ordu Komutanı Fevzi Paşa'ya tebliğ edilmiştir. Bu kapsamda 7. Ordu'nun cephesi 35 kilometredir. Ancak aynı günde (31 Ekim 1917) düşman birliklerinin genel bir taarruzu başlamıştır (III. Gazze Muharebesi).
41. Birinci Dünya Savaşı'nda Türk orduları, I. Kanal Harekâtı'nı 14 Ocak 1915'de, II. Kanal Harekâtı'nı 27 Temmuz 1916'da gerçekleştirmiştir. Her iki harekâta da başarılı olamayan Türk orduları, 1917 yılının Ocak ayında Gazze - Birüssebi hattına çekilerek yeniden mevzilenmiştir. Bu çerçevede Türk orduları, 26 Mart 1917'de gerçekleştirilen I. Gazze Muharebesi'nden ve 19 Nisan 1917'de gerçekleştirilen II. Gazze Muharebesi'nden galip çıkarak, Filistin'i korumak amacıyla elinden gelen her fedakârlığı gösterdiğini kanıtlamıştır.
42. Halep'te toplanmış olan 3. Kolordu, bu dönemde 24, 50 ve 59. Tümen'den oluşmaktadır. Veli Bey'in içerisinde bulunduğu 158. Alay ise 50. Tümen bünyesindedir. Bu kapsamda; 24. Tümen, 24 Ekim 1917'de güneydeki cepheye ulaşmıştır. 59. Tümen lağvedilerek yerine 179. Alay kurulmuştur. 50. Tümen'in ise büyük kısmı Remadiye olayıyla birlikte Fırat'a gönderilmiştir. Bu amaçla ilk önce 50. Tümen'in 157. Alayı Fırat'ın emniyeti için Hit'e gönderilmiştir. Arkasından 50. Tümen karargâhı ve 169. Alay (ve topçu taburuyla tümen bağlı birliklerinden lüzumları) kara yürüyüşü ile Meskene'ye ve oradan Hit'e hareket ettirilmiştir. Bu çerçevede, Halep'te 50. Tümen'den geriye sadece 158. Piyade Alayı kalmıştır. Sonuçta, Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu söz konusu 50. Tümen'in 158. Alayı da güneydeki cepheye

- gönderilmiştir. Ancak araştırmamızda da belirtildiği gibi, birliğindeki başarılı çalışmaları nedeniyle, bu günlerde Veli Bey'e 15 gün istirahat izni verilerek Ürgüp'e gitmesi sağlanmıştır.
43. Veli Bey'in tüm ailesiyle birlikte görüldüğü bu fotoğrafın, 1917 yılının sonlarına doğru Veli Bey'in cepheden (Halep'ten) Ürgüp'e istirahati olarak geldiği ve Münire Hanımefendi ile evlilik yaptığı günlerde çekilmiş olabileceğini düşünüyoruz. Zira fotoğraf üzerine 1917 (1333) yılının yazılmış olması ve bu el yazısının Veli Bey'e ait olması bu durumu açıklamaktadır. Ayrıca bu fotoğrafın, 12.06.1940 tarihinde Veli Bey tarafından oğlu Cengiz Bey'e imza edilerek verilmiş olduğu da anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Veli Bey'in ailesi hakkında yaptığımız araştırmada şu bilgilere ulaşılmış bulunuyoruz. Veli Bey'in babası Müderris Hafız Mehmet Efendi (1867-1918), 1867 yılında Ürgüp Temenni mahallesinde doğmuştur. Arapça eğitimi Ürgüp, Konya ve Kayseri'de tamamlamıştır. Babasının (Müderris Veli Bey) medresesinde Arapça okumuş, camisinde hatiplik yapmış, Avanos ve köylerinde vaizlik, köy hocalığı yapmıştır. Emine Hanımefendi (Ölüm tarihi: 1941) (Süphanverdi mahallesinden Şüküroğlu Hacı Yusuf Oğullarından Süleyman kızı Emine) ile evlenmiş ve dört çocuğu olmuştur. Bahsi geçen 4 çocuğu şunlardır: Veli, bir yaşında ölmüş olan Hacı Yusuf, Yusuf ve Mustafa. 1918 yılının Ağustos ayında İspanyol nezlesini salgınında vefat eden Müderris Hafız Mehmet Efendi, Ürgüp'te bulunan aile mezarlığında defnedilmiştir. Emine Hanımefendi ise 1941 yılında vefat etmiştir. Kendilerine Allah'tan rahmet diliyoruz.
44. Veli GÖKTAN Bey'in eşi Münire GÖKTAN Hanımefendi (Doğum tarihi: 1903, Ölüm tarihi: 1981), 1934 yılında Ürgüp Belediyesi'nde ilk kadın meclis üyesi olarak seçilmiş, bu görevinde başarı ile çalışmış ve 1981 yılında vefat etmiştir. Kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz.
45. Veli GÖKTAN Bey'in kardeşi Mustafa GÖKTAN Bey (Ölüm tarihi: 05.08.1971), Ürgüp Belediyesi'nde tahsilcilik yapmıştır. Üç oğlu olmuştur. Bunlar: Yusuf Turan, Ertan ve Erdoğan. Bu çalışmamız vesilesiyle Yusuf Turan GÖKTAN hocamız ve kardeşi Ertan GÖKTAN Bey ile 22.09.2013 tarihinde Nevşehir'de tanışmış olmaktan büyük mutluluk duyduğumuzu belirtmek istiyoruz. Bu çalışmamız sırasında, Yusuf Turan GÖKTAN hocamız ile olan her görüşmemizde, kendisinin güven ve cesaret telkin eden sözlerinin bu çalışmanın tamamlanabilmesine büyük katkı sağladığını belirtiyoruz. Ayrıca yazılı arşivini bu çalışmamızda kullanmamız için izin vermiş olan hocamıza çok teşekkür ediyor saygı ve sevgilerimizi sunuyoruz. 1971 yılında vefat etmiş olan Mustafa GÖKTAN Bey'e ve 2008 yılında vefat etmiş olan oğlu Erdoğan GÖKTAN Bey'e Allah'tan rahmet diliyoruz.
46. Birinci Dünya Savaşı boyunca tüm cephelerde olduğu gibi Filistin Cephesi'nde de çeşitli birliklerin kimi zaman yeniden kurulduğu, kimi zaman yeniden yapılandırıldığı ve bölgedeki muharebelerin gelişim seyrine göre, emir komuta zincirlerinin çeşitli zamanlarda bir birlikten diğerine aktarılmış, değiştirilmiş olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda, muharebeler devamınca cephede görev alan kuvvetlerin belirli zamanlarda değiştirilmiş olduğu açıktır. Bu çerçeveden bakıldığında, 3. Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey'in, 7 Ekim 1917'de Halep'ten cepheye hareket etmiş olduğunu ve 12 Ekim 1917'de cepheye gelmiş olduğunu öğreniyoruz.
3. Kolordu bu tarihte 3. Süvari Tümeni ile 27. Tümen'i emrine almıştır (Birüssebi Grubu).
47. 3. Kolordu, 20 Kasım 1917 tarihinde Elbire civarındadır. Bu dönemde 3. Kolordu, 24. Tümen ile 3. Süvari Tümeni'ni kapsamaktadır. Kuzey kanattan Kudüs'ün savunmasını üstlenmiştir. Sonuç olarak, Veli Bey'in de birliği olan 158. Alay'ın, 27 Kasım 1917 tarihindeki genel taarruzda ve sonraki günlerde yapılan hareketlerde 3. Süvari Tümeni ile sürekli işbirliği yapmış olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla 158. Alay'ın, araştırmamızda bahsi geçen 27 Kasım 1917 tarihinde gerçekleştirilen söz konusu genel taarruza 3. Kolordu bünyesinde katılmış olduğunu değerlendirebiliriz. Bu çerçevede, Yıldırım Ordular Grubu'nu oluşturan 7. ve 8. Ordu'nun, Yafa'dan Kudüs'e kadar olan cephe hattındaki tümenlerinin 27 Kasım 1917 tarihinde gerçekleştirilen Türk taarruzundaki konuşlanması, sırasıyla şöyledir: 3, 7, 20, 16, 54, 19, ve 24. Tümen (19. Tümen ile 24. Tümen arasında ayrıca 3. Süvari Tümeni de konuşlanmıştır).
48. Araştırmamızda bahsi geçen 27 Kasım 1917 tarihinde gerçekleştirilmiş olan Türk taarruzunda, Veli Bey'in içerisinde bulunduğu 158. Alay'ın taarruz bölgesindeki karşı mevzilerde İngiliz 22. Atlı Piyade Tugayı'nın bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Veli Bey'in yaralanmış olduğu bu taarruz gününden geriye dönük olarak son 10 günde bölgedeki gelişen olaylara harp tarihi belgeleri içerisinde bakıldığında şöyle bir açıklamaya gerek bulunmaktadır. Söz konusu İngiliz 22. Atlı Piyade Tugayı, 18 Kasım 1917'de Ayn Arik'e gelmiş, güçlükle ilerleyebilmesine rağmen bu kesimde (Ayn Arik kesiminde) çok arızalı bir arazide durmuş ve konmaya geçmiştir. Bu tugaya bağlı süvariler Ayn Arik tepelerini 20 Kasım 1917'de işgal etmiş, bu tugayın bağlı bulunduğu Yeomanry Atlı Piyade Tümeni'nin diğer tugayları ise aynı günde (20 Kasım 1917) Elbire kesiminde devam etmiştir. 3. Türk Süvari Tümeni de 24 Kasım 1917'de Ayn Arik köyü batısındaki sırtları işgal etmiş ve düşman müfrezeleriyle muharebe temasına geçmiştir. Bu çerçevede, 24/25 Kasım 1917 gecesi Ayn Arik vadisine inmek isteyen düşmanın üç süvari bölüğü, 3. Türk Süvari Tümeni'nin ateşiyle geri atılmıştır. Araştırmamızda bahsi geçen 27 Kasım 1917 Türk taarruz gününde ise, Veli Bey'in içerisinde bulunduğu 158. Alay ile 3. Türk Süvari Tümeni'nin karşılarındaki mevzilerde bulunan 22. Atlı Piyade Tugayı, Beyti Ur el Fevka - Beyti Ur et Tahta hattındadır. Bu İngiliz Tugayı'nın bağlı bulunduğu Yeomanry Atlı Piyade Tümeni'nin diğer tugayları ise; 6. Atlı Tugay Beyti Ur el Fevka hattında, 8. Atlı Tugay Beyti Dakka Ettire hattında bulunmaktadır. Bu çerçevede, Yeomanry Atlı Piyade Tümeni tarafından tutulan bu cepheye karşı 27 Kasım 1917'de yapılan Türk taarruzu daha şiddetlidir. Saat 14.00'te başlayan Türk taarruzu karanlık basıncaya kadar devam etmiştir. Çetin çarpışmaların yapıldığı bu tepelerde düşman birlikleri çokça kayıp vermelerine rağmen mevzilerini savunmuşlardır.
49. Ayn arik köyünün fotoğrafı şu internet adresinden temin edilmiştir: <https://www.flickr.com/photos>
50. 158. Alay, Veli Bey'in 27 Kasım 1917 tarihinde yaralanarak cepheden çıkartılmasından sonra, Beyti Ur et Tahta bölgesindeki taarruzunu 28 Kasım 1917'de de sürdürmüştür. Aynı gün (28 Kasım 1917'de), 158. Alay'ın bir taburu Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca takdir edilmiştir. Geriden gelerek nihayet cepheye intikalini tamamlamış olan 158. Alay'ın 2. Taburu ise (ve
50. Tümen Hücum Bölüğü) 29 Kasım 1917'de Elbire'ye ulaşmıştır. 158. Alay, 29/30 Kasım 1917 gecesi ile 30 Kasım - 1 Aralık 1917 günlerinde de ileri hareketini devam ettirmiş, Beyti Ur et Tahta'ya ilerlemiş ve oldukça arazi kazanmıştır. 158. Alay, nihayet 1 Aralık 1917'de Beyti Horon kuzey batı tepelerindedir. 158. Alay, bu günlerde gerçekleştirilen hareketlerde 3. Süvari Tümeni ile birlikte çatışmalara katılmıştır. Düşmanla çatışmaya giren 3. Süvari Tümeni'nin bir keşif müfrezesi, 158. Alay'dan çıkarılan bir keşif kolu ile birlikte hareket etmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi, geriden gelerek cepheye ulaşmış olan 158. Alay'ın 2. Taburu, nihayet Beyti Ur el Fevka'ya ulaşmış ve aynı bölgede bulunan 158. Alay'ın 1. Taburu ile birlikte 3. Süvari Tümeni'nin mevzilerini teslim almışlardır. Bu çerçevede 158. Alay, 7 Aralık 1917'de düşman üzerine baskın müfrezesi çıkarmaya devam etmektedir. Sonuç olarak, bütün bu bilgilerden sonra şöyle bir değerlendirme yapıyoruz: 27 Kasım 1917 günü taarruza kalkan Türk birlikleri içerisindeki 158. Alay'ın 1. Taburu (Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu Tabur), bugün (27 Kasım 1917) düşmanla temas noktasındadır. Aynı Alayın 2. Taburu ise cephenin düşmanla olan temas noktasına (Elbire'ye) ancak iki gün sonra (29 Kasım 1917) ulaşmıştır. Dolayısıyla, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca takdir edilmiş olduğu belirtilen ve Türk Genelkurmayı'nın Harp Tarihi kaynak eserinde (Dipnot sıra nu: 38) "158. Alayın bir Taburu" olarak belirtilmiş olan Taburun, büyük ihtimalle, Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu 158. Alayın 1. Taburu olabileceği kanaatine ulaşmış bulunuyoruz. Ancak bu konuda daha geniş araştırmalar yapılması gerektiğini de belirtiyoruz.
51. Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin olarak söz konusu edilmiş olan 10 ayrı cephe şunlardır: Galiçya, Makedonya, Romanya, Çanakale, Kafkas, Kanal, Suriye-Filistin, Irak, Yemen ve Hicaz Cephesi.
52. Cihat GÖKTEPE (Doç. Dr). Birinci Dünya Harbi'nde Şehid Olan Askerler Hakkında Bazı Değerlendirmeler (Konya Örneğine Göre). Tarihin Yıkılmaz Kalesi Çanakale, Hazırlayan Salih GÜLEN. ISBN: 978-9944-766-13-5. Yayın Numarası: 31. Çağlayan Matbaası. Şubat, 2009. Yitik Hazine Yayınları.
53. Birinci Dünya Savaşı'na, ülkelerimizin her köşesinden 2.608.000 kişinin katılmış olduğu, genel kayıp 1.300.000 kişi olduğu, şehit olarak kayıp ise 400.000 kişi olduğu bilinmektedir. Çanakale Cephesi'nde ise 252.000 şehit verilmiştir. Çanakale Cephesi'ne ayrıntılı olarak bakıldığında ise; 55.127'sinin şehit, 100.177'sinin yaralı, 10.667'sinin kayıp, 85.898'inin ise hastalıktan ölenler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Çanakale Cephesi'nde şehit olanların 10.000'den fazlasının yüksek tahsilli, 70.000 kadarının da rüştiye mezunu olduğu bilinen tarihi bir gerçektir. Bu konuda yaptığımız araştırma ve incelemede: T. C. Milli Savunma Bakanlığı'nın 1998 yılında yayınlamış olduğu ŞEHİTLERİMİZ isimli beş ciltlik eserde Birinci Dünya Savaşı'nda Ürgüp ilçesi genelinin 245 şehit askeri (er ve subay toplamı) kayıtlı bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Ürgüp Merkez Bucağı'nın vermiş olduğu şehit asker (er ve subay toplamı) sayısı ise 70'dir. Nevşehir il genelinin (günümüzdeki idari yapılanmasına göre) (Ürgüp dahil) Birinci Dünya Savaşı'ndaki kayıtlı şehit sayısı ise söz konusu eserde 792'dir (er ve subay toplamı).

54. Emir Faysal komutasındaki Kuzey Arap Ordusu ile bazı Arap aşiretlerinin, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Filistin'den çekilmek zorunda kalan Türk birliklerine reva gördükleri söz konusu insanlık dışı davranışlar, bu çalışmamızda kaynak olarak kullanılmış olan harp tarihi eserinde belirtilmektedir (Dipnot sıra nu: 38).
55. Yaralı asker fotoğrafı şu internet adresinden temin edilmiştir: <http://forum.memurlar.net/konu/873906/>
56. Bu çalışmamızda, Türk Genelkurmayı'nın Harp Tarihi kitaplarında belirtilmiş olduğu gibi: özellikle Nablus Meydan Muharebesi'nde (19-21 Eylül 1918) İngilizlerin, yalnız 22. Türk Kolordusu cephne kesiminde 14 katlık üstün bir kuvvetle taarruza geçmiş olduklarını öğrenerek, Türk askerinin, Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanlarıyla hangi koşullar altında çarpışmak zorunda kaldığının bilincine varıyoruz (Dipnot sıra nu: 38). Özetlemek gerekirse, 7 Kasım 1917'de Gazze, 16 Kasım 1917'de Yafa, 9 Aralık 1917'de Kudüs ve 21 Eylül 1918'de Nablus kaybedilmiştir. Ordularımız geri çekilmektedir.
57. Mondros Ateşkes Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Türk İmparatorluğu ile İngiltere arasında imzalanan ateşkes belgesidir. Bu Antlaşma, Türk İmparatorluğu adına Bahriye Nazırı Rauf Bey ile İngiltere adına Amiral Arthur Gough-Calthorpe tarafından Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda demirli Agamemnon zırhlısında 30 Ekim 1918 akşamı imzalanmıştır.
58. Osman ÖZSOY (Prof. Dr.). Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı, 1918-1923, Olaylar-Belgeler-Gerçekler. ISBN: 978-975-263-663-7. Timaş Yayınları. İstanbul. 2007.
59. Mondros Ateşkes Antlaşması bahane edilerek Türk yurtlarının işgal edilmesini bir hukuksuzluk olarak kabul ediyoruz. Dolayısıyla bu konuda Mustafa Kemal Paşa'nın duygu ve düşüncelerini, minnettarlığımızın bir ifadesi olarak çalışmamıza ekliyoruz. Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri'nce gerçekleştirilen bu hukuksuzluğu şöyle belirtmektedir: "Devletimiz, ancak bu esaslar dairesinde...İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918'de mütareke yaptı... (bazı maddeleri hatırlattıktan sonra) bu maddelerin manaları ile tatbikatı arasında uygunluk var mıdır? Mesela; Mütarekename'nin ilk yapıldığı zamanlarda, İngilizler Musul'u işgal etti. Mütarekename'nin yapıldığında; bizim ordumuz Musul'da, İngilizler güneyde idi. Mütareke'den sonra; oradaki kumandan ile yalıtıcı şekilde temas ederek askerlerini Musul'a soktular. İstanbul'u kara ve deniz kuvvetleri ile işgal ettiler. Bu hususta Mütarekename'de müsaade var mıdır? Adana havalisini, Urfa'yı, Ayıntap ve Maraş'ı evvela İngilizler ve ondan sonra Fransızlar işgal ettiler. Buna dair de Mütareke'de bir madde yoktur. ...İtalyanlar Antalya'yı işgal ettiler; savaşta bulunmadığımız Yunanlılar da İzmir ve havalisini işgal ettiler; kısacası Mütarekename'yi baştanbaşa paramparça ettiler.... " Kaynak: Meksatları, Memleketimizi Müdafasız Bırakmaktı. Yeniçağ Gazetesi. Sayfa: 14. 25 Haziran 2011.
60. Kuva-yı Milliye, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Türk ordularının dağıtılması, lağvedilmesi, silahlarının toplanılması, askerlerinin terhis edilmesi ve emir komuta zincirinin işgalci güçlerin eline geçmiş olması nedeniyle, elde kalan son yurt olan Türkiye'yi de işgal etmiş olan bu düşmanlara karşı Türk milletinin kendi içerisinde örgütlediği milli

kuvvetlerdir. Söz konusu milli kuvvetler, Ege Bölgesi'nde ve Güney Cephesi'nde (Adana, Maraş, Antep ve Urfa) işgalci düşman birlikleri ile savaşarak, düzenli Türk ordularının kurulmasına kadar vatan savunmasında unutulmaz hizmetler gerçekleştirmişlerdir. Kuva-yı Milliye'nin milis gücü olarak teşkilatlanmış olan yapısının yanı sıra siyasi ve istihbari yönlerinin de bulunduğu, işgalci güçlerle topyekün bir mücadele içerisine girildiği bilinmektedir. Sivas Kongresi Sonuç Bildirgesi'nde de belirtildiği gibi: bu Kongre'de, işgalcilere karşı Kuva-yı Milliye ile direnme öngörülmüş, bu kapsamda Ali Fuat Paşa, 9 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi Genel Kurul Kararı ile Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Genel Komutanlığı'na atanmıştır. Felah-ı Vatan ve Karakol gibi örgütler de kurmuş olan Kuva-yı Milliye, düzenli orduların kurulması ve Birinci İnönü Muharebesi'ndeki zafere kadar görevini başarıyla yerine getirmiştir.

61. Heyet-i Temsiliye (Temsilciler Heyeti), Milli Mücadele hareketini sevk ve idare etmek amacıyla Erzurum Kongresi'nde kurulmuş, dokuz kişiden oluşan ve başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı bir kuruldur. Bu kurul, Sivas Kongresi sonucunda 11 Eylül 1919 tarihinde görev ve yetkileri genişletilerek 16 kişiden oluşan bir kurul haline getirilmiştir. Ayrıca bilindiği gibi; 7 Kasım 1919'da ülkenin işgal bölgelerinin dışında genel milletvekili seçimleri de yapılmış ve Mustafa Kemal Paşa, Mebuslar Meclisi'ne Erzurum milletvekili olarak seçilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 18 Aralık 1919'da Sivas'tan ayrılmış, Kayseri ve Kırşehir üzerinden Ankara'ya giderken Hacıbektaş'ta bir gece misafir kalmış (22 Aralık 1919) ve 27 Aralık 1919'da Ankara'ya ulaşmıştır. Mustafa Kemal Paşa, her ne kadar katılamamış olsa da, artık İstanbul'daki Mebuslar Meclisi'nde resmi olarak Erzurum milletvekilidir ve söz konusu Meclis'in çalışmalarını takip etmek üzere işgal altındaki ülkenin kalbinde Ankara'dadır. Aynı zaman da söz konusu Heyet-i Temsiliye'nin başkanıdır. Bu kapsamda Heyet-i Temsiliye, 12 Eylül 1919'dan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'daki açılış tarihi olan 23 Nisan 1920'ye kadar görev yapmıştır.
62. Kurtuluş Savaşı, Birinci Dünya Savaşı bitiminde yenik sayılan Osmanlı Türk İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'nce işgali sonucunda, Misak-ı Milli sınırları içinde ülke bütünlüğünü korumak için girişilen çok cepheli, siyasi ve askeri mücadelenin adıdır. Ayrıca İstiklal Harbi ya da Milli Mücadele olarak da bilinir. 1919-1922 yılları arasında gerçekleşmiş ve 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile fiilen, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile resmen sona ermiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Doğu, Güney ve Batı Cephesi'nde çarpışılmıştır. Batı cephesinde; Birinci İnönü Muharebesi, İkinci İnönü Muharebesi, Eskişehir - Kütahya Muharebeleri, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz (Başkomutanlık Meydan Muharebesi) sonucu 18 Eylül 1922'de Anadolu düşmanlardan tamamen temizlenmiştir. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiştir.
63. Birinci Dünya Savaşı sonunda terhis olmuş yedek subaylardan, Mustafa Fevzi Bey (TAŞER) ve bir grup arkadaşı İhtiyat Zabıtları Cemiyeti Ürgüp Şubesi'ni kurmuşlardır. Bu cemiyetin reisi Süleyman Çakıroğlu'dur. Bir gün toplu halde bulunurlarken Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı gelir. Telgrafta, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılıp katılmayacakları sorulmaktadır. Tüm yedek subaylar toplanarak Mustafa Kemal Paşa'ya

cevabi bir telgraf gönderirler: "Erzurum'da Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine...Emirlerimize amade olduğumuzu arz ederiz". Aradan yarım saat gibi kısa bir süre geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı gelir: "Ürgüp İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti Reisliğine.....Teşekkür ederim. Niğde'de bulunan Kırkbirinci Fırka Kumandanı Mümtaz Beyle temasa geçiniz. Talimat verilmiştir.....". Bunun üzerine bir arkadaşlarını Niğde'ye gönderirler ve gizlice 16 tüfek, 12 sandık cephane Ürgüp'e getirilir. Bu arada, Nevşehir'den Sivas Kongresi'ne delegeler olarak katılan Osman Bey (Osman Remzi ÖÇÜT), bu kongre dönüşünde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Nevşehir ile diğer ilçelerdeki kuruluş ve faaliyetleri için gayret göstermiştir. Ürgüp'te de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi kurulur ve bütün idareyi ele alır. Ürgüp Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Esat Bey'dir. Cemiyetin Ürgüp'teki ileri gelenleri ise: Mustafa Fevzi TAŞER, Veli GÖKTAN, Müftünün İbrahim Efendi, Zengin Oğlunun Yusuf (Çarıklı Avukat), Öğretmen Arıklı Hoca, Cevher Ağa ve İsmail AKILLI'dır. Ürgüp Jandarma Kumandanı Mülazım Nuri Bey ve kadılık mesleğinden emekli Ürgüp'ün Umumi Meclis Azası Naim Efendi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden yardımlarını esirgemezler. Bu çerçevede, Nevşehir'de olduğu gibi, Ürgüp'te de Kuva-yı Milliye Hareketi'nin kurulmuş olduğu, Niğde'de bulunan 11. Tümen Komutanlığı'nın Ürgüp Kuva-yı Milliye Hareketi'ne silah ve cephane ikmalı yaptığı bilinmektedir (60 tüfek, 5500 cephane). Ürgüp'te Kuva-yı Milliye'ye 156 askerin katılması üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın Ürgüp'e minnettarlığını belirten bir telgraf çekmiş olduğu da bilinmektedir. Sonuç olarak Ürgüp'ün, Milli Mücadele'yi topyekün desteklemiş olduğu, İzmir'in işgali üzerine Sadaret Makamı'na protesto telgrafları çektiği, çeşitli miting ve toplantılar yaparak işgaller karşısında sessiz kalmadığı ve Kurtuluş Savaşı'nın bütün muharebelerinde şehitler vermiş olduğu bilinmektedir. Hepsine minnettarız.

64. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli şehirlerinde işgallere karşı kurulan milli cemiyetlerin 7 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'nde birleştirilmesinden sonra oluşan yeni cemiyete verilen isimdir. Bu kapsamda; Kuva-yı Milliye, yerel Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından işe edilmiş ve bu da halktan toplanan maddi yardımlarla sağlanmıştır.

65. Mebuslar Meclisi 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılmıştır. Büyük çoğunlukla Kuva-yı Milliye yanlıları milletvekili seçilmiştir. Gerek Erzurum gerekse Sivas Kongresi'nde alınan kararlar kapsamında olmak üzere, müsveddeleri Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlanan Misak-ı Milli metni, Mustafa Kemal Paşa'nın da Erzurum Milletvekili olarak ilk defa üyesi olduğu ancak katılmadığı, 168 üyenin ancak 72'sinin katılabildiği Mebuslar Meclisi'nin 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda ele alınmış ve 28 Ocak 1920 tarihinde kabul edilmiştir. Gizli oturumda kabul edilen Misak-ı Milli Esasları 17 Şubat 1920 tarihinde dünya kamuoyuna ilan edilmiştir. Misak-ı Milli, Kurtuluş Savaşı'nın siyasi manifestosu olan altı maddelik bildirinin adıdır. Bildiri, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdirecek olan barış antlaşmasında Türkiye'nin kabul ettiği asgari barış şartlarını içerir. Bildiri, Mebuslar Meclisi'nde "Ahd-ı Milli Beyannamesi" adıyla kabul edilmiş, ancak daha sonra Misak-ı Milli olarak anılmıştır. Her iki deyim Ulusal Yemin anlamına gelmektedir.

- Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları büyük oranda Misak-ı Milli ilkeleri doğrultusunda oluşmuştur.
66. Bu fotoğraf, Mustafa KAYA hocamızın 'Geçmişten Günümüze Ürgüp' isimli kaynak kitabından alınmıştır (Dipnot sıra nu: 5). Ayrıca Mustafa KAYA hocamızdan aldığımız bilgiye göre: Veli GÖKTAN Bey'in bu fotoğrafı, "Kuva-yı Milliye'nin Ürgüp'teki Kurucularından Veli GÖKTAN Bey" başlığı altında olmak üzere, aynı zaman da Anıtkabir'de de bulunmaktadır. Mustafa KAYA hocamız, bu bilgiyi, Nail TAN'ın Milli Mücadele'ye ilişkin eserlerinden temin etmiş olduğunu, Nail TAN'ın da Osman ELMACI'yı kaynak olarak göstermiş olduğunu belirtmiştir.
67. Veli GÖKTAN Bey'in, Ürgüp Büyük Cami'de 1920 yılındaki konuşması hakkında daha geniş kapsamlı bir değerlendirme için bkz: Emekli General Emin DİVANOĞLU'nun 'Bir Portre: Ürgüplü Bir Gazi Öğretmeni Veli GÖKTAN' başlıklı derleme çalışması (Dipnot sıra nu: 2)
68. Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran mütarekelerden sonra barış antlaşmalarının yapılması amacıyla 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı toplanmıştır. Bu konferansta galip 32 devletten 70'e yakın temsilci bulunmaktadır. Yenilmiş olan devletlere uygulanacak olan barış koşulları saptanmış ve bu kapsamda İtilaf Devletleri'nce, Almanlar ile 28 Haziran 1919'da Versailles Barış Antlaşması, Avusturya ile 10 Eylül 1919'da Saint Germain Barış Antlaşması, Bulgaristan ile 27 Kasım 1919'da Neuilly Barış Antlaşması, Macaristan ile 6 Haziran 1920'de Trianon Barış Antlaşması ve Osmanlı Türk İmparatorluğu ile 10 Ağustos 1920'de Sevr Barış Antlaşması imzalanmıştır.
69. Sevr Antlaşması, İtilaf Devletleri ile İstanbul Hükümeti arasında 10 Ağustos 1920'de Fransa'nın Sevr kentinde imzalanmıştır. İstanbul Hükümeti adına Ayan Meclisi üyeleri Hadi Paşa ile Dr. Rıza Tevfik Bey ve Bern Elçisi Reşad Halis Bey bu antlaşmaya imza atmışlardır. Ancak bilindiği gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu antlaşmayı yırtmış atması ve yok hükmünde kabul etmiştir. 433 maddeden oluşan Sevr Antlaşması, Osmanlı Türk yurtlarının İngilizler ve Fransızlar arasında paylaşılmasının yanı sıra, elde kalan son yurt Türkiye ülkesinin de yine aynı şekilde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılar tarafından paylaşılmasını öngörmüştür. Türkiye vatanında Ermenistan ve Kürdistan devletlerinin kurdurulmak istenmesi de göz önüne alındığında, bu antlaşma ile Türk milletinin tam imhasının amaçlanmış olduğu çok net anlaşılmaktadır.
70. Ürgüp'ten cephelere koşmuş olan 5 yedek subay içerisinde Asteğmen Yusuf Bey Eskişehir Muharebesi'nde, Asteğmen Mehmet Sami Bey ise Sakarya Muharebesi'nde şehit düşmüştür. Diğer asteğmenler ise Kurtuluş Savaşı bitiminde Ürgüp'e dönmüşlerdir. Bu konuda yaptığımız araştırma ve incelemede: T. C. Milli Savunma Bakanlığı'nın 1998 yılında yayımlanmış olduğu ŞEHİTLERİMİZ isimli beş ciltlik eserde: Şehit Asteğmen Yusuf Bey'in (Veli GÖKTAN Bey'in kardeşi) isminin 278, 279. sayfalardaki 1069. sırada kayıtlı olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu kayıttaki Yusuf Bey'in teğmen olduğu belirtilmiştir. Bu konuda elbette daha geniş araştırmalar yapılması gerektiği açıktır. Yine aynı şekilde, T. C. Milli Savunma Bakanlığı'nın 1998 yılında yayımlanmış olduğu ŞEHİTLERİMİZ isimli beş ciltlik söz konusu eserde: Şehit Asteğmen Mehmet Sami Bey'in isminin 276, 277. sayfalardaki 967. sırada kayıtlı olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu kayıttaki Mehmet Sami Bey'in de teğmen olduğu belirtilmiştir. Bu konuda da elbette daha geniş araştırmalar yapılması gerektiği açıktır.
71. Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Gnkur. Basımevi, Ankara 1966. Bu eser, Emekli Kurmay Albay Rahmi APAK tarafından kısmen not çıkarılmak suretiyle başlanılmış ve Tarih Yazar Uzmanı Emekli General Kamil ÖNALP tarafından yeniden ele alınarak yazılmıştır.
72. Kurtuluş Savaşı'ndaki süvariler ve birlikleri hakkındaki tüm bilgiler şu kaynaktan alınmıştır: Büyük Taarruz Öncesi Ilgın Manevrası (Yazı Dizisi), Yeniçağ Gazetesi, 4-16 Haziran 2013, Kerrar Esat Atalay'la Zaman Tüneli.
73. Veli GÖKTAN Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndaki anılarını derlemeye çalıştığımız bu çalışmada, Veli Bey'in Kurtuluş Savaşı içerisinde katılmış olduğu 23. Tümen'in bu savaşın en başından bitimine kadar olan hareketini kısaca gözden geçiriyoruz. Artık hepimizin bildiği gibi, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmış olan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Yıldırım Ordular Grubu lağvedilmiştir. Aşama aşama bütün Türk orduları lağvedilecektir. Tüm ordular terhis edilecek, ellerinden tüm silahları toplanacaktır. Yine hepimizin bildiği gibi, bu kapsamda 16 Ağustos 1919'da 1, 2 ve 3. Ordu Müfettişlikleri lağvedilmiş ve nihayet 16 Ağustos 1919'da bütün Türk orduları lağvedilmiştir. Ancak Mütareke'nin imzalandığı sırada, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere bütün Türk Genelkurmayı, savaşın daha yeni başlayacağı öngörüsüyle, ordu ve kolordu karargâhlarının Konya'ya, elde kalan ordu birliklerinin Toros Dağları'nın batısına naklini gerçekleştirmişlerdir. Zira Mütareke'nin imzalandığı günlerde 2. Ordu'ya bağlı bulunan 12. Kolordu, karargâhı Adana'da olmak üzere, kendisine bağlı 23. Tümen ve kıyı koruma birlikleriyle Adana kıyılarını korumaktadır. 23. Tümen Karargâhı Tarsus'ta, 23. Tümen Mersin'dedir. 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey (ALTAY), 23. Tümen Komutanı Kurmay Albay Bahattin Bey'dir (BURSALI). Bu çerçevede, 12. Kolordu Karargâhı Konya'ya, 23. Tümen Afyon'a gönderilmiştir. İlerleyen dönemlerde 23. Tümen'i Uşak Muharebesi'nde görüyoruz (Ağustos 1920). Komutanı Albay İzzettin Bey'dir (ÇALIŞLAR). Birinci ve İkinci İnönü Muharebesi'nde (Ocak, Şubat, Mart 1921) 23. Tümen Güney Cephesi'ne dahildir. Güney Cephesi Komutanı Refet Paşa'dır (BELE). Veli Bey bu dönemde 23. Tümen'e katılmıştır (1 Nisan 1921). Bu çerçevede, 1921 Nisan ayı ortalarında Güney Cephesi'nde Aslıhanlar Muharebesi gerçekleştirilmiştir. Bu muharebeden sonra Batı ve Güney Cephesleri birleştirilerek, İsmet Paşa'nın (İNÖNÜ) komutasında Batı Cephesi Komutanlığı oluşturulmuş, Mayıs 1921 ayında da grup komutanlıkları oluşturulmuştur. 23. Tümen 1. Grup Komutanlığı'na bağlanmıştır. 23. Tümen'in bu dönemdeki komutanı Yarbay Halis Bey'dir (Ömer Halis BİYİKTAY). Bu kapsamda 23. Tümen, Sakarya Meydan Muharebesi'nde vardır (23 Ağustos 1921-13 Eylül 1921). Sakarya Muharebesi'nden hemen sonra kolordu yapılanmasına geçilmiş, 23. Tümen 1. Kolordu'ya bağlanmıştır. Bu yapılanma ile Büyük Taarruz'a katılmış olan 23. Tümen, 30 Ağustos 1922'de 4. Kolordu emrine verilmiştir. Nihayet Veli Bey, zaferden sonra 12 Ağustos 1923 tarihinde 23. Tümen'den ayrılarak bir gazi olarak Ürgüp'e dönmüştür.
74. Fahrettin Paşa ve süvari subaylarının bulunduğu fotoğrafı internet adresinden temin edilmiştir: <http://eyice.tr.gg/Ara%26%23351%3Bt%26%23305%3Bma.htm>
75. Mustafa Kemal Paşa Sivas'a geldiğinde, Ürgüp'ten 156 atlı asker Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Ürgüp'e minnettarlığını belirten bir telgraf çekmiştir. Bunun üzerine Nevşehir'den 141, Avanos'tan 85 ve Gölşehir'den 59 atlı asker olmak üzere Nevşehir ilimizden toplamda 441 atlı asker Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Bu çerçevede, Ürgüp'ten 156 atlının da Kuvayı Milliye'ye katıldığını bildiğimize göre, Ürgüplü atlıların Bor'da toplanarak, Veli Bey'in anılarında bahsettiği Ürgüp Atlı Takımı'nı oluşturmuş olabilecekleri tarafımızdan düşünülmektedir.
76. Teğmen Veli Bey'in en ön saflarda katılmış olduğu, Konya'dan Afyon'a doğru gelişen söz konusu takip hareketini (1-7 Nisan 1921) daha iyi anlayabilmek amacıyla kısa bir açıklamaya ihtiyaç duyuyoruz. Her şeyden önce çalışmamızda isimleri geçen yerleşim birimlerinin coğrafi konumlarının iyi bilinmesi gerektiği açıktır. Konya'dan Afyon'a kadar olan yerleşim birimlerine ilişkin coğrafi bir sıralama yaptığımızda bu takip hareketinin daha iyi anlaşılacağına inanıyoruz. Sıralama şöyledir: Konya, Ilgın, Akşehir, Işaklı (günümüzde Sultandağı ilçesi), Çay, Kumrallı köyü (günümüzde Değirmendere köyü), Işıklar, Çobanlar, Sülümenli, Karaarslan köyü ve Afyon. Bu kapsamda Veli Bey'in anıları ile harp tarihi kitaplarındaki bilgileri birleştirdiğimizde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Veli Bey, Kurtuluş Savaşı'nın muharebelerine katılmak amacıyla 27 Aralık 1920'de Bor'a gelmiştir. Buradaki eğitimi ve hazırlıkları sürerken 19 Mart 1921'de Afyon Cephesi'ne çağırılmıştır. Bu amaçla 1 Nisan 1921 günü Konya'ya ulaşmış, aynı gün bir katarla Işaklı'ya hareket ettirilmiştir. 12. Kolordu Komutanlığı'nın yeni bir emri gereğince, 2 Nisan 1921 günü Işaklı'ya ulaşmış olan Veli Bey ve süvarileri, doğrudan 12. Kolordu Karargâhı'nın emrine girmek üzere, Işaklı'da katardan indikten sonra aynı gün karadan yollarına devam etmişlerdir. Böylece 3 Nisan 1921 günü Kumrallı köyünde bulunan 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'in emrine girmişlerdir. Veli Bey ve süvarilerinin bağlı bulunduğu 23. Piyade Tümeni ise bu günlerde Kumrallı köyünün gerisindeki Akşehir'de toplanmakla meşguldür. Dikkat edilirse, Veli Bey ve süvarilerinin Kumrallı'da Fahrettin Bey'in emrine girdikleri bu günde (3 Nisan 1921), bağlı bulundukları 23. Piyade Tümeni Akşehir'den Afyon'a doğru henüz hareket etmiştir. Bu çerçevede, 23. Piyade Tümeni geriden gele dursun, en ilerideki 41. Türk Tümeni Karaarslan köyünü 5 Nisan 1921 günü düşmandan temizlemiş, aynı günde (5 Nisan 1921) Kolordu Süvari Bölüğü'nden (Veli Bey ile süvarilerinin de içerisinde bulunduğu tüm süvarilerden), bu köydeki Yunanlılarla temasın muhafazası istenmiştir. Bunun üzerine Veli Bey ve süvarileri (ve elbette diğer tüm süvariler) 12. Kolordu Karargâhı ile birlikte 6 Nisan 1921 günü adı geçen Karaarslan köyüne ulaşmışlar ve buradan düşman üzerine atılmışlardır. 12. Kolordu'nun diğer bütün birlikleri ise bu süvarilerin öncülüğünde Afyon'a doğru hücum etmişlerdir. 12. Kolordu Karargâhı 6/7 Nisan 1921 gecesi ve 7 Nisan 1921 akşamı Karaarslan köyünde kalmıştır. Nihayet 7 Nisan 1921 gecesi Afyon'dan düşmandan

temizlenmiştir. Afyon'a ilk girenler, Veli Bey'in de içerisinde bulunduğu süvari birlikleridir.

77. Toklusivrisi'nin fotoğrafı şu internet adresinden temin edilmiştir:

http://tr.worldmapz.com/photo/32093_en.htm

78. Veli GÖKTAN Bey'in anıları üzerinde yaptığımız incelemede: kendisinin katılmış olduğu savaşlar ve muharebeleri anılarında belirtir iken, bu başlık altında Akpınar ismini de belirtmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, Kurtuluş Savaşı'nın muharebeleri kapsamında olmak üzere Akpınar ismi üzerinde araştırmalarımız devam ediyor olsa da bu Akpınar isminin genel muharebelerin içerisinde değerlendirmeye alınması gerektiği kanısına varıyoruz. Zira Akpınar köyü günümüzde Eskişehir'in Odunpazarı İlçesi'nin bir köyüdür. Bu köyün bulunduğu coğrafyada Eskişehir Muharebesi, Sakarya Muharebesi ve Büyük Taarruz'un çeşitli harekâtları gerçekleşmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın muharebelerini anlatan birçok eserde Akpınar köyünün adı çeşitli muharebelerde geçmektedir. Örneğin Büyük Taarruz'da (26 Ağustos 1922) 23. Tümen, Belentepe'yi zaptetmiş ve düşman üzerine taarruza geçmiştir. 23. Tümen'in bazı birlikleri Akpınar yönündedir. Sonuç olarak, daha ayrıntılı yapılacak olan araştırmalar ile Veli Bey'in, özellikle Akpınar bölgesinde gerçekleşmiş olan muharebe ve çatışmalardaki katkısının incelenmesi gerektiği açıktır.

79. Yusuf Turan GÖKTAN hocamız, kendisiyle 04.10.2013 tarihinde yaptığımız bir görüşmede: Asteğmen Yusuf'un, bir öğretmen olduğunu, "önce vatan" diyerek Kurtuluş Savaşı'na katılmış olduğunu, Eskişehir Muharebesi'nde şehit olunca Ürgüp'te herkesin ağlamış olduğunu, bu bilgileri babaannesinden (Emine Hanımefendi) dinlemiş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yusuf Turan GÖKTAN hocamız, Asteğmen Yusuf'un şehit olması nedeniyle, doğumunda onun isminin kendisine verilmiş olduğunu da belirtmiştir.
80. Büyük Taarruz'un zaferle sona ermesi üzerine İtilâf Devletleri, TBMM'ne mütareke çağrısında bulunmuşlardır. Türk Ordusu ile İngiliz işgal

kuvvetleri arasında bazı gerginlikler yaşandıysa da görüşmeler 3 Ekim 1922'de Mudanya'da başlamıştır. Görüşmelerde TBMM Hükümeti'ni Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa temsil ederken, Fevzi Paşa ve Refet Paşa da görüşmeler boyunca Mudanya'da bulunmuşlardır. Zaman zaman gergin anların yaşandığı, hatta görüşmelerin keşilmesi tehlikesinin doğduğu ve Türk ordusunun yeniden harekât hazırlıklarına giriştiği mütareke görüşmeleri 11 Ekim 1922 tarihinde uzlaşmayla sonuçlanmış ve Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır.

81. Bilindiği gibi Kurtuluş Savaşı, 11 Ekim 1922'de imzalanmış olan Mudanya Mütarekesi ile askeri açıdan zaferle sonlanmıştı. Bunun üzerine İtilaf Devletleri, 27 Ekim 1922'de TBMM'ne müracaat etmiş ve 13 Kasım 1922'de Lozan'da başlayacak olan barış konferansına TBMM'nin de bir temsilci göndermesini istemiştir. TBMM adına Başdelege olarak İsmet Paşa'nın katılmış olduğu konferans 21 Kasım 1922'de başlamıştır. Arada kesintiler olsa da Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923'te imzalanmış ve 23 Ağustos 1923'te TBMM'nde kabul edilmiştir. Böylece Türkiye Devleti'nin varlığı, Misak-ı Milli çerçevesinde işgalci güçler ve diğer dünya devletleri tarafından resmen tanınmıştır. İşgalci güçlerin son temsilcileri ise 2 Ekim 1923 tarihinde Türk Bayrağını ve Türk askerini selamlamak zorunda kalarak geldikleri gibi gitmişlerdir.
82. Necati DEDEOĞLU, Cumhuriyetten Bugüne Bulaşıcı Hastalıklarda Değişme ve Sağlık Politikaları İle İlişkisi. Toplum ve Hekim. Kasım-Aralık 2008. Cilt: 23. Sayı 6. Sayfa: 430.
83. Dört yıl süren Kurtuluş Savaşı'nda muharebe meydanlarında 9.167 kişi (662 subay, 8.505 er) şehit olmuştur. Muharebe meydanlarında yaralananlar ise 31.173 kişidir. Kurtuluş Savaşı'nın son gazileri; Yakup SATAR 3 Nisan 2008 tarihinde Eskişehir'deki evinde 110 yaşında, emekli Albay Mustafa Şekip BİRGÖL ise 11 Kasım 2008 tarihinde 105 yaşında vefat etmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın Nevşehir'deki son gazisi Ömer ATEŞ (1898-2004), 7 Mayıs 2004 tarihinde Nevşehir'in

Özkonak beldesinde vefat etmiştir. Gazi Ömer ATEŞ, Kurtuluş Savaşı'nın son sekiz gazisinden biridir. Özkonak Aile Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Bu konuda yaptığımız araştırma ve incelemede: T. C. Milli Savunma Bakanlığı'nın 1998 yılında yayınlamış olduğu ŞEHİTLERİMİZ isimli beş ciltlik eserde: Kurtuluş Savaşı'nda Ürgüp ilçesi genelinin 73 şehit askeri (er ve subay toplamı) kayıtlı bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Ürgüp Merkez Bucağı'nın vermiş olduğu şehit asker (er ve subay toplamı) sayısı ise 18'dir. Nevşehir il genelinin (günümüzdeki idari yapılanmasına göre) (Ürgüp dahil) Kurtuluş Savaşı'ndaki kayıtlı şehit sayısı ise söz konusu eserde 218'dir (er ve subay toplamı).

84. Kurtuluş Savaşı'nda yararlılık gösterenlere verilen bir nişan olan İstiklal Madalyası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "İstiklal Madalyası İhdası Hakkında Kanun" adıyla 29 Kasım 1920'de çıkarılmış ve 4 Nisan 1921'de "İstiklal Madalyası Kanunu" adıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin madalyalarının şeridi yeşil, cepheye bulunanların kırmızı, cephe gerisinde çalışanların beyaz, cepheye görev yapan milletvekillerinin ise kırmızı yeşil renklidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi 21 Kasım 1923 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya İstiklal Madalyası vermiştir. İstiklal Madalyası yapımcısı Mesrur İzzet Bey'dir. Savaşta şehit düşenlerin İstiklal Madalyası, taşıyanın ölümünden sonra da yaş sırasına göre çocuklarına, yoksa babasına ya da annesine, onlar da yoksa eşine geçer. Madalyanın ön yüzünde ilk meclis binası, 23 Nisan 1920 tarihi (23 Nisan 1336) ve kağınyla cephaneye taşıyan bir kişi, arka yüzünde ay yıldız içinde Türkiye haritası ve defne dalları arasında 1 Kasım 1922 tarihi (1 Teşrinî Sani 1338) yer alır. 1919-1922 arası ulusal orduda görev alan alay sancaklarına da verilen madalya, özel yasa gereği sağ göğüs üstünde taşınır. Satılması yasaktır. Kapsamlı değerlendirme için bkz: Atatürk'ün Anlatımıyla Kurtuluş Savaşı, Nutuk, İşgal Yılları, Ulusun Şahlanışı, Zafer. Vatan'ın Kültür Hizmeti, ISBN: 975-23-0063-4, ISBN: 975-23-0064-2, ISBN: 975-23-0065-0. Boyut Yayıncılık A. Ş. İstanbul, 2005.

Göreme

GÖREME VADİLERİNDE DEĞİŞİMİN ETKİLERİ

Prof. Dr. Emrullah Güney

Ürgüp ile Nevşehir arasında, Kızılırmak hidrografik alanı içinde kalan birçok vadi vardır. Bunlara Göreme Vadileri denir. Yöre, Neojen jeolojik çağında ve Kuvaternerde Erciyes ve daha başka yerel volkanlardan çıkan tüflerin, lavların plüviyal dönemlerde aşırı oyulması, aşındırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Göreme vadileri tarih boyunca birçok kez insanlar için sığınak, barınak görevini üstlenmiştir. Bu nedenle kaya koniler, vadi yamaçlara insan eliyle şekillendirilmiş, doğal yapı değişikliğe uğratılmıştır. Her ne kadar böylece yöre kültürel bir değer kazanmışsa da, aşırı kullanım nedeniyle bozulma ve yıkım çok ilerlemiştir. Turist akını başladıktan sonra yörenin doğal ve kültürel değerlerinin yıkımı yeni boyutlar kazanmıştır.

Bugün Orta Kızılırmak Bölümü içinde yer alan Ürgüp, Avanos, Gülşehir, Nevşehir yöresi 3. Jeolojik Çağda (Neojen) göllerle kaplı çukurluklar halindeydi. Alp kıvrılmaları sırasında İç Anadolu kratojenindeki oynamalar sonucu mağma yeryüzüne çıkma olanağı bulmuştur.

Göreme Tokalı Kilise

Neojen volkanizması ile Anadolu yeni bir döneme girmiştir. Kırık çizgileri yanında merkez konilerden çıkan püskürük ürünler de eski topografya yüzeylerini örtmüşler göllerin içinde tortulanmışlardır. İç Anadolu Bölgesinde, Konya ile Kayseri arasında Karadağ, Karacadağ, Hasan Dağı, Melendiz Dağı, Erciyes Dağı gibi volkan dizileri belli bir çizgi boyunca uzanır. Güçlü püskürmelerle büyük volkan dağları önce kendi konilerini oluşturmuşlardır. Zayıf püskürmeler sonucunda ise piroklastik koniler oluşmuştur. Orta Kızılırmak Bölümü'nün jeolojik tarihinde etkili olan dağ yalnızca Erciyes olmamıştır. Aşınmalarla ortadan kalkmış olduğu için bugün artık topografyada belirgin bir yükselti olarak görülemeyen birçok küçük volkan konisi de bu yörenin

Göreme Açık Hava Müzesi 1919

şekillenmesinde rol oynamış olmalıdır. Erciyes'in püskürdüğü volkanik küller, piroklastik maddeler göller içinde kat kat biriktikçe sular çekilmiş ve yöre karasallaşmıştır. Göreme yöresinin erüptif volkanosedimanter ürünleri çok çeşitli olmakla birlikte "Dasitik tüf" olarak adlandırılmaktadır. Dasitik tüf, yapışkan lâv, ignimbrit arasında birbirine geçiş şekilleri, türleri de vardır. Lav çıkış merkezlerinden çıkan bazalt gibi akıcı maddeler tüfleşmiş volkan küllerinin üzerini yer yer örtmüşlerdir. Bu lav çıkış merkezleri yörede bugün de tazeliklerini korumaktadırlar: Tekke Dağı, Topuz Dağı, Oylu Dağı gibi... Yer yer andezit akıntılarına da rastlanmaktadır. Ancak, andezit bazalt ölçüsünde akıcı yayılğan olmamıştır. Tüflerin üzerine gelen lav örtüsü değişik kalınlıktadır.. Yanardağ etkinlikleri sona erdikten sonra kuvaternerde plüviyal dönemler başlamıştır. Bu dönemde yağmurlar çok ve şiddetli yağmış, akarsular bol su taşımış, vadiler açılmış, açılanlar derinlemesine ve yanlamasına büyütülmüş, böylece hem çizgisel aşındırma (erozyon) hem de yüzeyel aşındırma (denüdasyon) bütün gücüyle arazinin şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bugün Göreme vadileri ancak geçici akan küçük sularla ve yalnız ilkbaharda işlenmektedir.

Bu büyük boyutlu vadilerle, vadi tabanlarında akan cılız sular arasında büyük bir oransızlık vardır. Doğal olarak bu vadileri bu sular yaratmamışlardır. Plüviyal dönem akarsularının büyüklüğü, işleme gücü bugünkülerden çok farklıydı. Dolayısıyla mevcut topografya ortaya çıkaran güçler plüviyal dönem güçleridir. Kızılırmak'a doğru akan küçük çaylar ancak rötüşlar yapabilmektedirler.

Mitolojik bir adlandırma olduğu halde coğrafya literatüründe yer kazanmış bulunan' şekliyle peribacaları en uygun oluşum koşullarını Ürgüp-Nevşehir arasında bulmuşlardır.

1. Volkanik tüf serisinin kalınlığı fazladır.
2. Kızılırmak Vadisi ile eski yayla yüzeyi arasında kot farkı yüksektir.
3. Yaz ile kış ve gece ile gündüz arasında sıcaklık farklarının yüksekliği nedeniyle ısınma-soğuma birbirini izler ve tüf kaya yüzeyleri kavlayarak aşınım kolaylaştırılır, denüdasyon için malzeme hazırlanır.
4. İlkbahar ve kırkikindi yağmurları sağnak şeklinde düşer ve aşındırmada etkinliği bu nedenle artar.

5. Doğal bitki örtüsü step olduğu için ve ot örtüsü seyrek olduğu için aşınımı önleyecek durumda değildir.
6. Taşlaşmamış gevşek pümis depoları kolaylıkla aşındırılıp taşınmaktadır. Birçok yerde bu depolar ortadan kalkmış ve alttaki neojen volkanik tüf serisine ait katman hâlindeki volkanosedimanter elemanlar açığa çıkmıştır.

Tüf kaya konilerinin oluşumu genellikle şu aşamalardan geçer:

1. Bütün yüzeyleri kaplarcasına ve bir çamur seli gibi akan saçaksel önemli bir aşındırma etkenidir. Ancak, bu aşındırma her yerde eşit ölçüde olmaz; sel sularının toplandığı çukur yerlerde daha çok aşındırma yapılır. Böylece yamaçtan aşağıya doğru uzanan ve birbirine koşut yivler açılır. Bunların arasında da sırtlar oluşur. Daha sonraki gelişmelerde ilk yivlere dik yeni yivlerin açılmasıyla arazi dilik dilik dilinmiş olur. Yivlerin birleşmesi ve derinleşmesiyle sırtlar parçalanır ve birbirleriyle ilişkisi olmayan küçük tepeler durumuna gelirler. Sağnak yağışlarla bu tepecikler de gittikçe aşındırılır; işlenir ve ortaya koni, silindir, piramit benzeri şekiller çıkar.
2. Yatay duruşlu volkanosedimanter tüf katmanlarının üzerini yer yer bazalt ve andezit akıntıları örtmüştür. Aşınmanın ilerleme ile bu örtünün kalıntıları parça parça olarak tüf konilerin tepesinde başlık gibi kalırlar. Bunlar aynı zamanda koruyucu bir görev de üstlenirler. Ancak bu sert lav parçası tüf konilerin oluşumu için her yerde gerekli değildir.

Göreme vadileri ana yolların sapa-sında, gözlerden uzak olduğu için çeşitli bunalım dönemlerinde kalabalık halk kitlelerinin sığındığı bir sı-

ğınak ve barınak fonksiyonunu üstlenmiştir. Hristiyanlığın Anadolu'da yayılma yıllarında bu yeni dini benimseyenler özgürce uygulama yapabilmek, Tanrılarına yakarabilmek için Göreme vadilerini yeğlemişlerdir. Böylece onu yöre M.S. V. yüzyıldan başlayarak insanlar için yaşama alanı olmuştur. Anadolu'nun bu ilk Hristiyan kolonisi bu yörede volkanik tüfleri oymuşlar, düşmanlarından korunmak için oldukça girift tünellerle ulaşılan odalar yapmışlar, kilise olarak ayırdıkları göz damları fresklerle süslemişlerdir. Vadi tabanlarında ve kıraç yayla düzlüklerinde üzüm bağları yetiştirmişler, toprağın verimsizliğini güvercinlerinin gübresiyle yenerek yeni bir yaşam düzeni kurmuşlardır.

Bunalım dönemlerinden sonra gelen daha özgür yıllarda Göreme'nin boşaldığı, halkın çevredeki köy ve kentlere göç ettiği anlaşılmaktadır. İlk Anadolu Hristiyanlarının münzevi bir yaşam sürdürdüğü vadiler ve peribacaları daha sonra 8. yüzyılda İkonoklastik dönemde yeniden kalabalıklaşmış, insanlar tekrar buralarda yaşamayı yeğlemişlerdir. Bu tarihten başlayarak Selçuklu Türklerinin Kapadokya'yı işgali tarihi olan 1082'ye değin yapılan kaya kiliseler ve freskler Göreme vadilerinin kültürel değerini ortaya koyan eserlerdir. Bizantoloji açısından önemi büyük olan kaya kiliseler ve freskler doğal anıtların korunması söz konusu olduğu için bildirimizde ele alınmaktadır. Elbette bu ayrı bir çalışmanın konusudur. Yani, dış görünüşleriyle doğal görünümünün özgün nitelik taşıdığı bu vadiler insan eliyle mağaraların oyulması ve kilise durumuna getirilmesiyle kültürel değerler de kazanmışlardır. Bilindiği gibi, arkeolojik ve tarihsel yerleri (SİT) değerlendirmek, turizm için daha yararlı duruma getirmek için orman dışı ulusal parklar kurulmuştur. Göreme de bugün Tarihsel, Ulusal Park statüsünü kazanmış-

Göreme Açık Hava Müzesi

tır. Ancak, bir yörenin ulusal park olarak belirlenmesiyle sorunlar çözümlenebilmekte midir? Kirlenme, bozulma, yozlaşma önlenebilmekte midir? Günümüzde insan yaşamının boyutları o kadar genişlemiş ve teknolojik olanaklar o kadar artmıştır ki, bu nedenle insanın doğal ve kültürel kaynaklardan yararlanması çoğu kez kaynakların aleyhine aşırı bir kullanım ortaya koymuş giderek doğal ve kültürel mirasımızın eşsiz değerleri hızla silinmeye başlamıştır. Yurt çapında millî önem kazanmış, dünyanın sayılı doğal değerleri arasına girebilecek kaynaklarımızdan gelecek kuşakların yararlandırılması ve onların da bu erişilmez değerleri görüp zevk almasının sağlanması için o kaynakların bulunduğu yörelerin korunması gerekmektedir. Bu yaklaşım millî park felsefesinin esasını teşkil eder. Tehlikeyle karşı karşıya kalmış yörelerde etkin kuvvetlerle kaynaklar arasında denge kurup, kaynakların devamlılığını sağlamak, bakir sahalarda doğayı korumak ana fikirlerinden hareketle koruma ve kullanımların bağdaştırılması ile yenilenemeyecek kaynaklarımızın millî bir miras olarak korunması ile mümkündür.

Göreme vadileri yukarıda belirttiğimiz gibi çizgisel aşındırma ile yüzeysel aşındırmanın ortaklaşa çalışmaları sonucu ortaya çıkarılmış bir

“eser” dir. Doğal erozyon işleyişini günümüzde de sürdürmektedir. Ancak artık yapılanlar rötuş niteliğindedir. Göreme vadilerinde doğal ve kültürel değerler bir içiçelik gösterirler. Bir tüf kaya koni doğal bir anıttır; insan elinin dokunması ve içinin oyulmasıyla kültürel bir değer kazanmıştır. Dolayısıyla iç oyulgu bölmeleri, antik çağ yaşama alanları, tapınakları, şarap yapım yerleri, ortak yemek salonlarıyla bir bütündür ve tüf kaya koninin iç yapısını oluşturmaktadır. Jeomorfolojik, arkeolojik, etnografik değerler bütünü olan bu vadiler korunması gerekli alanların başında gelmektedir. Burada doğal değerleri korumak, kültürel değerleri de korumak anlamını içermektedir. Binlerce yıldan günümüze değin insanların yaşama alanı olarak seçtikleri bu vadiler, sürekli ve aşırı kullanımlar sonucu değişikliğe uğratılmaktadır. Doğal bir süreçte konilerden yok olanların yerine yenileri oluşmakta ise de mağaralarda resmedilmiş fresklerin yeniden yaratılma olanağı bulunmamaktadır.

Göreme vadilerinde insan etkisiyle, yani antropolojen etkilerle ne gibi olumsuz gelişmeler, değişimler olmaktadır? Bunların doğal ve kültürel değerlere verdikleri zararlar nelerdir, onlar üzerinde duralım.

1. Geleneksel tarım yöntemleri ile insanın erozyon işleyişine yardımcı pek kısıtlı idi. Öküzün çektiği saban pümisli tuf toprağı pek yüzlek sürmekteydi. 1950'den sonra Göreme vadilerinde traktör ikili, üçlü pullukla ekenekleri sürmeye başladı. Çok hassas ve dengesi çabuk bozulabilir bir özellik gösteren interfluv toprakları sağnak yağmurlarla, rüzgarlarla süpürüldü. Meşelikler güçlü traktörle sürülünce erozyona daha bol malzeme çıkarıldı. Tarımda makinalaşma erozyonu katastrofel boyutlara ulaştırdı.
2. Vadi tabanlarında biriken toprak çok verimlidir. Sulanabilir alanlar kısıtlı olduğundan bu sulak bahçeler çok değerlidir. Ancak, sel tehlikesi bulunduğu ve yaz için su biriktirmek gerekli olduğundan vadi yamaçlarından ve yer yer de tünel şeklinde, iç kesimlerden su akıtılır, sarnıç ve havuzlar yapılır. Bu tünellerden geçen sular çatlak ve yarıklardan sızarak bir kaya koniyi dip kesiminden eritebilmekte ve yıkılmasına yol açmaktadır. Kaya koninin içinde kilise varsa doğal ve kültürel değerler birlikte yıkıma uğratılmaktadır.
3. Çukurovanın, Akdeniz kıyılarının limon ürünü yörenin tuf kaya ambarlarında bekletilir. Yeşil, susuz, kalın kabuklu, kokusuz olarak bu ambarlara konan limonlar 1-2 ay içinde zar kabuklu, bol sulu, güzel kokulu ve altın sarısına dönüşür. Ambarcılık çok para getirmektedir. Üzüm bağları son yıllarda bu iş için değerlendirilmekte, bağ toprağının altındaki tuf katmanlara ambarlar oyulmaktadır. Çıkan moloz birçok yerde doğal görünümü bozacak ölçüde yığılmaktadır. Ayrıca limon çürükleri turizm mevsiminin başında yörenin doğallığına aykırı çöplüklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.
4. Yerel adı hışır olan pümis yatakları inşaat sanayiinde kullanılmakta ve briket yapılmaktadır. Son yıllarda üzüm bağları bozulmakla, omcalar sökülerek pümis yığınları paraya çevrilmektedir. Pümis kamyonlarla Türkiye'nin her yerine gönderilmekte; geride onarılmayan doğa yaraları kalmaktadır.
5. Vadi yamaçları ve tuf kaya koniler birçok yerde taş ocağı olarak işletilmektedir.
6. Geçimini bağcılıktan ve bahçecilikten sağlayan halk için güvercin önemli bir kuştur. Toprağın verimsizliğini bu kuşun dışkısı ile yenen Göreme vadileri halkının gözünde güvercin artık bir kültür hayvandır. Güvercinlikler vadilerin kültürel değerini artıran öğelerdir. Ancak, kişi elinde olup da güvercinlik olarak kullanılan ve kamulaştırılacağı endişesiyle ilgililere bildirilmeyen yerler vardır. Çavuşin Köyü'nde üzüm bağları içinde güvercinlik olarak görünen birçok koni aslında kilisedir ve güzel fresklere sahiptir.
7. Nüfus artışı sonucu kırlar evlerle dolmakta, doğal görünüm bozulmaktadır. Eskiden tuf kaya koni içinde yaşayan kalabalık aileler parçalanmış, evlenen gençler ayrı ayrı evlere çıkmışlardır. Doğal yapı ile uyumlu olmayan evler çoğalmaktadır. Göreme Kasabası "bu konuda olumsuz bir gelişmeyi gözler önüne sermektedir. Bu kır yerleşmesi 1970 yılına değin oldukça derli toplu ve bütünüyle tuf kaya konilerinin arasında yer almakta iken yeni mahallelerle çevreye dağılmaya başlamıştır. Köyün doğa ile uyumlu ev dokusu ve mahalle örgüsü yeni gelişen kesimlerde yoktur; öte yandan yurt dışından maddi olanakları artmış, görgü ve bilgisi çoğalmış, dünya görüşü değişmiş olarak dönen
- işçimiz de çalışmakta olduğu ülkede, beğendiği bir mimarî tipi seçerek kendi köyüne yaptırmak ve içinde yasama isteği duymaktadır. Sonuçta yörenin gelenek ve göreneğine uygun olmayan, iklim koşullarına uyumsuz ev örnekleri ortaya çıkmaktadır.
8. Doğal görünümü bozan en önemli etkenlerden biri Göreme'den geçen elektrik telleridir. Köylere elektriği en kısa yoldan ve ucuza mâletmek isteyen müteahhit ve firmalar doğal ve kültürel varlıkların bu şekilde bozulabileceği endişesini taşımadıklarından, elektrik hatlarını Göreme vadilerinin en güzel ve merkezî yerlerinden geçirmişlerdir.
9. Turist akınının başlamasıyla yörenin konaklama olanakları da zorlanmaya başlanmıştır. Orijinal olacağı düşüncesiyle son yıllarda otel ve motel gibi turistik konaklama kuruluşları serbest zeminde değil, vadi yamaçlarına da tuf kaya konilerin içlerine yapılmaktadır. Yörenin bu şekilde aşırı kullanımı sakıncalıdır. Turistik yatak sayısı hizmete giren ve genellikle övgüyle karşılanan bu kuruluşlarla artmakta ise de doğal görünüm yara almakta ve bunlar bir daha da onarılmamaktadır. Üzüm bağlarının kamping olarak ve gelişigüzel yerlerde kullanılması da sorun büyümektedir. Ayrıca Göreme dolaylarında bazı büyük boyutlu kaya koniler "yörenin tipik sergisi ve dokumalarıyla döşenmiş evi" gibi gösterilerek ve yazım yanlışlıklarıyla dolu, estetik bir görünüm olmayan çirkin reklamlarla tanıtılmakta burası para karşılığı gezdirilmektedir.
10. Katı atık maddeler vadilere taşınmaktadır. Sağanak yağışların ardından bu maddeler çevreye dağılmakta, sıcak günlerde koku

yaymaktadırlar. Belediyelerin çevre koruma bilincine sahip elemanlarca takviyesi bu sorunu çözebilecektir.

Göreme, diğer tarihî millî parklardan kimi özellikleriyle ayrılmış bağlar, güvercinlikler, küçük bahçeler, harman yerleri, halâ da dokunan halı ve kilimler, çömlekçilik sanatı ve fırınlar, su gücü ile isleyen buğday değirmeni, geçimini tarım ve bağlardan sağlayan halkın evlerinin doğal manzara güzelliği ile oluşturduğu ahenk, bütünüyle bir araya gelerek tarihsel manzaranın yüzyıllar öncesi durumunu anımsatarak değişik bir katkıda bulunurlar. Tarihsel yerleşmenin bu yönleri, parkın bütünlüğü açısından, doğal görünüm ve kayalara oyulan kiliseler ölçüsünde önemlidir. Bunlar parka canlılık kazandırır ve âdetâ geçmiş gözler önüne serer. Bu özellikleriyle park, uzun zaman önce ölmüş tarihsel bir kalıntı olmaktan kurtulmaktadır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AKOĞLU T.1971. Dünyada ve Dizde Turizm, Dünü ve Bugünü. Varlık yay. İstanbul
- AKOĞLU T. 1979. Turizm Olay ve Ekonomisine Toplu Bakış, TTOK yay. İstanbul
- ATALAY İ. 1991. Genel Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Ankara
- EKİNCİ O.1991. Memleketimden Çevre Manzaraları, Tasarım yayıncılık, İstanbul
- ERALP Z. 1982. Genel Turizm, TC Kültür ve Turizm Bak. yay, Ankara
- ERALP Z. 1983. Genel Turizm, Ankara Univers. Basm-Yay. Yüks. Ok. yay. 3, Ankara
- EVLİYAOĞLTI S.1988. Türkiye Turizm Coğrafyası, Ankara
- GÖKSAN E. 1978. Turizmoloji, Uğur Ofset Matbaası, İzmir
- Göreme Tarihî Millî Parkı Uzun Devreli Gelişme Plânı. s.9. Ankara
- GÜNAY S. 1978. Genel Turizm Bilgisi, Ticaret ve Turizm Yüks. Öğr. Okulu yay. Ank
- GÜNAY Ş. 1980. Turizm Ekonomisi, Ticaret ve Turizm Yüks. Öğr. Okulu yay. Ankara
- GÜNEY E. 1995. Genel Ortam Kirlenmesi, İnkılap Kitabevi yay. İstanbul
- İZBİRAK, R. 1955. Sistemantik Jeomorfoloji. Harita Orman Müdürlüğü Yayınları, İlim ve Teknik Eserler Serisi No: 6, s. 140-14-1. Türkiye Millî Parkları. Orman Bakanlığı yayını 1973, s. 3
- MANİSALI E. - YARCAN Ş. 1987. Türk Turizm Endüstrisi Araştırması, TC Turizm Bankası AŞ. Araştırma ve Eğitim Başkanlığı, İnceleme/Araştırma Dizisi: E 2, Ankara
- OLALI H. TİMUR A. 1986. Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Enka yay. İzmir
- OLALI H.1989. Turizm, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- ÖZER, N. 1981. Yalova Kaplıcalarının Tarihsel Gelişimi, Doğal Özellikleri, Tıbbi Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, İst Tıp Fakült. Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Birimi yay. İstanbul
- ÖZGÜÇ N.1984. Turizm Coğrafyası, İst Ün, Edeb. Fak. yay. 3267/ 3203, İstanbul
- SÜR, Ö. 1972. Türkiye'nin, özellikle iç Anadolu'nun genç volkanik alanlarının Jeomorfolojisi (Geomorphological research in the volcanic area of Turkey, especially in Central Anato- lia. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları no: 223, s.15. Ankara
- TALINLI İ.1978. Turizm, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- TALINLI İ. 1993. Turizm Ders Kitabı, Fil Yayınevi, İstanbul
- TOSKAY T. 1978. Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım, İst Ün. İkt. Fak. yay. 2534 /431, İstanbul
- TUNCEL M. 1975. Göllerimiz, Redhouse yay. Tabiat Bilimleri Serisi, İstanbul
- USTA Ö.1993. Turizm, Altın Kitaplar Vavinevi, İstanbul
- ÜLKER İ. 1988. Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Kaplıca planlaması, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları: 1006, Kültür Eserleri Dizisi No: 129, Ankara

Makaleler

- AKKAN E.-TUNCEL M. 1990, Bilinmeyen Bir Doğal Anıt: Otlukbeli Gölü, Coğrafya Araştırmaları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, 1,2, 99-112 ss. Ankara
- ATA H. 1986. Turizm Olayı ve Türkiye'nin Durumu, Turizm Yıllığı 1985, 25-34 ss, TC Turizm Bakanlığı yay, Ankara
- ÇORUH S. 1988. Şifalı Sularımız ve Tıbbi Turizm Sorunumuz, Turizm Yıllığı İÇ 45-62 ss, TC Turizm Bakanlığı yay, Ankara DİNÇER M.Z.1989. Türkiye'de Yat Turizmi. Turizm Yıllığı 1987, 18-35 ss, Türkiye Kalkınma Bankası yay, Ankara
- GÜLEZ S.1988. Doğa Koruma ve Turizm, Uzlaşması Gereken İki Zıt Olgu, Turizm Yıllığı 1986,81-92 ss, TC Turizm Bakanlığı yay, Ankara
- GÜNEY E. 1988. Nevşehir Yöresinde Yeraltı Kentleri, Turizm Yıllığı 1986, 93-104 ss, TC Turizm Bakanlığı yay, Ankara
- SAĞCAN M. 1986. Turizm Çevre İlişkileri ve Turizm Kaynaklarının Korunması, Turizm Yıllığı 1985, 5hxxx 129-140 ss. G. Turizm Bakanlığı yay, Ankara
- SEREZ M. 1986. Türkiye Av Turizmi ve Sorunları Turizm Yıllığı 1985, Turizm Bakanlığı yay, Ankara

NEVŞEHİR ŞAİRLERİ

Kenzî, Lutfî, Tûrabî

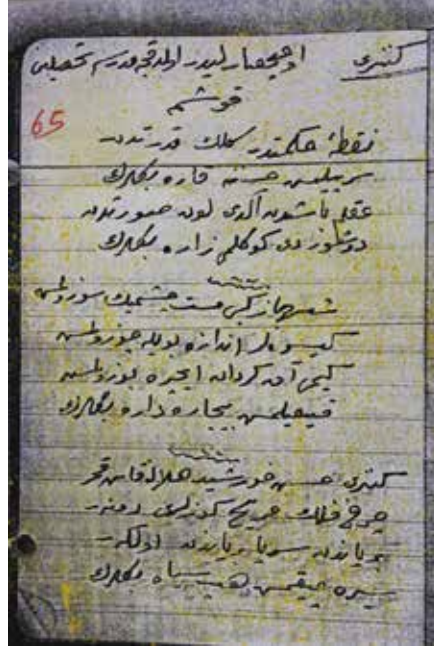
Mustafa KAYA

Nevşehirli Şairler dizimize, dergimizin bu sayısında Uçhisarlı Kenzî, Göremeli (Maccan, Avcılar) Lutfî ve Hacıbektaşlı Tûrabî'yi tanıtmakla devam edeceğiz.

KENZÎ

Halk edebiyatımızda Kıbrıslı, Kütahyalı ve Kırşehirli olmak üzere Kenzî mahlaslı şairler bulunmaktadır. Ürgüp Ortahisarlı Ahmet İKİZOĞLU Cöngünün I. defterinde 65. sayfada; II. cöngünde de 15 sayfada aynı şiiri alınmış ve şair hakkında bilgi olarak "Uçhisarlıdır, oldukça müderris şairdir" notu düşülmüş. Cönk yazanların ve hatta Cumhuriyet döneminde dahi şiir derleyenlerin bazen hemşehrilik duygularının ağır basması ile başka şairlerin memleketlerine maledilme olasılığına rastlanmaktadır. "Uçhisarlıdır" ibaresi olmakla birlikte Kırşehirli Kenzî'nin şiirlerinde "Koşma" başlığıyla alınmış bu şiirin olup olmadığının araştırılması gerekir. Fakat cönkteki diğer şairlerden hiçbiri hakkında yanlış biyografi bilgisi bulunmaması Kenzî'nin Uçhisarlı olarak kabul edebileceğimizi göstermektedir.

Kenzî de cönkteki diğer şairler gibi büyük bir olasılıkla XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında yaşamış olmalı. Çünkü cönklerde genel olarak ve bu cönk için de özel olarak döneminin şairlerini alma alışkanlığı baskındır. Böylesine usta bir şairin memleketinde unutulmuş olması da çok hazindir...

Uçhisarlı Kenzî'nin Ahmet İKİZOĞLU Cöngündeki şiiri

KOŞMA

Zekat-ı hikmettir gülün kudretten
Serpilmiş hüsnüne kara bağladın
Aklım baştan aldı levn-i servtârın
Düşürdü gönlümü zâre bağladın

Şahbaz gibi mest-i çeşmin süzölmüş
Giysuları endazeyle çözölmüş
Kimi ak gerdan içre büzölmüş
Kaybolmuş biçare dâre bağladın

Kenzî hüsn-i hurşit helal kan-ı kahr
Çark-ı felek Merih gözleri dünya
Bir yanda Satira bir yanda Ülker
Seyre çıkmış hep siyaha bağladın

LÜTFİ

Şair Lutfî Nevşehir'e bağlı Göreme (eski adı Madyan, Maccan, Avcılar) olan kasabadandır. Birçok cönk ve antolojide şiirlerine rastlamamız onun, döneminin ünlü bir şairi olduğunu göstermektedir. Ahmet Şükrü ESEN de Lutfî'den beş şiir almıştır.

Şairimizin XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. [1] "İlk öğrenimini köyünde tamamlayarak Kayseri'de Tekkeye devam etmiştir. Köyüne dönünce tasavvulla meşgul olmuş; önce Kadiri, daha sonra Nakşibendi tarikatına mensup olmuş ve bu tarikatın yayıcılığını yapmıştır.

Göreme'de Orta Mahalle Cami yanında oturan Lutfî evine bir çilehane kazdırmış burada münzevi bir hayat yaşamıştır. Şimdi harap olan evi, çilehanesi el'an cami civarındadır. Şairin kabri ise Camiin bahçesinde yazısız, tarihsiz, mütevazı bir halde tefekküre dalmış, ebediyete intikal suskunluğu içinde... Aynı köyde doğup aynı köyde yaşayan, tahsilini Medresenin ilmiye ve şeriyye kısmında tamamlayan şair Seyyid Hafız İsmail Efendi ile şair Lutfî'nin araları iyi değildir. Hemen her devirdeki medrese-tekke çekişmesi her iki hemşehri şairde de devam eder. Birbirine tepeden bakarlar. Bilhassa Şair İsmail Efendi şair Lutfî'yi hor görür. Bunun için Şair Lutfî bir gazelinde İsmail Efendi için;

Ehl-i zahid merhabayı sureta derler bize Bihubbihim bilmeyüb aşkıya derler bize

diyerek İsmail Efendinin tutumundan yakınmaktadır. Aynı gazelinin sonunda da kendi soyundan ve tarikatından bahseder:

Şah-ı Nakşibendi pirimiz Bahaeddin durür
Abu ceddım Mercanzade Lütfi derler bize."

Göreme Kasabası'ndan Mercanzadeler sülalesinden olduğu anlaşılmaktadır. Dr. R. DENİZ 1970'lerde bir divanı olduğunu Belediye Başkanını Ethem Beyden işiterek araştırmışsa da bulamadığını belirtmektedir. Köyden dört şiirini bulabilmiştir: "...al götür" ve "...derler bize" redifli iki gazeli ile "...ya Habip" redifli mersiyesi; "Ya Hacı Bektaş Veli" isimli 13 kıtalık hece vezni ile şiiri ve "Sabredelim kardeş elden ne gelir" redifli koşması[2]

Şair Lütfi'nin hece ve aruzla şiirleri bulunmaktadır. Bunlardan birer örnek sunacağız.

GAZEL [3]

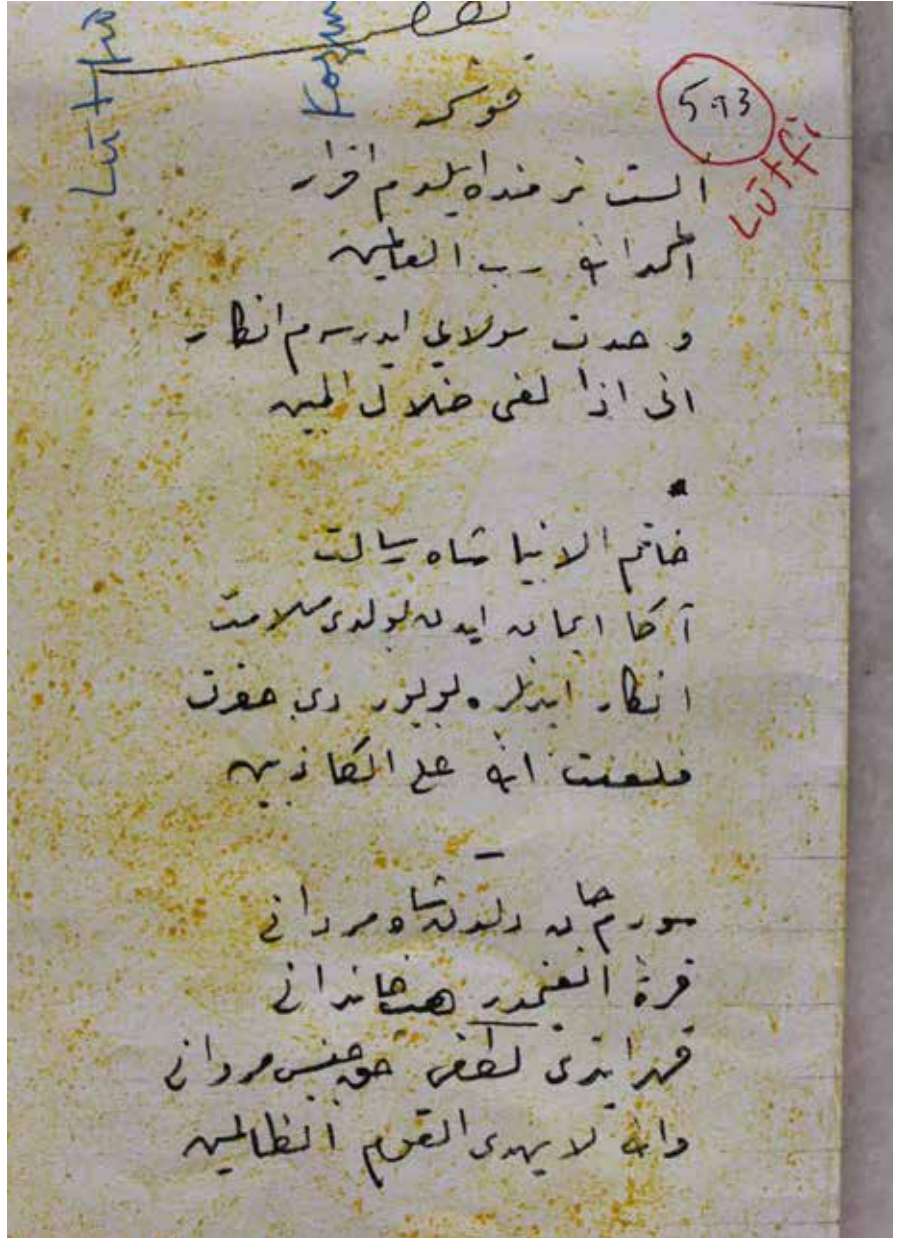
*Ey Hüda müşkil işim âsân idersen al götür
Hem devasız derdime derman idersen al götür*

*İyd-i ekberdir gelen şahım Arafat Dağında
Teslim oldum koç gibi kurban idersen al götür*

*Hazret-i Şah-ı Şehid Kerbelâ'nın aşkına
Tığ-ı ağdaya beni kalkan idersen al götür*

*Bülbül-âsâ zâri ağlarım Yakup gibi
Gel bu mahzun gönlümü handan idersen al götür*

*Küşe-i gamda nişin oldu bu Lütfi âşıkı
Bari bir gece hane mihman idersen al götür*

Göremeli Lütfi'nin Toplumsal Tarih Vakfında A.Ş.ESEN 26.defter 593.sayfadaki şiiri.

KOŞMA

*Nokta-i hikmettir gülün kudretten
Serpilmiş hüsnüne kara benlerin
Aklım baştan aldı levn-i suretten
Düşürdü gönlümü zâre gözlerin*

*Şahbaz gibi mest-i çeşmin süzülmüş
Giysuların endazeyle çözülmüş
Kimi ak gerdan içre büzülmüş
Kısılmış biçare dare benlerin*

*Kenzi hüsn-i hurşit, hilal kaş kamer
Çark-ı felek Merih gözleri döner
Bir yandan Süreyya bir yandan Ülker
Seyre çıkmış hep siyaha benlerin*

ALİ TÜRABÎ BABA

Edebiyat tarihimizdeki 8 Türabî'den biri ve en ünlüsü "Yanbolulu Türabî Ali Baba" olarak bilinen Şair Türabî'dir.

Bugün Bulgaristan sınırlarında olan Yanbolu'da 1786 yılında doğmuş, gençliğinde saz elde dolaşmış ve Üsküp'te Melamiliğe intisab etmiştir. Daha sonra İstanbul'a gelerek Merdivenköy Bektaşî Dergahına girmiş ve postnişin olmuştur. 1849'da Hacıbektaş'a gelerek seçilme yoluyla dedebaba postuna oturmuş ve 19 yıl bu görevde kalmıştır.

Dedebabalık görevi sırasında tekkeyi ve çevresindeki tekke evlerini onartmış, dervişlerin görevlerini düzenlemiş, ziyaretçilerin yeme, içme yatma koşullarını belirli sistemlere bağlamıştır. "Nefsini bilen rabbini bilir" ilkesiyle halkı irşad eden bir dedebaba idi. [5] 1868'de vefat etti. Mezarı Hacıbektaş'ta Kırklar Meydanına girerken soldadır.

Türabi'nin mîrimîran rütbeli bir paşa olmasına rağmen zahiri ve batını bütün bilgilere sahip olduğu, halk arasında efsaneleştiği ve halkı çok etkilediği da biliniyor. [6]

Türabi, divan sahibi, hem hece hem de aruzla yazan bir şairdir. "Divan şiirlerinde halk şiiri kadar başarılı olmadığı belirtiliyorsa da o, mürettep divan sahibi bir şair olarak da oldukça usta bir şairdir ve dili son derece maharetli bir biçimde kullanmaktadır." [7]

Divanını 1841 yılında elyazma olarak tamamlamıştır. Divanı ölümünden 9 yıl sonra İstanbul'da (1877-

78) basılmıştır. Ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ve Anadolu'daki Alevi Ocaklarını dile getiren bir "Menakıbname" eseri vardır. Ali Ufki Beyin (ö.1675) tercümesi olan "Kitab-ı mukaddes" in "Yeni Ahit" kısmı Türabi Efendi tarafından 1853 yılında tashih edilmiştir. F. Lymlan Mac Callum "Teessüf ederim ki Türabi Efendinin hayatına dair malumat elde edemedim" [8] diye yakındığı Türabi'nin, bu düzeltmeden iyi bir öğrenim görmüş olduğunu anlıyoruz.

Ali Türabi Baba'nın bir gazel bir de koşmasını sunuyoruz.

GAZEL [9]

*Beni sevda-yı aşkın ey peri zebun etmiş
Sevda-ı gönlüm fikrim alıp aklım cünun etmiş*

*Leb-i lalinle hemdem olduğu gönlüm budur şahid
Onun hamra-i tesiri sermestim cümle hûn etmiş*

*Nagâh iltifatın şol derunum sûzan eyler
Bana sahhar-ı çeşmin sevdiğim böyle fûsun etmiş*

*Tükenmez derde salmıştır firak hasreti hicrin
Sada-yı nalemi ney sinemi şimdi fûnûn etmiş*

*Müneccimden tecessüs eyledim ahvalimi sordum
Dedi çarh-ı felek ikbalini gayetle dün etmiş*

*Muradım nihâl-i berk-i huşk olup permüjdelenmiş
Nihayet şahların devran koparmış sernigûn etmiş*

*Türabi hame-i takdirimiz levhe çekildikte
Ezel katipleri tahrir edip derdim füzûn etmiş*

KOŞMA [10]

*Güzeller al ile gönlüm aldılar
Onların fitne-i rengine düştüm
Haya edip aklım derde saldılar
Ta'nı âmâlin sengine düştüm*

*Bilmez endazeyi böyle bir güzel
Şem'ine olmuşum pervane ezel
Ağyarı çok imiş bilmezdim âdil
Sayka-i âdulerin çâkine düştüm*

*Türabî aşkla sevmişim birin
Takmışım boynuma sevda zincirin
Vasfederken onun lâl-i kuhûrin
Hak-ızinkaline düştüm*

SONNOTLAR

- [1] Nevşehirli Halk Şairi Lütüfî. Dr. Rasim DENİZ. Erciyes Dergisi, sayı;30-31, Ocak 1981.s:56
- [2] a.g.m : 1
- [3] a.g.m : 1
- [4] Türk Halk şiiri Antolojisi, Prof. Dr. Ali ÇELİK Timaş Yayınları, I. Baskı Eylül 2008 s:198.
- [5] Türabi Divanı, Baki Yaşa Altınok Horasan yayınları İstanbul 2006 s:11
- [6] a.g.e, 5 s; 12 , 13
- [7] a. g. e, 5 s;20
- [8] a.g.e, 5 s;10
- [9] a.g.e, 5 s;99 129.gazel
- [10] Ürgüp Ortahisar Kasabasından Ahmet İkizoğlu Cöngü s; 33, 49 (Bu koşma Türabi Divanında bulunmamaktadır.)

Bir Belge

Nami ARAZ

Çeviri: Adem SAĞLIK
(Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Arşiv Uzmanı)

METİN:

Türkiye Cumhuriyeti

Nevşehir Mahkeme-i Asliye Müdde-i Umûmîliği (Nevşehir Asliye Mahkemesi Savcılığı)

Arabsun Müdde-i Umûmîliği Cânib-i Vâlâsına (Arabsun Savcılığına)

Resmi tarifelidir.

AÇIKLAMA:

Devlet-i Osman-ı Ali antetli ve mühürlü zarf, Cumhuriyet dönemine geçişte kullanılan sekizgen mühürde Nevşehir ismi yazılırken “ş” harfi yerine o dönemde Fransızca ifadesi “ch” alarak kabul görmüştür. (NEVCHEHİR) Aynı dönemde Ürgüp için oluşturulan mühür “ÜRGÜB” olarak Gülşehir mührü ise “ARAPBUSUN” ibaresi ile geçerli kılınmıştır.

*Tatların barajı ve endemik bir bitki olan
Kapadokya çivit otu (Isatis cappadocica)*

BİTKİLER VE YAŞAM ALANLARI

Bahadır DEDEOĞLU

Anadolu, tarihin kurulduğu günlerden önce de birçok canlıya yurt olmuştur. Son buzul devrinde dünya donup yok olurken Anadolu'nun dulda yapısı birçok bitkinin günümüze kadar yaşamasını sağlamıştır. Bitkilerin yaşam alanlarını daha iyi kavramamız için, yeryüzü dokusunu da incelememiz gerekmektedir. Nevşehir ve yöresi bitki yaşam alanlarını inceleyeceğimiz için ortama kısaca bir göz atalım. Yöremizin yarıdan fazlası platolardan oluşmaktadır (%56). Dağlar (%18,5), ovalar (%24,9) Yeryüzü şekillerinde bu değişiklik bitki türlerine de yansımaktadır. Bozkırın hâkim olduğu topraklarımızda da kır çiçekleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu yüzden ki Türkiye'nin çeşitli yerlerinden arıcılar kamyonlarla gelerek bu çiçeklerden faydalanmaktadır. Bilindiği

gibi bozkır bitkileri yaz mevsiminde kurumaktadır. Bahar ayları ise bozkırların gelinliğini giydiği mevsimlerdir.

Geven türleri (Astragalus), baklagiller (Fabaceae) familyaları baskın türleri oldukça çeşitlilik de gösterirler. Ot formunda endemik bitkilerden astragalus simonii, astragalus elatus, astragalus strigillosus gibi türlerin yanı sıra çalı formunda olan yine endemik astragalus podperae yi söyleyebiliriz. Geven türünün odunsu ot olan temsilcisine ise astragalus stenosemius endemiğini örnek verebiliriz. Aynı türün otsu olanı, çalimsı ve odunsu ot olan türlerinin varlığı bitki hazinemiz hakkında ufak da olsa bizlere bilgi vermektedir. Yöremizde 10'un üzerinde geven türünün olduğu kayıtlardadır. Bozkırlara özgü bir

bitki olan uyuz otunun (Scabiosa) yurdumuzda 30 türü bulunmakta, yöremiz ise "Scabiosa Arvensis", "Scabiosa Rotata" türleri ile temsil edilmektedir. Tepe bozkırlarda yetişen üzerlik otu (Peganum Harmala) yaygın bir şekilde görülmektedir. Pisipisi arpası (Hordeum Murinum), Köy göçüren türleri (Cirsium), Gelincik (Papaver), boynuzlu gelincik (Glaucium), kekik (Thymus) türleri de bozkırlarımızda oldukça bol bulunan bitkilerdendir.

Kurak tepeler, çıplak yamaçlar, nadas tarlalar, tepelerdeki bağ yolları ayrı habitatlar gibi görünse de, çeşitlilik alanlarında yine bozkırın hâkim bitkileriyle sıkça karşılaşmaktadır.

Nevşehir Küçük Dağ mevkii iki-üç türlü adaçayını barındırmaktadır.

Hitit kitabelerine sarıçiçekli hava cıva bitkisi
(*Alkanna Orientalis*)

Ağaçlardan meşe ve alıç türleri, otsulardan; Kekik, ölmez otu, buğday otu, sorguç otu türleri fazlalık göstermektedir. Otsu bitkileri yaz başlarında çabucak kurudukları için tepelerde anız yangınlarıyla sıkça karşılaşmaktadır. Bu konuda insan faktörünün en ön planda bulunduğunu da unutmamak gerekir. Küçük Dağ eskiden üzüm bağları ile doluydu. Bu bağları kayısı, badem, elma ağaçları süsler, muşmula, üvez sıklıkla karşılaştığımız ağaçlardandı.

Küçük dağ habitatı, Nevşehirli'ye daha ilkbaharda (bağ budama ve göz açma mevsimi) hediyelerini vermeye başladılar. Filiz, badem ya da kayısı çağlası, peryavışanı (*Teucrium Polium*), Madımak (*Polygonum*) vermeye başlar, alıçla devam ederdi. Yaz armudu ve saksı elmalarıyla başlayan tepelerin hediyeleri üzüm, kayısı, badem... Devam edip giderdi. Üzüm bittikten (Sonbahar) sonra dahi güneşli tepeleri temsil eden Küçük Dağ, güzelliklerini sunmaya devam ederdi. Mevsimin ilk karı yağdıktan sonra; muşmulalar, üzüm neferleri (geç oluşan çok küçük salkımlar) meşe palamutlarını da hediye ederdi. Araştırma için terk edilmiş eski bir taş eve gelmiş-

tim. Şırahnelisinde (Şıra hane) bilmem kaç yıldır duvarda asılı duran bir ada çayı görmüştüm.

Islak çayırlar, akarsu kenarları, vadiler ve dereler kendilerine özel habitatlar sunmaktadır. İlkbaharın ilk günlerinde kır menekşeleri (*Viola Odorata*) vadilerin taşlık ve kuytu yerlerinde kendisini gösterirler. Daha sonra farekulağı da denilen *Anagallis arvensis*ler (Yöresel adı Pembiş Otu'dur.) bahçelerin kellerini, toprak duvarların üzerini, çayırların ayak basılmayan yumuşak topraklarını bir halı gibi sararlar. Bahar artık gelmiştir. Yabani otlar dediğimiz yabancı bitkiler vadileri ve çayırları doldurmaya başlar. Bu bitkiler tepelerdeki bitkilere göre daha inatçı ve dayanıklıdır.

Yöremizde geniş vadiler; Bahçe ve bostanlık (öz) olarak değerlendirilmektedir. Hititlerden önceki devirlerden beridir kullanıla gelen vadilerin yaşam için birçok avantaj sunduğunu biliyoruz. Doğa koşullarının oluşturduğu kayalarda insanlar tarafından yerleşim bölgeleri kurulmuştur. Bu sayede su hem yakın hem de daha çok bulunmakta, hava şartlarından (Tipi-rüzgâr) daha az etkilenmekte ve en önemlisi insan topluluklarını tiran topluluklara karşı saklamaktadır. Yenilebilir yabancı bitkiler de vadi-

lerde daha iyi oluşmakta, tarıma alınan sebzeler, yeşillikler ve ağaçlar geniş vadileri süslemektedir.

Nevşehir ve yöresinde doğa ve turistik amaçlı 105'in üzerinde vadi bulunmaktadır. Bitki habitatı bakımından; güneşli tepeler, tarlalar, kayalıklarla serin vadilerin arasındaki mesafelerin 200 metrelere kadar düştüğü de görülmektedir. Bu yüzden vadilerde adaçayı, ölmez otu gibi bozkır bitkileriyle de karşılaşabilmektedir. Gümüşkent Kasabası ve Gâvur Pınarı Vadisi'nde hoş bir sürprizle karşılaşmıştım. Meyan bitkisi (*Glycyrrhiza glabra* L.) bizim buralarda pek bulunmayan Güney ve güney doğu illerinde görülen bu bitki büyük, geniş ve saçak kökleri sayesinde erozyonla mücadele ederken, hatırı sayılır bir ekonomik değeri de mevcuttur. Yine Zemi Vadisi'nin sulak yerlerinde, yöremizde olduğu aklıma bile gelmeyen atkuyruğu (*Equisetum Arvense*) bitkisiyle karşılaşmıştım. Güneşli tepeler eğlenceli, bol manzaralı, çiçekleri kokulu olsa da, vadiler sürprizlerle doludur.

Güneşli tepelerde rüzgârın önünde koşan bitkiler (Sığirdili, engerek otu, bahar yıldızı, sarıçiçekli hava cıva v.b.) kolonilerini rahatça kurabilmektedirler. Bu durum vadilerde böyle olmadığı için bitki kolonileri

Bitki habitatları bakımından yöremizin en kıymetli olan bölgelerinden
Âşkılı Dağı ve Misli ovasının görünüşü.

Geniş vadilere örnek. Nar Vadisi

sınırlı kalmaktadır. Debisi çok olan bahar suları kısıtlı da olsa tohumları vadinin altlarına doğru taşıyıp koloni oluşturmaya yolaçmaktadır. Ardiç ağacı (junuperis) çok özel yetiştirme koşullarına bağlıdır. Sonra bu bitki vadilerden tutunda tepelere, dağlara kadar her yerde bulunabiliyor. Yeter ki ardiç kuşu bu bitkinin tohumlarına ulaşsın. Bu yüzden bazı vadilerimizde toprak alanı çok zayıf olan kayalarda yetişmiş, bonsai görünüşlü ardiç ağaçları görmekteyiz. Yabani gülü (Rosa Canina) de aynı grupta değerlendiriliriz. Yaylalardan tepelere, vadilere, yol kenarlarına, mahalle aralarına kadar her yere yayılmış çalimsıların baskın türlerindendir. Bu bitkinin de yayılması yine kuşlar tarafından yapılmaktadır.

Yaylalar ve yüksek tepelerin bitki örtüsü açısından çok özel yerler olduğuna şahit olmuşumdur. Erdaş Yaylası'nda kendisine has kokusu olan Türkmen Çırası (Phlomis), fiğ (vicia) baskın türler olarak görülmektedir. Hırka Dağı'nın ise baskın

türleri; Kekik (Thymus), ayı pençesi (Phlomis), ada çayları (Salvia), Kangal dikenidir (Onopordum Sp.). Tabi bu arada çok özel endemiklerden olan Kapadokya korungası (Hedyscym cappadocica), yer sarmaşıkları (Convolvulus Sp.) gibi bitkiler de sıklıkla görülmektedir. Hırka Dağı'nın eteklerinde 3 türlü süsen de yerleri süslemektedir.

Yol kenarları habitatların büyük bir kısmını içine almaktadır. Bu yollar taşıt yolları olduğu gibi dağ yolu, kır yolu da olabilmektedir. Yollar ve civarları bölge taksonomisi hakkında en güzel bilgileri ve aranacak bitkiler hakkında ipuçlarını vermektedir. Bitki gezilerim sırasında bu pratiklikten devamlı faydalanmaktayım. Yollar yapı itibarıyla sert bir dokuya sahip olsa da kenarlarında ayak basılmayan keliler bulunmaktadır. Ayrıca yollarda iğde (Elaeagnus), bulunduğu alanı çok güzel bir şekilde koruyan yabani güller, karamuk çalıları (Berberis Crataegina) habitat vahaları bulunmaktadır. Bu gibi ağaçlar

toprağı zenginleştirirken, bitkinin fiziki zarara uğramasını büyük ölçüde önlemektedir. Aynı zamanda bu gibi bitkiler suyu daha iyi muhafaza etmektedirler. Yolun yapısı ve işlevi gereği tohumlarını daha kolay dağıtmakta, gerekiyorsa konağını da kolayca bulmaktadır.

Habitatların tanınması ve korunması gereğine inanmaktayım. Nesli yok olanlar, tükenme sınırına gelenler, azalanlar, endemikler hatta daha keşfedilmemiş bitkiler vardır. Bu bitkiler yöremizin değeri olduğu kadar dünyamızın da değeridir.

KAYNAKLAR:

1. Türkçe Bitki adları sözlüğü. Prof. Turhan BAYTOP. Ankara 1977
2. Türkçe sözlük. Türk Dil Kurumu.
3. Nevşehir Tübesi taxa in vilayets.

NEVŞEHİR'DE

BAĞ KORUCULARI

Mustafa DİNLEYEN

Özet:

Geçmiş yıllarda; Nevşehir halkının, ekonomik hayatında bağcılığın büyük önem taşıdığı görülmektedir. Halkın büyük bir bölümü, geçimlerini ürettikleri yaş ve kuru üzümlerden sağlamıştır. Bunun içindir ki, Nevşehir'de bağ sahipleri bağlarına gözleri gibi bakarlardı. Bağlarındaki üzümlerin korunması için gerekli organizasyonun kurulduğu görülmektedir. Üzümlerin korunması için görevlendirilen "korucu" denilen şahısların seçimine özel bir itina gösterilmiştir. Halkın yakından tanıdığı korucuların, şehir halkını iyi tanıyan kimseler olmalarının yanında başka vasıflar da aranmıştır. Dürüst, gözüpek, art niyetli insanlarla gerektiğinde vuruşabilecek karakterde olmaları aranmıştır.

Bağların Güvenliği ve Bağ Korucuları

Günümüzden kırk elli yıl öncesine kadar Nevşehir'de bağcılık halkın geçim kaynağı olarak pek önemli bir iş kolu idi. Bu nedenle o yıllarda bağları budayacak, belleyecek, ya da başka nedenlerle bağlarda çalıştıracak insanlar çok özenle seçilmiştir. Bahsettiğimiz yıllarda, bağlardaki olgunlaşmış üzümlerin ve kuru masası için toprağın meyillendirilerek düzeltilmesi ile yapılan sergilere serilmiş üzümlerin korunması da oldukça önemlidir. Bazı işgüzarlar her bağdan birkaç kilogram üzüm aşırarak ihtiyacı kadar üzüm temin ederken bazıları "kuru sergisine" serilmiş üzümleri toplayıp götürabiliyordu. Göre Kasabası'ndan şimdiki İtfaiye binasının alt tarafındaki Kadirah Uçurumu'na kadar uza-

nan özlerdeki sebzelerin de korunması da gerekiyordu. Bu amaçla Çiftçi Malları Koruma Başkanlığı kurulmuştur. Bu kurum tarım İl müdürlüğü bünyesinde bağcılık istasyonunun bir yan kuruluşu olarak çalışırdı. Faaliyetlerini bağ ve öz sahiplerinden alınan yıllık ücretlerle karşılıyordu. Beş altı yıl öncesine kadar Nevşehir şubesinin başkanı Sayın Habil Polater'di. Görevli bir kâtip ve iki korucu (bekçi) ile bu işi yürütmek zorunda kalmış, parasızlık nedeni ile pes edip yedi yıl başkanlığını yaptığı bürosunu kapatmak zorunda kalmıştır. Çocukluğumuzda Çiftçi Malları Koruma Başkanlığı Kurşunlu Camii bahçesinin doğu köşesinde şimdi üst katı alınmış bulunan binada görev yapardı. Bu kuruluşun bünyesinde sedece yazları görev alabilen araziye tanıyan, ürünleri koruyabile-

cek yapıdaki insanlar çalıştırılmıştır ki, halk bu adamlara kısaca “korucu” demiştir. Bu kişiler (korucular) hem cesur hem de becerikli adamlardır. Bu kimselerin halk arasında itibarları da olması gerekiyor ki; sözleri dinlensin, caydırıcı olabilsinler. Kısaca korucular tatlı sert adamlardı.

Korucuların bir kısmı şehrin sebze ihtiyaçlarının karşılandığı “öz” adı verilen sulu arazileri korurlar bir kısmı da kıraç arazileri (bağları) korurlardı. Bağların güvenliğini ele alırken Nevşehirde hırsızlığın pek yaygın olmadığını da belirtmeliyiz. Nevşehirli cömerttir bağ sahipleri at arabaları veya eşekleriyle akşam üzeri evlerine dönerlerken yolları üzerinde rastladıkları fakir çocuklara, kapı önünde oturan kadınlara, bağı bahçesi olmayanlara hayvana ne yüklenmişse dağıtarak gelirlerdi. Hırsızlık, herkesin bildiği (mimli) birkaç kişinin işi idi. Bazı gençler ise cimri bahçe sahiplerinin salatalıklarını “aşırma” özellikle isterlerdi. Bu işi macera olarak görürlerdi. Daha sonra bu yaptıklarını arkadaşlarına ballandırarak anlatırlardı. Nevşehirli gençlerin toplanma yeri Kurşunlu Camii bahçesi olduğundan biz küçükler bir taraftan oynarken bir yandan da bu maceraları dinlerdik. Gençlerden biri kızdığı öz sahibinin hıyarlarını (salatalık) aşırma için gece gitmiş. Karanlıkta salatalıkları göremiyormuş, ancak kendinin keşfettiği bir yöntemle salatalıkları toplamış: bahçede yuvarlanarak! Yuvarlanırken vücuduna değen salatalıkları da topluyormuş. Korucular böyle olayları önlerler, başıboş hayvanlar ekilmiş arazilere girerse onlara da müdahale ederlerdi. Korucular yakaladıkları şahısları, ekili arazide yayılırken yakaladıkları başıboş hayvanları Kurşunlu Camii bahçesinin güneydoğu köşesindeki

Çiftçi Malları Koruma Başkanlığına getirirlerdi. Korucular yakaladıkları hırsızlara nasihat ederler. Gerekirse ellerindeki meşe değneklerini kullanarak cezalandırır, çok nadir olarak koruma merkezine getirirlerdi. Sebze bahçelerinde yayılırken yakalanıp merkeze getirilen hayvanların sahiplerine de para cezası kesilirdi.

Geçmiş yıllarda Nevşehir’de değişik karakterleri ile ün yapmış, isimleri hala halkın dilindeki bağ ve bahçe korucular arasında pek namı şahıslar vardı. Çocukluk yıllarımızda görüp tanıdıklarımız, gerekse halk arasında isimleri geçen koruculardan hatırlayabildiklerimizin isimleri; Melavbululu (Melegübü – bu günkü Derinkuyu) Derviş, Çökeliğin Durmuş (Durmuş Bakışlı), Narlı Cemal Ağa (Cemal Şişman), Kopuğun Oğlu, Gündük Halil, Gündük Kazım, Yüzbaşının Hasan, Muhacir Seyit, İsmail Ağa (İsmail Gediksiz), Garip Halil, Osman Ağa, Kul Mehmet, Patlıcanburun gibi. Bu insanlar, Nevşehir’de meşhur olmuşlardı. Sadece yaz aylarında çalışan, bağ ve bahçelerdeki ürünleri korumak için sürekli araziye gezen bu şahısların kıyafetleri yaptıkları işe uygundu. Genellikle silah taşırlandı. Silah taşımayanlar meşe

ağacından özenle yapılmış kalınca sopalarını yanlarından hiç eksik etmezlerdi. Silahlar kendi şahsi mallarıdır. Maddi güçleri ve itibarları ile orantılı kıymetli av tüfekleri taşırlardı. Giydikleri haki renkli elbiselerin ve başlarındaki siperlikli şapkaların renkleri güneşten ağarmış açık bir renge dönmüştü. Amerikan ya da İngiliz malı temiz kullanılmış kırmızı deriden bir asker çizmesi onları en çok keyiflendirecek bir hediye idi. İtina ile yanlarında taşıdıkları dürbün de olmazsa olmaz bir araçtır. Bu kişiler hem gözüpek hem de babacan adamlardır demiştik. Arazide çıkan kavgaları da yine onlar ayırırdı.

Melavbululu Derviş adındaki korucu, dedemin Memiş Bey Mahallesiindeki komşusu idi. Bu nedenle yakından tanıma fırsatım oldu. Bu şahıs ince uzun boylu, mavi gözlü Ege dağlarından çıkıp gelmiş bir efe havasında idi. Gündük Halil’in kendisi adından anlaşıldığı üzere kısa boylu idi. Nevşehirli’ler kısa boylu kimseleri tanıtırken gündük derler. Gündük Halil’in küçük köpeği ise kendisinden çok daha ünlü idi. Hırsızlar Gündük Halil’den daha çok onun küçük köpeğinden yılarlardı. Bir başka ünlü korucu Cemal Ağa da sanki genel müdürlükten emekli olmuş bir bürokrat gibi, saygın, insan yönetimini ve ilişkilerini bilen, ölçülü, boyu posu yerinde halkın “babayığ” diye nitelediği bir korucu idi.

Sabah erkenden işe çıkan korucular Nevşehirin dört bir yanındaki bağlara dağılırlardı. Gittikleri arazinin stratejik giriş yerlerinde yol kavşaklarında, boğazlarda arazinin yüksekçe bir yerine kamp kurarlardı. Çalılardan yaptıkları gölgelik çadırlarından etrafı dürbünle tarayarak ne olup, bittiğini keşfe çalış-

şırlardı. Çiftçi Mallarını Koruma Başkanlığı bunların her birine ayrı bir muhitin sorumluluğunu vermişti. Bu kurumdan aylık maaş alırlardı. Ne yazık ki görevleri yaz mevsimi ile sınırlıdır. Maaşları kışın verilmez. Korucular güvenliğinden sorumlu oldukları semtlerdeki bağların sahiplerini tek tek sima ve isim olarak olarak tanırlardı. Sabah saatlerinde araziye hemen gezmeğe çıkmazlar, önce yoldan geçenleri tarayan nazarlarla izlerler tanımadıkları yabancıların bağlara gittiğini görürlerse hemen müdahale edip sorguya çekerler veya adamı takibe alırlardı. Kafalarında soru işareti yaratan tiplerle hiç uğraşmazlar adamı ileriye göndermezlerdi. Derviş Ağa adındaki korucunun Dedeman Oteli yakınında Uçhisar yolunun sağ yanında adeta karargâhı vardı, ne amaçla geldiğini bilmediği kişileri Cevizlioğlu arazisine katiyen sokmazdı. Akşam yaklaşırken bu adamları evlerine yorgun dönerken görürdük. Korucular güvenlik için taşıdıkları silahlarla avcılık da yaparlardı. Zaman zaman onların ceketlerinin altından sarkan fileli av çantalarında vurdukları av hayvanları görülürdü.

Dürüst ve kişilikleri ile her biri başka üne sahip bu insanların, işlerini oldukça ciddi yaptıklarını söyleyebiliriz. Başkanları olan Korucubaşı Hakkı Ağa bütün koruculardan farklı idi. Korucular kendi sorumluluk alanlarını yaya gezdikleri halde o Nevşehirin dört yönündeki tüm arazileri atla gezerek korucuların tümünü denetlerdi. Her biri adeta efe tabiatlı bu sert insanları sıkı bir disiplinle çalıştırdığına göre; kendisi de yaman bir adamdır. Silahlı, hatta atlı da gezen bağ korucuları bir taraftan ailelerini geçindirecek ekmek parasını kazanırken görevleri gereği toplumda bir statü de edi-

nirlerdi. Zamanın şartlarına göre oldukça özverili çalışan bağ korucuları ne kadar gayret etseler de yaşadıkları zaman dilimindeki teknik imkânlardan yoksundurlar. Ne kadar isteseler de her tarafa yetiştirmezler. Ellerindeki tek iletişim aracı bekçi düdükleridir. Hırsızlık olayları da mutlaka olmuştur. Korucuların görevi sadece mahsulü korumaktır. Fakat iyi niyetlerle onlar arazideki insanları da takip etmişler, korumuşlardır. Aslında ortalıkta pek korkacak bir şey yoktu amma arazinin ıssızlığı bile bazen insanı ürpertir. Böyle ıpsız bir ortamda yapayalnız çalışırken bir çalının gölgesine bağladığınız eşeğinizin ya da ilerdeki komşunun eşeğinin anırması o anda insana ne kadar da hoş gelirdi!

Bağ korucuları zaman zaman belalı kişilerle de karşılaşmışlar. Bunlarla münakaşa ettikleri anlatılırdı. Güdük Halil ortada pek dolaşmaz saklanırmış. Özleri korurken korucunun yerinin bilinmemesi zarar vermek isteyenleri daha çok ürkütmüş. Halen Bursa'da yaşayan yaşlı bir ağabeyimiz gençliğinde bu duruma çözüm bulduğunu gülerek anlattı. Kendine bir bekçi düdükü ayarlamış zaman zaman bunu çalarmış. Meğer bekçiler kendi aralarında düdük şifreleri ile anlaşmışlar. Bekçinin yeri böyle belli olunca özlerde meyveleri yiyerek dolaşmak kolaylaşmış. Güdük Halil bu durumu sezene kadar anlatan kişi özlerde çok rahat gezmiş. Ama hırsızlık niyeti ile değil. Sonunda Güdük Halil durumu anlamış. Gelip anasına şikâyet etmiş yapmasın diye.

Başka bir gün de Güdük Halil'in elinden çekmiş gençler birleşmişler onu kıstırmışlar. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü giriş kapısı önünde şimdi toprağın altında kalmış

bulunan tarihi köprüden aşağıya baş aşağı sarkıtmışlar, yalvarmış. Kendilerine dokunmayacağına dair söz almışlar.

Bağ Korucusunun Tütünü Düşünüyor

Nevşehirli'ler bağlarındaki ürünleri daha dikkatli gözetin diye korucularla iyi ilişkiler geliştirmeye çalışırlardı. Bir paket siğara, yemeğe davet etmek gibi basit hediyeler, selamlaşma, serin su ikramı gibi davranışlar şeklinde olurdu. Fakat korucular her davete icabet etmezler, herkesin hediyesini de almak istemezlerdi.

Ocağın yanması, çıkan duman, bağ sahiplerinin geldiğini yörenin korucusuna haber verirdi. Bağımıza vardığımızda dedem bağ korucusu ile görüşmek isterdi. Korucunun yeri belli olmadığı için dedem Abdurrahman Ağa elini yanağına atıp araziye doğru; Cemal Ağa, Cemal Ağa öğleye yemeğe gel la... diye ortalıkta görünmeyen dostuna seslenirdi. Saat bire doğru o babacan adam, omuzunda av tüfeği, boynunda asılı dürbünü, belinde içinde azığı olan av çantası ile biz çocukların gözünde sanki bir kahraman edası ile çıkagelirdi. Bağ korucusu rasgele her aileye de konuk olmayı istemez nazlanırdı. Onun kendine has bazı değerleri vardı. Yükleri koyduğumuz heybeler oturmak için yere serilir sofraya örtüsü yayılırdı. Koyu gölgesi olan bir ağacın altına serilen sofraya oturulur, hal hatır sorulur mahsulden, komşulardan konuşulurdu. Dedem getirdiği tütün paketini çaktırmadan, Cemal Ağa'ya verirdi. Bu makbul bir hediyedir, öyle ya kuruyan üzümlerin iyi korunması lazım. Bağ yemekleri genelde doyurucu, mer-

cimekli bulgur pilavı, bol ve ucuz olan etli patlıcan yemeği olurdu. kuru soğan ise yer sofrasında mutlaka bulunurdu. Kuru soğanı, işin ehli olanlar, sofrada, bir yumruk vuruşu ile kırıp üstüne tuz serpmeden yemezler. Böyle daha lezzetli olurmuş. Yemek sırasında doymayan ya da sonradan acıkanlara, çocuklara, acıktıkça dürüm vermek için çömlük peyniri varsa mutlaka getirilirdi. Yemek sohbet ederek yenilir, sonra sigaralar yakılır, çocukların korucudan istekleri başlardı. Çocukların en büyük istekleri çok merak ettikleri dürbünle bakmaktı. Korucu Cemal Ağa, dürbünle tek tek çocuklara etrafı dürbünle seyrettirir kendisi bu arada dinlenir, serinlerdi.

Helallik İstemek

Akrabalar, sıcak yaz günlerinde dedeme yardım için hep birlikte çalışmağa gelirlerdi. Bağırsak mevkiindeki bağın etrafında karpuz

tarlaları olurdu. İri karpuzlar ışılarıydı ama haram diye bir tane dahi alamazdık. Korucu geldiğinde bu karpuzlardan onun izni ile alma imkânımız oluyordu. Ya korucu aracılık ederek tarla sahibine söyler ya da dedem tarla sahibinden helallik isterdi. Dedem ile korucu Cemal Ağa arasında bir yemek sonrasında şöyle bir söyleşi geçtiğini hatırlıyorum.

—Dedem: Cemal Ağa izin ver de, şu yan komşunun tarlasından bir bostan alalım, ben kendisiyle pazarda görüşür helalleşirim.

—Cemal Ağa: “Alın bakalım, ben de Üseyin’i görünce söylerim” der demez, teyzemin oğlu ortaokul öğrencisi, Ali Ağabey yandaki karpuz tarlasına doğru seğırtti, az sonra döndü, zorlukla yürüyordu. Koltuk altlarına birer, iki elinde de, birer tane büyük karpuzlardan almış, bir karpuzu da, sapından dış-

leri ile ısıarak tutmuştu. Beş tane iri karpuzu zorlukla getirirken yarı anlaşılır boğuk bir sesle üzgün;

—Cemal Amca, ancak bu beş bosdanı (karpuz) alabildim! diye hüznle seslendi,

Cemal Ağa, o babacan adam, umulmadık bir kahkaha patlattı, herkes gülmeğe başlamışken “İlan gâvur çocuğu, ancak bu kadar alabildin de, beş tane bosdan getirdin, eğer istediğin kadar alabilseydin herhalde tarlayı yüzlermişsin” dedi.

Sırası gelmişken, Nevşehirli’lerin karpuzla Bosdan dediklerini ve Nevşehir’e has “Sarıışli” denilen içi sarı, çekirdekleri alacalı siyah, çok hoş lezzetli, bir karpuz çeşidi olduğunu belirtelim. Günümüzde pek satılmıyor. Bazı Nevşehirli’ler bağda, bahçede orta boy bir karpuz yerken kabuğunu elma soyar gibi soyar, teker biçimindeki dilimler

halinde yerlerdi. Çocuklar da karpuzun üstten bıçakla sap çevresinin başını keser, içini kaşıkla oyarak, oyun şeklinde yemeyi severlerdi. Bu şekilde içini yiyerek boşalttıkları karpuzların kabuklarında daha sonra delikler açar, akşamları içinde mum yakıp oyuncak haline getirirlerdi.

Nevşehir'de bağların hepsinde su kaynakları bulunmaz. Su kaynağı olmayan muhitlere giderken evden su götürmek gerekir. Su kaplarının yüklendiği eşeklerin gittiği yollar dardı. Yüklü eşeklerin ancak geçebileceği kadar dar patikaların kenarlarında kayalar, ağaç gövdeleri olurdu. Yükleri taşıyan hayvanlar buralara takıldıkça ya da testiler birbirleri ile tokuştukça kırılırdı. Testilerin kırıldığına mı, susuz kalacağınıza mı yanarsınız? Böyle hallerde tekrar şehre döner su getirirdik. İş bitip eve dönerken su tükenmemiş ise testilerin ağzını bezden ya da ağaçtan yaptığımız tıkaçla sıkıca kapatır, bağ çubuklarının arasında gölge bir yere gömerdik. Bir daha gelişimizde daha az yük ile gelebilmek için karpuzları da böyle serin asma gölgelerine toprağa saklardık. Sonraki gelişimde toprağa gömülmüş karpuzları çıkarıp serin serin yediğimizi hatırlıyorum.

Birkaç anı

* 1970'li yılların sonu, meşhur İnci Baba rakı fabrikasının inşaatını üstlenmişti. Şimdi Nevşehir Belediyesi hizmet binası olan Lale Otele yerleşmiş, zaman zaman Ankara'ya gidip geliyor. Bir gün evcil bir arslan getirir, inşaat alanına Karayazı'ya bırakmış. (2000 Evler arazisine) Bu bölgedeki bağ sahipleri, bağlarına gidemez olmuşlardı.

* Hayriye teyze ve komşuları kış boyunca evde çok sıkılmışlar, baharla birlikte, biriken ahır gübrelere biraz yük hazırlamışlar, Sarıyaprak tarafındaki bağlarına boşaltacaklarmış. (Sanayi bölgesi toki konutlarının bulunduğu alan) Aslında bakılırsa biraz hava alıp ot toplayacaklar fakat tepelerde hala kar varmış. Biraz zamansız bir gezi yani. Şehir dışına çıkıp tenhalara geldiklerinde, tepede kayalıklarda birkaç köpek görüyorlar, amma yaklaştıkça onların köpek değil kurt olduğu anlamışlar. Kadınlar telaşlanıp, elleri ayaklarına dolaşmış. Hayriye Teyze ne yapsın, başlıyor havlamağa, kurtlar kulaklarını dikip, ayağa kalkıyorlar uzaklaşıyorlar. Onlarda oracıkta, hemen yükleri bir kenara boşaltıp hayvanları hızla sürerek alelacele tekrar şehre kaçmışlar.

* Bağcılığın gözde olduğu dönemde bağcılık faaliyetleri ile şehir çok hareketli görünürdü. Sabahları bir süre, taş kaplı mahalle aralarında ki yollarda, eşeklerin nallarından çıkan sesler duyulurdu. Aynı sesler bir de akşam üzeri duyulurdu. Sabah, genellikle aynı saatlerde yola çıkıldığı için, kalabalık olan yollar; dönüş saatlerinde daha تنها olurdu. Bağlardan eve dönüşlerde biraz geç kalmışsanız, Nevşehir evlerinde teras gibi kullanılan damlarda kurulmuş ocaklarda hazırlanan yemeklerin kokusu etrafa yayılırdı. Tereyağında kavrulan bulgur pilavının kokusu çalışmaktan dönen insanlara çok lezzetli gelirdi. Bağ, bahçe sahiplerine bu bitip tükenmez işlerde çalışmaktan bıkkınlık gelirmiş. Kurşunlu Camii Mahallesi, Çelebi Sokakta

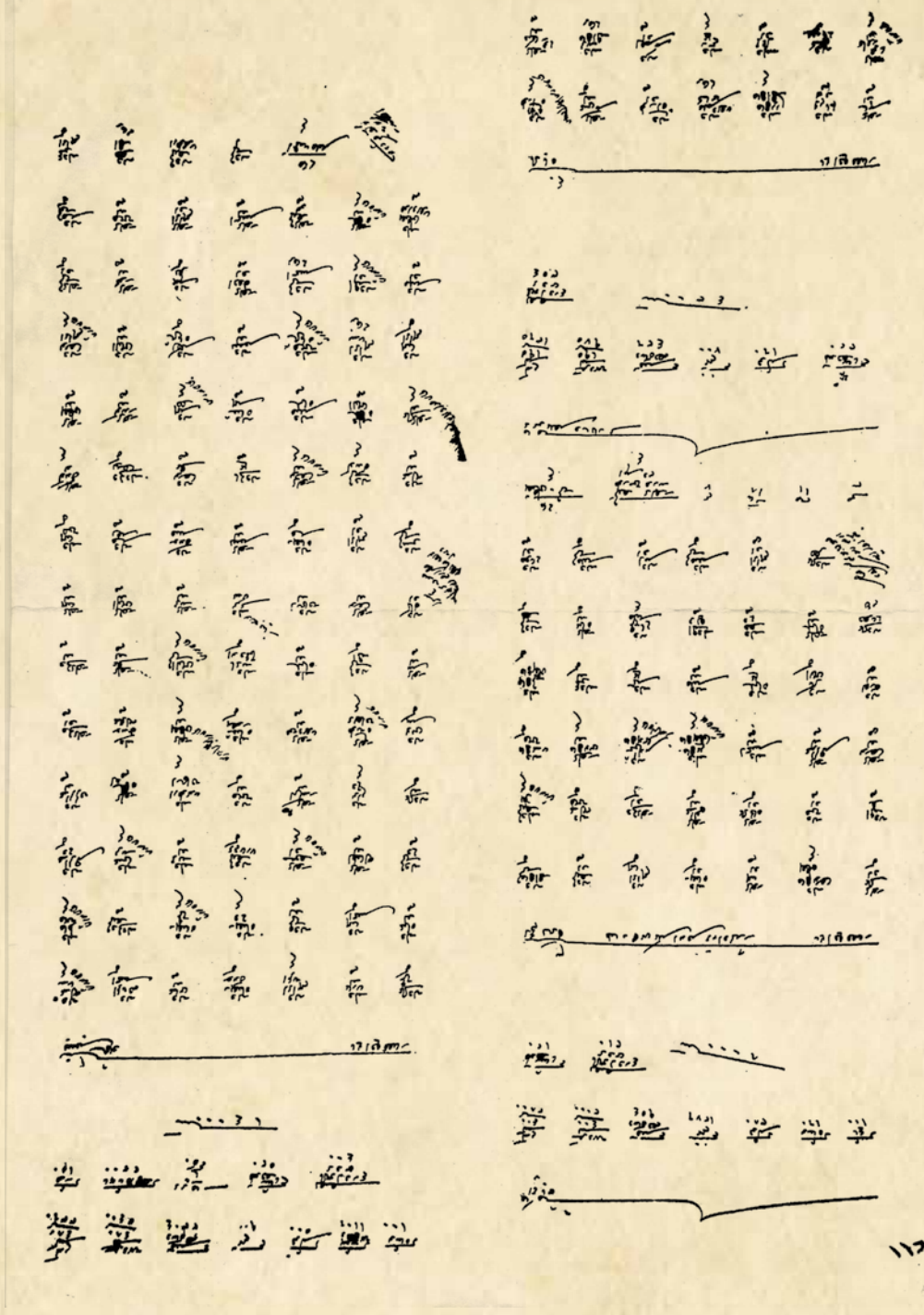
oturan komşumuz olan Daniye Teyze her gün Gazi Okulu'nun karşısındaki fabrika lojmanlarını göreyerek Kum Sarnıç Semtinde bulunan bağlarına çalışmaya gidermiş. Günümüzde Kapadokya Kültür ve Sanat Merkezi'nin yerindeki tekstil fabrikasının villa tipindeki tek lojmanında oturan aileler ya tül perdenin arkasından ya da teras balkonda nispet eder gibi çay keyfi yaparak geçenleri seyrediyorlarmış. Daniye teyze bir gün dayanamamış ellerini kaldırmış, "Allahım ha ne var bana da tül perde arkasından bakmayı nasip et" diye yalvarmış. (Bu hanım seksenbeş yaşının üzerinde ve hayattadır.)

Sonuç:

Nevşehirde geçmiş yıllarda bağ koruculuğu önemli bir görev olarak görülmüştür. Fiziksel şartların yetersizliğinden dolayı o günlerde koruculuk yorucu işti. Koruculuk aynı zamanda şerli insanlarla onları karşı karşıya getirdiği için tehlikeli de sayılabilirdi. Yaşadıkları yılların imkânsızlıklarına rağmen bağ korucuları görevlerini titizlikle yapmışlardır. Sorumlu olmadıkları halde bağ sahiplerinin ıssız arazilerde güvenliklerini de gönüllü olarak üstlenmişlerdir. Hatta bağ ve bahçelerde unutulmuş eşyaları sahiplerine ulaştıranlar çıkmıştır. Bağcılık ürünlerinin zaman içinde halkın gelir kaynakları arasındaki önemini azalması ile koruculuk da önemini kaybetmiştir. Günümüzde koruculuk sistemi yoktur. Güvenlik kuvvetlerimiz tüm yurdumuzdaki arazileri denetlemektedirler. Korucuların o dönemdeki aşırı otoriter çalışmaları ne kadar gereksiz ise günümüzde de bağ ve bahçelerin başıboş ve korumasız bırakılması o derecede anlaşılabilir gelmektedir.

1530 Sayımında Uçhisar

Ahmet KUTLAR

1530 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan ilk nüfus sayımında Uçhisar ile buraya bağlı köy ve mezraların isimleri ve Uçhisar'da ikâmet eden hane reisi erkeklerin isimleri kaydedilmiştir.

Osmanlıca alfabenin özel bir tarzı ile yazılan bu belgeler Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü "Kayud u Kadîme" Arşivinden Sayın Ahmet KUTLAR tarafından alınıp okutturularak dergimize ulaştırılmıştır. Sayın Kutlar'ın gösterdiği maddi ve manevi fedakarlık için teşekkür ederiz.

FİHRİST-İ NAHİYE-İ UÇHİSAR

Karye-i UÇHİSAR Karye-i AĞCASİNEK, Kariye-i OMLET, Karye-i ALACAŞEHİR, Karye-i AÇIKSARAY, Karye-i İNCEK, Kariye-i AVYERİ, Mezra'a-i EĞRİKUYU, Mezra'a-i AĞCA İN, Mezra'a-i İMAR, Karye-i BEYAN SARNIÇ, Karye-i BOLGAR, Mezra'a-i BURUK, Mezra'a-i DİZDAR, Mezra'a-i PARSİN YANI. Karye-i TOPAÇ, Karye-i ÇARDAK, Karye-i CANPINAR, Karye-i CAN, Karye-i ÇAYIR AĞIL, Kariye-i CEÇE TEPE. Mezra'a-i CAN GEDİĞİ, Kariye-i TEPE SİVRİ KAYA, Mezra'a-i ŞABANLI, Kariye-i SULU SARAY, Mezra'a-i SELAHADDİN, Kariye-i TUZLU. Karye-i BARABİN, Kariye-i KARAKAYA, Karye-i KIZILCA İN, Karye-i KARACA VİRAN, Karye-i KURUCA GÖL, Karye-i KARACA ŞEHİR, Karye-i KIZILCA İL, Karye-i KARACA VİRAN, Mezra'a-i KIRAN KAYA, Mezra'a-i KORCA İN, Mezra'a-i KARAÖYÜK, Mezra-i KARAÇAYIR. Mezra'a-i KONCA, Karye-i GÖRE Karye-i KEKAYIN Karye-i GÜGERCİN, İ.K Mezra'a-i GÖKÇE ASMA, Mezra'a-i GÖKÇE, Karye-i MANPAN, Karye-i MUŞKARA Karye-i NAZİK, Karye-i NAR, Karye-i YAKUP SEYHLİ

NAHİYE-İ UÇHİSAR DER LİVA-İ NİÇDE

Karye-i UÇHİSAR Tâbi-i UÇHİSAR

Safer veled-i Musıala, bennâk; İbrahim veled-i o, caba; Ali Fakih veled-i Ulu Bey, imâm-; Murad veled-i Mustafa, bennâk; Ali veled-i Durmuş, nîm, -becâ-yı Ali b. finad-; Mıslafa veled-i o, caba; Veli veled-i Durmuş, bennâk; Hüseyin veled-i o, bennâk; Nebi birâder-i o, bennâk; Nefes veled-i Durmuş, nîm, -becâ-yı pedereş, ma'a birâdereş-; Muharrem veled-i o, caba; Mehmed veled-i Ramazan, nîm, -becâ-yı Mehmed b. Alinted-; Ahmed veled-i Ramazan, cabellaban veled-i Nimet(?), bennâk; Ramazan veled-i Himmet, nîm, -becâ-yı pedereş-; Seydi veled-i Ali, bennâk; Ali veled-i o, bennâk; İskender veled-i Mchmed, bennâk; Musa veled-i o, caba; Bahtiyar veled-i Hüdaverdi, -pir-i ianî-; Oruç veled-i o, nîm, -becâ-yı pedereş, ma'a birâdereş-; Durduhan birâder-i o, caba; Piri veled-i Ahmed, nîm, -becâ-yı pederos-; Mehmed veled-i Süleyman, bennâk; Hacı Bayram veled-i o, bennâk; Süleyman veled-i Yunus, nîm; Ali veled-i o, caba; Yunus veled-i Yunus, bennâk; Mustafa veled-i Manıza* nîm, -becâ-yı pedereş-; Manıza veled-i o, caba; Reis veled-i Hızır, bennâk; Manıza veled-i Mustafa, -pir-i fanî-; Minnet veled-i Mchmcd, nîm, -becâ-yı pedereş-; Arefe veled-i o, caba; Halil veled-i Mustafa, caba; İbrahim veled-i Mustafa, caba; Şaban veled-i Ayvaz, nîm; Hüsam veled-i o, caba; Sübhanvcrdi veled-i Adil Şah, nîm. -bccâ-yı pcdcrçş-; Ferhad veled-i o, caba; Murad veled-i Adil Şah, bennâk; Adil Şah veled-i o, bennâk; Halil veled-i Mustafa, caba; Meli Şah veled-i Adil Şah, caba; Ahmcd veled-i Adil Şah, bennâk; Hacı veled-i o, caba; Safa veled-i Şeyh Ali, çift, -becâ-yı pcdereş-; Pir Ali birâder-i o, bennâk; Alaaddin veled-i Bai, nîm, -becâ-yı pedereş-; Fahreddin birâder-i o, bennâk; Nebi veled-i Ferhad, nîm; araman veled-i o, bennâk; Pir Hasan birâder-i o, -Hatîb-; Abdülbaki veled-i o, bennâk; Abdülecil veled-i, -muhasıl-; İsa veled-i İsa, bennâk; Şcyh Emir veled-i Mahımid, sabî(?); Şcyh Masan veled-i Şeyh Emir, bennâk; Mahmud birâder-i o, bennâk; Hüseyin veled-i Şcyh Hasan, caba; Timur veled-i İslam, nîm, -bccâ-yı pcdcrçş-; Aydın veled-i Ayud, nîm; Yakub veled-i o, bennâk; Osman veled-i Pir Veli, bennâk; İbrahim birâder-i o, caba; Yunus birâder-i o, caba; Hızır veled-i Ali, bennâk; Yusuf veled-i Mehmed, bennâk; Hasan Balı veled-i o, bennâk; Yakub veled-i Mustafa, bennâk; Şaban birâder-i o, caba; Murid birâder-i o, nîm; becâ-yı birâderçş; Süleyman birâder-i o, caba; Pir Sinan veled-i Ahmed, nîm; bccâ-yı pcdcrçş; Arcfc veled-i Hüseyin, caba; Gülaıslan veled-i Bayazid maa şureka; Bayazid veled-i o, caba; Gülyar birader o, caba; Reccp veled-i Himmet, caba; Mestcan birâder-i o, caba; Mehmed veled-i Necati, nîm; Himmet birâder-i o, caba; Hasan veled-i imran, bennâk; Necati birâder-i o, nîm; becâ-yı pedereş; İmran veled-i o, bennâk; Hüseyin birâder-i o, caba; Sefa veled-i Hasan, caba; Sarı Ahmcd veled-i Scydi Melmed, nîm; Scydi Mahmud veled-i o, bennâk; Allahkulu birader-i o, caba; Seydi Mahmud veled-i Mehmed, bennâk; Muzaffer birâder-i o, caba; Ahmcd veled-i Scydi Mehmed, bennâk;

İsmail veled-i o, caba; Scydi Ahmcd veled-i Şeydi Mehmed, caba; Hüdavcrdi veled-i Ali, caba;

veled-i Ali maa şureka, nîm; Cafer veled-i o, caba; Boli birâder-i o, caba; Mahnuid veled-i Seydi, o; Şeyhi veled-i o, caba; Ali birâder-i o, -caba; Kaya veled-i Mustafa, bennâk; Mahmud birader-i nîm; bccâ-yı pedereş; Cemal veled-i Hoca Bey, bennâk; Hoca Bcy veled-i o, bennâk; Derviş veled-i Hacı, nîm; becâ-yı pcdcrçş; Abdulgani birâder-i o, bennâk; Mchmcd veled-i o, caba; İsmail veled-i Ethem, nîm; becâ-yı Mustafa; Mustafa veled-i o, bennâk; İbrahim veled-i Ethem, nîm; becâ-yı pcdcrçş; Emin veled-i Mahmud,

Handwritten musical notation in a single column, consisting of approximately 15 lines of notes and rests, written in a cursive script.

Handwritten musical notation at the bottom of the left page, including a staff with notes and a signature.

Handwritten musical notation in a single column, consisting of approximately 15 lines of notes and rests, written in a cursive script.

nîm; Mahmud veled-i o, bennâk; Emin birâder-i o; caba; Kaya veled-i Mahmud, bennâk; Recep veled-i Şaban, bennâk; Mehmed veled-i Emre, bennâk; Mustafa veled-i Aydın Sofi, bennâk,

Halil veled-i Süleyman, nîm becayi Hacı Ahmed Mustafa; Süleyman veled-i o, bennâk; Rüstem veled-i Abdullah, caba; Hüseyin veled-i Abdullah, caba; Haşan veled-i Abdullah, bennâk; İbrahim birâder-i o, nîm, becayi pedereş; Behram veled-i Abdullah, bennâk; Mehmed veled-i Mustafa, bennâk; Ömer veled-i o, caba; Musa veled-i Mustafa, bennâk; Ali veled-i o, caba; İsa veled-i Mustafa, pir-i fani; Mustafa veled-i o, bennâk; Hacı veled-i Mustafa, bennâk; Nasuh veled-i o, bennâk; Ali veled-i o, caba; Veli birâder-i o, caba; Çalabverdi veled-i Emre, bennâk; Gül Dede veled-i o, caba; Üveys veled-i Ali Cafer, bennâk; İsmi veled-i Yezid Han, nîm; Mahmud veled-i Pir Yusuf, nîm, becâ-yı pedereş; Pir Ahmed veled-i Şeydi Ahmed, bennâk; Mümin veled-i o, sabi (?); Şeydi veled-i Şeydi Ahmed, bennâk; İbrahim veled-i Şeydi İbrahim, bennâk; Bcrûti veled-i Mehmed, nîm, becâ-yı pedereş; Mustafa veled-i o, bennâk; Muzaffer birâder-i o, caba; Abdullah veled-i Hoca Ahmed, nîm, becâ-yı Şeydi Ahmed b. Küçük Eri; Ramazan veled-i o, caba; Abdülkerim veled-i Hoca, bennâk; Abdürrezzak veled-i Ebussettar, bennâk; Ebussettar veled-i Mehmed, nîm, becâ-yı pedereş; Hacı veled-i Taştımur, caba; Mehmed veled-i o, caba; Ramazan birâder-i o, caba; Beyi veled-i Yusuf, bennâk; Bahşayış veled-i Mehmed, nîm; Mehmed veled-i o, caba; Mustafa veled-i Şalı Mahmud, bennâk; İsmail veled-i Hızır, bennâk; Balı veled-i o, caba; Hacı veled-i Mehmed, nîm; Bedir veled-i o, caba; Mehmed veled-i Hacı Hızır, bennâk; Alimed veled-i o, caba; Veli veled-i Hamza, pir-i fani; Abdurrahman veled-i o, caba; Sadeddin veled-i Mehmed, caba; Ahmed birâder-i o, nîm, becâ-yı pedereş, ma'a Hızır; Ali veled-i Şeydi Mehmed, bennâk; Sübhanverdi birâder-i o, caba; Eymirze veled-i Fakih, bennâk; Haşan birâder-i o, caba; Bayram birâder-i o, caba; Eymirze veled-i Eymir, caba; Mezid veled-i Bayezid, nîm, becâ-yı Ali pedereş; Yunus veled-i Veli, caba; İdris veled-i Veli, caba; Bedir birâder-i o, caba; Aziz veled-i Beylû, pir-i fani; Bayram veled-i o, nîm, becâ-yı pedereş; Beylû Koca birâder-i o, caba; Ali Hacı veled-i Mehmed, bennâk; Abdülcelil veled-i o, bennâk; Abdülgaffar birâder-i o, caba; Hacı Ali veled-i o, bennâk; Bedreddin veled-i o, caba; Mehmed veled-i Abdurrahman, bennâk; Satılmış birâder-i o, nîm, becâ-yı pedereş ma'a birâdereş; Nasuh birâder-i o, caba; Hacı veled-i Kutlu Bey, bennâk; Ali veled-i o, caba; Aydmzâde veled-i Uğurlu, bennâk; Bahadır veled-i o, caba; Veli veled-i Şah Veli, bennâk; Receb veled-i o, caba; Ebulkasım veled-i Eymircik, bennâk; Haşan veled-i o, caba; Hüseyin veled-i Ebulkasım, caba; Karaman veled-i Durak, caba; Hacı Bayram veled-i Haşan, caba; Haşan veled-i Abdülgani, mükerrer, Nurullah birâder-i o, mükerrer; Aliyar veled-i Ulu Bey, bennâk; Mahmud veled-i o, caba; Nasuh veled-i İlyas, bennâk; Şeyhi veled-i Durmuş, bennâk; Durmuş veled-i o, caba; Haşan veled-i Abdülgani, caba; Nurullah veled-i o, caba; Ali veled-i Durmuş, caba; Hüseyin veled-i Haşan, caba; İzzeddin veled-i Hayreddin, caba; Sefer veled-i Kaya, bennâk; Timurtaş veled-i Mehmed, bennâk; Kasım veled-i Hızır, bennâk; Veli veled-i Veli, caba; Himmet veled-i Durmuş, caba; Osman veled-i Arefe, bennâk; Hızır veled-i Kemal, caba; Buda veled-i Haşan, caba; İskender veled-i Bulgar, caba; Meşihat birâder-i o, caba; Hüseyin birâder-i o, sabi (?); Veli veled-i Çavdar, imam; İbrahim veled-i Şenlik, caba.

Zemîn-i Habib b. Hacı Ayvaz, der yed-i Şaban birâdereş, nîm;

Zemîn-i Receb b. Davud, der yed-i Receb Mehmed ma'a şürekâ, nîm;

Zemîn-i İslam b. Ali, der yed-i İlvaz b. İslam, nîm;

Zemîn-i Pir Veli b. Dursun, nîm, lîlî;

Zemîn-i Tür b. Piri, nîm, na-ma'lûm;

Zemîn-i Veli b. Bahşayış, nîm, na-ma'lûm;

Zemîn-i Lütfullah b. Halil, der yed-i, nîm, na-ma'lûm;

Zemîn-i Şah Kulu Der Yed-i, nîm, na-ma'lûm;

Zemîn-i Taştımur b. Mehmed, nîm, na-ma'lûm;

Mezra'a-i ETRAK ve AĞCA İN Karye-i ALUZA'nın ekinliğidir.

Hâsıl ma'a Mezra'a-i SANCARLEK. ve YAVA, an öşr-i gallât ve sâlârî

	Keyl 480 Kıymet	3.360
Gendüm	Keyl 480 Kıymet	2.400
Şa'ır ve gayruhu		2.304
Resm-i çift ve bemiâk ve caba		900
Resm-i ganem		500
Öşr-i ovan		1.106
Öşr-i meyve ve ve gayruhu		100
Öşr-i bostan Öşr-i cevz		150
Öşr-i bâğât ve emnıd Berberhâne		2.200
Resm-i tapu ve deştbanî	Bâb 1 Resm	50
Nısf-ı bâd-ı hevâ ve resm-i arûs		520
		400

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Koyudukadime Arşivi 135 no'lu Defteri Mafaisalı Niğde s.220 a

defter (h.929)miladi 1522

defter (h.992)miladi 1584

Kaynak: Prof.Dr. Zeynep Koluman Nevşehir Yöresi ve Ağızları

BAĞLARIMIZ VE ÜZÜM ADLARI

Y. Doç. Dr. Zafer YEŞİLÖZ*

Bağ, üzerinde salkımlar halinde üzüm yetiştirilen yerdir. Ülkemizde Karadeniz bölgesi gibi serin ve bol yağışlı yerlerle, çok killi, su tutan toprakların dışında hemen hemen her bölgede bağlara rastlamak mümkündür. Nevşehir’de bağ alanları oldukça geniştir. Özellikle Ürgüp ve çevresi, Göreme, Avanos, Gülşehir, Çat, İbrahimpaşa, Ortahisar, Sulusaray bağcılığa çok uygundur. Bölgemizin toprakları suyu iyi koruduğu için, üzüm eskiden beri çok yetiştirilen bir meyve olmuştur. Bu bağlarda günümüzde 150-170 bin ton yaş üzüm üretilmektedir.

Birçok çeşidi olan, yapraklarını döken, tırmanıcı bir özelliğe sahip olan üzümün sağlam ve ayrıntılı bir kök yapısı vardır. Asma gövdesi her yıl enine doğru gelişerek kalınlaşır.

Çubuğunda fazla olan üzümün saçak kökleri toprak altından 5-6 metreye kadar iner; üzerindeki filizler birbirine dolanırsa, rüzgârlı havalarda kırılmaz. Filizlerin geliştiği bağlara **kuvvetli bağ**, bunların birbirini sarmasına **bıyık** denir.

Dünyada çok satılan ve tüketilen üzümün ana yurdu Anadolu’dur. Üzüm yetiştiriciliği bölgenin en eski kavimlerinden Hititlere kadar gitmektedir. Daha sonra gelen kavimler de üzüme önem vermişlerdir. Anadolu’daki kazılardan anlaşıldığına göre bağcılık ve üzüm geleneği milattan önce 3500 yılına kadar gider. Bu kazılarda üzümle ilgili şekil ve kabartmalara rastlanmıştır. Günümüzde İlimiz bağlarının izleri, 300-500 yıl öncesine uzanmaktadır. Eskiden bir bağ 50 yıl geçmeden sökülüp üzüm

fidanlarının dikildiği sökülün yerlere turp, pancar, domates, kuru fasulye gibi ürünlerin ekildiği bilinmektedir.

Nevşehir’in üzümleri sulu, çekirdekli, ince kabuklu, tatlı ve insan sağlığına çok faydalıdır. Üzümün başta kan yapıcı özelliği vardır; kalbi kuvvetlendirir, beyin hücrelerini korur, yorgunluğu giderir, cilt güzelliği sağlar, kansere karşı koruyucudur. Özellikle kuru üzümün faydaları saymakla bitmez: Vücuda dinçlik verir, mide rahatsızlıkları gibi birçok hastalığa iyi gelir. Saç ve tırnak kırılmalarına, kemik gelişimine kuru üzüm tam bir demir kaynağıdır. Kadınların demir eksikliğini giderir, ses kısıklığına ve karaciğere faydalıdır. Ayrıca çocukların gelişimine de katkı sağlar. Günümüzde üzüm çekirdekleri küçük şişelerde

taneli ya da un haline getirilerek satılmaktadır. Ayrıca üzümün yaprakları da özellikle ilkbaharda, **sarma** yapılarak **yaprak dolması** dediğimiz bir yemek türünde değerlendirilir. Bu yemek her öğünde zevkle yenir. Günümüzde üzüm yaprakları üzümün kendisinden daha çok kazanç getirmektedir. Üzümden **pekmez**, **köftür** gibi yöremize özgü ürünler de yapılır. Az da olsa **sirke**, **hoşaf** ve üzüm **suyu** olarak kullanılır. Bununla birlikte sonbaharda kesilen asma dalları, bağın güneşe bakan kısımlarında birbirine bağlanıp kurutulur ve kışın sonbaharda yakılır. Ne var ki, bu kadar faydalı olan üzümün günümüzde eskiye oranla öneminin yeterince bilinmemesi üzücüdür. Özellikle kış aylarında bu meyvenin soğuk havalarda vücuda ısı vermesi, kara iklimine sahip ilimizde insanlar için ısı kaynağı özelliği taşıdığı unutulmamalıdır.

Bağ alanı açılırken güneşe bakan yerler tercih edilir; çünkü güneş ışınları üzümün kızarıp tatlanmasını sağlar. Daha sonra titiz bir çalışma bağcıyı beklemektedir. İlimiz bağcılarında Ali Aktürk'ün belirttiğine göre; toprağa 4 metre ara ile bazıları bağlarda, bazıları evlerde köklendirilen çubuklar dikilir ve ilk 2 yıl sulanır. Eskiden bağcılar yeni dikilen 1-2 yıllık çubuklar arasına, geceleyin karpuz köküne biriktirilen suyu vererek daha çabuk büyümesini sağlamış. Hatta 4-5 yıl sonra da bağ çubuklarının arasına, yakındaki suyu çekmesi için karpuz ekerlermiş. Güz ayından itibaren üzüm çubuklarının filizlenmesiyle çubukların gözünü açılır, dört bir yanına ortalama 30-40 cm. derinliğinde çukurlar eşilir, içine hayvan gübresi konularak kapatılır. Bundan sonra diğer bakımlarının titizlikle yapılması oldukça önemlidir. Bu

takdirde bir bağdan istenilen verim alınabilmektedir. Bakım işleri zamanında yapılmalı, hastalıkla ve zararlılarla iyi mücadele edilmelidir. Nisan ayından beri filizlerin biraz uzamasıyla birlikte, üzüm koruğu olmayan ve zayıf olan filizler ayıklanmaktadır. Kuvvetli filizler öylece bırakılır. Sürgün denilen filizlerin budanmasıyla birlikte, çubukların kütük kısmı gömülerek hava şartlarından etkilenmemesi sağlanır. Bağ çubuğunun etrafındaki otlar çıkmaya başladığı zaman bel küreği ile elle toplanır, toprak bellenir, çubuk budanır, üzümsüz kısımlar iyice ayıklanır. Ardından şubat sonunda veya mart ayı içinde çapa yapılır. Çapa yapılmazsa, bağ öylece bırakılır. Bir zamanlar Ürgüp'te üzümler satılırken örneğin "5 çapalık üzüm" diye satılmış; yani, "Bağ 5 defa çapalandı!" demek isterlermiş.

Bağlarda ilk ürünler 10-15 ağustosta alınmaya başlanır, bu durum kasım ayına kadar sürer. İlk olgunlaşma zamanındaki üzüm tanesine **alaca** denir. Üzüm salkımları eylül ve ekim aylarında toplanır, taze taze yenir ve suyu çıkarılır. Eskiden bağ bıçaklarıyla kesilip toplanan ve küfelere konan üzümler, günümüzde kasalara konuyor. Bölgemizde üzüm suyuna sıra (şire) denir. Şıradan **pekmez**, **sirke**, **köftür**, **tarhana**; pekmezden de **bulamaç** (bir tür üzüm tatlısı), **dolaz** yapılır. Yaş üzümün çiğnenmesiyle çıkan üzüm şıralarının konulduğu havuz gibi genişçe mekânlara ise şirahâne (**şirahne**), **şıranın aktığı yere de bolum** denir. Bu yerler, betondan veya kayadan oyulur. Buralarda ayakta çiğnenip çıkan üzüm suları kazanlara konur, içine **pekmez toprağı** (maya) katılır. Bu su ateşte kaynadıktan sonra torbalarda süzülür, tekrar kazanlara dökülerek

pekmez kıvamı alana kadar kaynatılır. Bu işlemlerin ardından kaplara boşaltılan pekmezlerin bir bölümü ev içinde tüketilir, fazlası satılır. Süpürge ile çırpılarak yapılan **süpürge pekmezi**, **çalma pekmezi** daha çok tercih edilir; çünkü bu pekmez daha çok kıvamlı olur. Çok tatlı pekmezlere **bal pekmezi** denilir. Pekmezler üzümün rengine göre beyaz veya siyah olur. Bunlar, genellikle, bağcılarının kendi bağlarından topladıkları üzümlerden yapılır.

Bağların bakımında yılda bir kez de olsa sulu bir ilaçla bakımının yapılması çok önemlidir; çünkü halkın **gıfır** dediği siyah kurtçuklar üzüm salkımlarını kulpundan yiyerek kuruttuğundan, tulumbarlarla çubuklara sıkılan bu sulu ilaç, kurtçukların zararını önlemektedir.

Hasat zamanı toplanan; kışlık, yemeklik ve satmalık olmak üzere değerlendirilen üzümlerin bir bölümü kurutulur. Kurutmalık üzümler, genellikle yöremiz bağcılarının **kara üzüm** dedikleri üzümün yaş olanlarının güneşte bir süre bekletilmesiyle olur. Bağın topraklarının güneye bakan yönü 80cm. kadar yükselerek üzerine naylon, gazete serdikten sonra, üzümler 15-20 gün içinde kurutulur. Ürgüp'ün meşhur **dimrit üzümü** de kurutulur. Bağlarda üzüm kurutulan yerlere **sergilik** denir. Kuruyan üzümlerin çöpleri alınır, kışın çıtır çıtır yenir. Üzümlerin kuruma süresi hava şartlarına göre değişmektedir. Hava yağışsız ve bol güneşli olursa, en geç 15-20 gün içinde kurur. Üzüm, nemli ortamları hiç sevmez ve böyle yerlerde kurumaz. Hasat sonrası çubuklarda kalan çok küçük üzüm salkımlarına **nefer** denir; isteyenler

bu üzümü toplar. Özellikle beyaz bir üzüm olan ve çok sevilen parmak üzümleri hevenkle (sivri uçları olan iğde dalları) asılıp soğuk yerlerde saklanmak suretiyle kışın taze taze tüketilir. Olgunlaşan ve zamanı geçmeden değerlendirilmesi gereken üzümlerin bağlardan toplanmasına da **bağ bozumu** denir. Eskiden bu günlerde şenlikler düzenlenir, üzüm yarışmaları yapılırdı. Bağcılar, genellikle, çavuş ve parmak üzümü gibi çok sevilen üzümle yarışmalara katılır, dereceye girenlere gübre ve para gibi ödüller verirlerdi. Birçok üzüm üreticisinin katıldığı bu günler, üzümün önemini göstermek bakımından düzenlenirdi. Bu yarışmalar, üzümlerin verimini arttırmak ve bağın insan hayatındaki önemini belirtmek açısından çok önemliydi. Günümüzde Ürgüp Belediyesi'nin düzenlediği ve her yıl ağustos ayında gerçekleştirdiği **bağ bozumu şenlikleri** bu bakımdan çok önemlidir. Böylece bir zamanlar eşeklerle küfe içinde evlere getirilen ve büyük özveri isteyen bağcılığın eski günlere kavuşması arzulanmaktadır. Avanos'ta yapılan, siyah küplere konan kuru üzümler, umarız ki, yeniden değer kazanır.

Nevşehir'de yapılan araştırmalar sonucunda, 30 çeşit üzüm yetiştirildiği tespit edilmiştir. Tür sayısı az olmakla birlikte, üzüm ekim alanları geniştir. Nevşehir üzümlerinin 18'i beyaz 12'si kırmızı üzümdür. Bu türler içinde çavuş üzümü daha çok sevilmektedir. Nevşehir'de Bağcılık Araştırma Kurumu arazisinde 60 çeşit üzüm varken Üniversite alanının gelişmesiyle üzüm türlerinin genleri toplanarak Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından koruma altına alınmıştır.

Tespit edebildiğimiz üzümlerimiz şunlardır:

ÇAVUŞ: Çok sevilen bir üzümdür; **mis üzümü** de denilir. Çekirdekleri küçük, iri taneli, sarı, yeşil renkli, çok tatlı, ince kabuklu, şeffaf damarlıdır. Lakabı çavuş olan birisinin çok sevdiği üzüm olduğu için bu adı almıştır. Erken olgunlaşan bir üzümdür. İri yaprakları hassas olduğu için, kükürdünün zamanında verilmesi gerekir. Kendine has hoş bir kokusu vardır. Mis adını da bu hoş kokusundan almıştır.

EMİR (İMİR): Beyaz üzümdür; en güzel üzüm diye bilinir. Bu üzümden çok güzel pekmez yapılır. Eylül ayında olgunlaşır. Çok sulu bir üzümdür. Adını emirlerin, beylerin üzümleri olmasından almıştır. Bölgemizde çok geniş alanlara yayılmış; zarif bir yapısı olup yeşil sarıdan, açık sarıya olgunlaşan tonlarda bir üzümdür.

PARMAK: Asmalık ve hevenge takmalık üzüm çeşididir ve sofralıktır. Çok tatlı ve hoş kokulu olup damakta hoş bir tad bırakır. Özellikle Karayazı mevkimizin parmak üzümleri çok tatlı olurdu. Görünümü parmağı andırdığı için bu adı almıştır. Nevşehir bağlarında en çok tercih edilen üzüm çeşididir. Tadı çok hoş ve lezizdir. Eskiden özellikle güneşe bakan bağlarda yetiştirilirdi; çünkü güneş ışınları üzümleri kızartır ve tatlandırırdı. İnce kabuklu olup pekmez yapımında da kullanılır. Yaş olarak tüketilir, hevenklere konularak soğuk yerlerde kaya ambarlarda uzun süre saklanabilir. Parmak üzümünün turşusu da uzun kış gecelerinde çok tüketilen bir üründür. Biçimi parmak gibi silindirik olan bu üzümün bir salkımı 300-400 gr. gelebilir; kuvvetli, iyi bakılmış,

Keten Göynek

verimli bağlarda yarım kilo gelenleri, hatta geçenleri vardır.

DİMRİT: (DİRMİT) Bölgemizde üretilen üzümlerin önemli bir bölümünü oluşturur. Daha çok sofralık olarak ve pekmez yapımında kullanılır. Kızılırmak'ın kenarındaki bağlarda da yetiştirilir. Siyah üzümden sonra kurutmalık için serilir. Kuru su daha çok tercih edilir. Beyaz renkli olup emir üzümü gibi kızarır. Çok şireli (şıralı) değildir. Demir ve şeker oranı oldukça yüksektir. Temmuz ortalarında alaca düşer, ağustosta olgunlaşır. Halk arasında **âdirmit** olarak da bilinir. Nevşehir'de, daha çok Ürgüp'te yetiştirilir. Çalılara takılarak daha çok ahşap ve soğuk yerlerde saklanır. Bu üzümün kuru su bile özelliğini kaybetmez.

BULUDU: Beyaz, mor ve siyah olmak üzere üç çeşidi vardır. Yöremizin en dayanıklı sofralık üzümdür. Nevşehir'in bağlarında

çokça yetiştirilir; bağcılarının en çok tercih ettiği üzümlerdendir. Siyah (kara) üzümün açık tonlusu olup hafif ekşimsidir. Bulut rengine yakın bir renkte olduğu için bu adı almıştır. Bu üzüm de hevenklere asılı tutularak doğal soğuk kaya ambarlarında bahara kadar saklanabilir. Pekmez yapımında çok kullanılan bir çeşittir. Eski evlerin, hemen hepsinde çardak, asma şeklinde yetiştirilirdi. **Asması meşhurdur; hafif ekşimsi olduğundan arı ve kuş yemez.** Dayanıklı olması sebebi ile Nevşehir'de çok tutulan bir çeşittir.

BEYAZ BÜZGÜLÜ: Kalın, sert kabuklu, az çekirdeklidir. Dayanıklı olduğu için turşusu da kurulan beyaz üzümdür. Siyah çeşidi de vardır. Bu üzümün turşusu özellikle bu kış aylarında çok tüketilir. Ancak Nevşehir merkezinde üzüm turşusu daha çok parmak üzümünden yapılırdı. Karayazı'nın, Göbekli'nin parmak üzümleri meşhurdu.

Bu üzüm günümüzde pek az yetiştirilmektedir.

KIZIL ÜZÜM: Koyu kırmızı renkli olduğu için bu adı almıştır. İnce kabuklu, tatlı ve hoş kokuludur. **Gelin üzümü, kırmızı üzüm** de denir. Şiresi fazla olduğundan pekmezi çok iyi olur. Bu üzümün görünüşü gösterişlidir; sofralık bir çeşittir.

KAYSERİ KARASI: Beyaz parmak üzümünü andırır; set kabuklu, orta sıklıkta bir üzümdür. Sofralık olarak tüketilir. Yuvarlak, seyrek, iri taneli, ince kabuklu ve koyu mor renkli bir çeşittir. Zarif bir üzüm olup hoş bir kokusu vardır. Eskiden Kayseri'den getirildiği için bu adı almış olabilir. Kaynatılıp pekmezi de olur.

ŞIRADAR: Yuvarlak taneli, koyu mor renkte, orta büyüklükte salkımları olan bir üzümdür. Şırası (suyu) bol olduğu için bu adı almıştır.

KARA BURCU: Kendisi beyaz, adı kara olan bu üzüm sık taneli, çok ince kabuklu, çekirdeği oldukça az bir çeşittir. Şekil olarak çekirdeksiz beyaz üzümü andırır. Aranan sofralık bir üzüm olup Nevşehir'in bağlarında çok yetiştirilir ve sevilirdi. Olgunlaştığı zaman kırmızıya yakın renkte kızardığı için bu adı almıştır. Burcu burcu kokan bir üzümdür. Pekmezi çok güzel olmaktadır.

KETEN GÖMLEK (KETEN GÖYNEK): Küçük ve seyrek taneli, önce sarı, olgunlaştıkça kısmen kızaran, taneli, çok tatlı bir üzümdür. Sofralık bir çeşittir. Nevşehir ağzında ses değişikliğine uğrayarak göynek adını almıştır.

KARA ÜZÜM: Yöremize has meşhur bir üzümdür. Siyaha çalan koyu renkli çeşittir. Taze ve kurutmalık tüketilir. Yaprakları da koyu olan bu üzümün çekirdekleri iri, kendisi oldukça tatlıdır. Olgunlaştıkça daha da tatlanır. Kendine has hoş bir tadı vardır. Bu üzümün büyük

Kara Üzüm

bir kısmı bağlarda kurutulur ve özellikle kışın yenir. Şıralı olduğu için pekmezi de yapılır. Parmak üzümü gibi turşusu da kurulurdu. Kara üzümün kurutulmuşu kış aylarında çerez olarak tüketilir, kan yapıcı özelliğinden dolayı çok benimsenirdi.

KURT KUYRUĞU: Beyaz, iri, çok sık taneli, üst kısmı geniş, alt kısmı dar ve uzun salkım yapısı sebebiyle bu adı almıştır. Sofralık bir çeşittir. Soğuk hava ambarlarında yere serilen, budanmış bağ çubukları üzerine konularak emir üzümü gibi uzun süre bekletilebilen bir çeşittir.

BEYAZ ÜZÜM: Sık taneli, pekmezlik bir üzümdür. Şırası epeyce çok olur. Sofralık değildir; yenmez.

İSMAİLOĞLU: Beyaz renkli; parmak üzümünü andırır. Sert kabuklu, taneleri orta sıklıkta bir türdür. Bu, sofralık bir üzümdür; yani yaşı olarak tüketilir.

HOROZ KARASI: Kalın, sert kabuklu, silindirik, uzun ve iri taneli, az çekirdekli, hoş kokulu bir üzümdür. Bağcılarının en çok tercih ettiği ve en azından üç beş çubuk dikerek bağlarında olmasını istedikleri sofralık üzümdür. Horozun koyu rengini andırdığı için bu adı almıştır. Sofralık bir üzümdür.

MOR ÜZÜM: Taneli, mor renkli, tatlı bir üzüm çeşididir. Bu da sofralık bir üzümdür.

ÇATAL KARASI: Bu üzüm Nevşehir'in birçok yerinde yetiştirilir. Az renk veren, etli ve sulu bir kırmızı üzümdür. Olgunlaştıkça asit oranı yükselir.

ADA KARASI: Özellikle Ürgüp ve Göreme civarında yoğun olarak yetiştirilen kırmızı bir üzümdür.

SULTANIYE: Dolgun, az asitli, çekirdeksiz beyaz üzümdür. Bölgemizde az yetiştirilir. Sofralık ve kurutmalık olarak tüketilir. Daha çok Manisa ve Denizli taraflarında yetiştirilir.

NARENCİYE: Daha çok asmalık bir üzümdür. Yaprakları düz olup sarmalığa iyi gelir.

SONUÇ: Atalarımız, "Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur." demişlerdir. Bağların yaşaması, insan elinin ve ayağının oralardan çekilmemesi ile mümkündür. Ancak ne var ki bağcılık önemini gittikçe kaybetmektedir. Bağlar yıllar geçtikçe ilgisizlikle öylece kalakalmıştır. Oysa eskiden bağlarla uğraşmak insanlar için önemli bir tutkuydu. Üzüm, Nevşehirliilerin gönlünde ve sofrasında vazgeçilmez bir meyve idi.

Yeni nesillerin değişik iş alanlarına yönelip bağlara ilgi göstermemesi, üzümün getirisinin eskiye göre azalması, bazı bağların zorunlu olarak imara açılması gibi sebepler bağcılığın körelmesinde önemli etkenlerdir. Artık insanlar, günümüzde çok masraflı ve büyük emekler isteyen bağlara biraz mesafeli duruyorlar." O kadar zahmet çekmektense, pazardan yiyeceğimiz kadar üzüm alırız, bu da bize yeter!" diyorlar. Bir bakıma haklı olabilirler ama yine de bağlara üzümü için değil, yemyeşil kır alanları olarak da bakmak gerekir. Atalarımızın büyük özverileri bize bıraktığı bağları, elden geldiğince korumalıyız. Bu yönüyle, ilk iş olarak buraların yenilenmesi gerekmektedir. İlgisizlik ve bakımsızlık, birçok bağ yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Eski kütüklerin yerlerinden sökülüp yeni fidanların dikilmesi gerekmektedir. Dikim

ve bakım işleri, geleneklerden kopmadan günümüz yöntemleriyle yapılmalıdır. Kaldı ki eskiden bir bağ, elli yıl geçmeden sökülüp taze fidanlar dikilerek yenilenirmiş.

Bağcılık özel bilgi ve beceri isteyen bir iştir. İyi bilginin yanı sıra, şefkât ve sevgi ister. Bu nitelikleri taşıyan bir bağcı dolgun, parlak, kaliteli üzümler yetiştirebilir. Eski insanlar bağlara evladına özen gösterircesine ilgi gösterir, âdeta bağ çubuklarıyla konuşurlarmış. O yıl çubuğun üzerinde üzüm çok olursa onları okşarcasına sever, yüzleri gülermiş; bir çubuk yeterince üzüm bitirmedikçe ise yaramaz bir çocuğa kızar gibi davranırlarmış. Bu nedenlerle Nevşehirliilerin üzüme, asmaya ayrı bir ilgisi vardı. Eskiden hemen her evde asmalar olur, özellikle bunların mis üzümlerini yemeye doyum olmazdı. Bir evin **hayat** denilen geniş avlusunda böyle bir mis üzümü asması varsa, özellikle o evin akrabaları hususi bu üzümü yemeye gelirlerdi.

Üzüm, eskiden ailelerin geçim kaynağıydı. Dededen toruna geçen bir meslekti. Öyle ki bağı olmayan aileye kız dahi vermezlermiş; çünkü bağ, bir ailenin çok önemli geçim kaynağıydı. Sonraları yeni meslek alanlarının çıkması, toprağa olan bağlılığı gerilettiler. Yıllar önce sabah namazından hemen sonra, yaya olarak veya merkep sırtında, at arabalarında sevinçle bağlara gidilirdi. Nevşehir'in çevresi bağlarla, yemyeşil gerdanlık gibiydi. Göre'den akıp gelen **Nevşehir Çayı**, özlerin içinden nazlı bir gelin gibi süzülerek Kızılıрмаğa doğru akıp giderdi. İnsanlar sabah kahvaltısını bile, bağın yakınından çocukların buz gibi suları sarnıçlardan testilerle getirip bakır taslarda şekerle tatlandırarak, evde yapılan

yufkaların içine çömlek peynirlerini dürüm yaparak neşelenirler ve ardından çalışmaya koyulurlardı. Öğle sıcağı çıkana kadar çalışırlar, genellikle işlerini o saate değin bitirirlerdi. Bağda işler uzayacaksa, bağ çubuklarıyla yakılan ateşin üzerinde pişirdikleri bulgur pilavının tadına doymazdı. Böylece akşama kadar, arasıra dinlenilerek çalışırlardı. Bağla uğraşmak, hayata renk katardı. Özellikle hafta sonları kadınlar bile yanlarında çocuklarıyla hiç çekinmeden en uzak bağlara gidebilirlerdi; çünkü o zamanlar her bağda muhakkak çalışan bağcı olurdu ve insanlar birbirine güvenirdi.

Güneşe bakan yerlerde üzümler daha erken olgunlaşır ve daha bir tatlı olurdu. Böyle yerlerde, özellikle Karayazı ve Göbekli gibi mevkilerde parmak üzüümünün tadına doyum olmazdı. Yamaçlara kurulan bağlar aynı zamanda toprak aşınmasını önlerdi. Bağcıların su ihtiyacı için birçok yerde pınarlar kurulmuş, testilere doldurulan buz gibi sular bağcılara âdeta hayat kaynağı olmuştu. Ayrıca çok yağışlı ve gök gürültülü zamanlarda korunmak için, bağcıların kendi elleri ile yaptıkları **elevcik** denilen yerler de bağların bir köşesinde bulunurdu.

Bağlar birçok insan için geçim kaynağıydı âdeta. Bazı ailelerin değişik mevkilerde birden fazla bağı vardı. Eğer bir ailenin bağı büyükse, ırgat denilen gündelik işçiler tutulurdu. Irgatlar ellerinde bel kürekleriyle bu günkü Borsa Kavşağı'nın olduğu yerde bekler, müşteri gözlerlerdi. Nevşehir'de bağların büyüklüğü ırgat hesabıyla yapılırdı; örneğin on ırgatlık bağ, gibi.

Bağlarımızı artık kendi haline terk edilmiş, bakımsız bırakılmış konumundan uzaklaştırmalı, el birliği ile eski günlerine kavuşturmanın heyecanını duymalıyız. Bağcılık ve üzüm yetiştiriciliği özellikle teşvik edilmelidir. Çiftçilere üzüm üretimi için daha geniş alanların verilmesi gerekmektedir. Üzüm bir heves ve merak konusu olmalıdır. Ne yazık ki insanımızda bu anlayış zayıfladığı için bağlar kendi haline terk edilmiştir. Sağlık için de toprakla uğraşmanın çok önemli olduğu unutulmamalıdır.

Aşağı yukarı 30 senede bir bağların sökülüp yenilenmesi gerektiği yine bazı bağcılarımız tarafından belirtilmektedir. Çevremizdeki eski bağların en az 100 yıllık olduğu, bunların bir kısmının da Rumlardan kaldığı bilinmektedir.

Eskiden bellenen ve çapa çekilerek bakılan bağların üzümleri iri olurdu. Şimdi ise bağlar patpat aracıyla sürüldüğünden üzüm verimi düşmektedir; çünkü bu araçla sürme esnasında üzüümün kökleri kopmaktadır. Ayrıca fenni gübrenin çok kullanılması üzümlerin tadını azaltmıştır. Oysa eskiden güvercin gübresi ve kurutularak kullanılan hayvan gübresi üzümlerin tatlanmasına yol açardı. Bu tür gübrelere halk ağzında **ters** de denirdi.

Nevşehir tarımının önemli bir meyvesi olan üzüm, milletimizin gönlünde ve hafızasında o denli yer edinmiştir ki, yüzyıllardır türkülerimizde, atasözlerimizde kullanılmaktadır: Üzüm üzüme baka baka kararır; bağda izin olsun, yemeye yüzün olsun; üzüümün çöpü,

armudun sapı var; eşek sattığının bağ komşusu; babası oğluna bir bağ vermiş, oğlu babasından bir salkımı esirgemiş; niyeti üzüm yemek mi, bağcıyı dövmek mi? vb.

Şu da bir gerçektir ki ne kadar, "Bitti!" dense de bağcılık sürüp gidiyor. Fakat birçok bağ alanının yok olduğunu veya yok olmaya yüz tuttuğunu üzümlere görüyoruz. Üzüm, eskiden olduğu gibi, bütün bir yıl tüketilmiyor. Daha çok elli yaşın üstündeki insanlar üzüümü seviyor; çünkü onlar üzüümün ne denli faydalı bir besin kaynağı olduğunu iyi biliyor. Oysa özellikle gençlerimiz ve çocuklarımız hormonlu ve cips türü yiyeceklerle besleniyorlar. Bu tür yiyeceklerin insanlar için zararlı olduğunu uzmanlar belirtmektedir.

Eskiden küçük büyük herkes üzüümü ve üzüm ürünlerini çok severdi. Özellikle üzüm ceviz içiyle, bademle yenilirdi. Daha sonra nohut kavurması ve çetene ile karıştırılıp kuru yemiş olarak yenmeye başlandı; sarı leblebi çıkınca onunla yenir hâle geldi.

Böyle giderse, bazı doktorlara göre, beş yıl sonra kanser vakalarının artacağı söylenmektedir. Umarız ki eskiden olduğu gibi, bağlara gereken ilgi ve özen gösterilir. Uzun yıllar patatesle yorulan ve hastalanan topraklara bağlar ve meyve bahçeleri kurulur. Unutulmamalıdır ki bağlar, sağlıklı bir yaşamın güvencesidir.

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

KAPADOKYA MİMARİSİNDE KULLANILMIŞ SİMGELER-III

Mustafa KAYA

Dergimizin 16. ve 17. sayılarında Kapadokya mimarisinde kullanılmış olan mimari süsleme unsurlarından kilit taşı, "S" motifi, "Davutun Yıldızı" ve "Hayat Ağacı" simgelerinin anlamlarını açıklamıştık.

Bu, III. yazımızda da şömine idolleri ve ters lale simgeleri hakkında bilgi vereceğiz.

ŞÖMİNE İDOLLERİ

Daha çok ve daha belirgin olarak şöminelerin alev alınlığının hemen üzerinde yer alan kulplu daire [Foto:1] çok büyük bir olasılıkla anatanrıça simgesi olan idollerin devamıdır. Daire kısmı her dönemin inancına göre süslenmiştir. İdris Peygamberin ışık, aydınlatma (ruhun aydınlanması) güneşle simgelendiği dönemlerde içerisine güneş yapılmış, bu inanç zayıflayıp unutulduğunda, yeni inançların simgeleri ; veya bunlar da söndüğünde gül motifi ile ustanın anlayışına göre süslemeler yapılmış, son zamanlarda boş bırakıldığı da olmuştur. [FOTO; 2]

Yüzlerce yıllar içerisindeki bu değişimler ilk ya da önceki işlevsel anlamını (belki görevini) tabii ki unutturmuyor. "...eserdeki suretlerin ilk anlamıyla okunup algılanması, onun derin manalarını yokediyor ve hatta eserin ana fikrini bozuyor. Sembollerin açıklanması ise, universal kanunlara, hayır ve şer mücadelesine, birey ve toplum felsefesine götürüyor. Ama sembolün çok manalılığının açıklanması,

Foto 1

*yalnızca son aşamanın gerçekliğini vurguluyor, **öncekileri atıvermiyor.** Sembolün özelliği de şundandır ki, **tüm bu manalar onun içinde aynı anda bulunuyor, aynen de, eseri***

*okumanın her üç aşaması onun iç yapısında bulunmakta ve hatta biraz da fazla, bu aşamalar birbirinin içine akmaktalar, şu kadar ki, söyleyişin **bir aşamasından öteki aşama çıkıveriyor ve sonuncu, öncekilerin gerçekliğini doğruluyor.*** [1]

Yani sembolün çağlar içerisinde değişime uğramasının ilkanlamını verdiği gibi değişimleri de içerisinde taşıması bir zenginlik arz ediyor. Örneğin Ortahisar'da Foto 3'deki şöminede idolin kulpu "üçleme" ile Hristiyanlığa bağlanmış. Bu şömine XX. yüzyılda yapılmış Müslüman Türk evi olmasına rağmen "baba-oğul kutsal ruh" üçlemesi yapılması ustanın Hristiyan olmasından kaynaklanacağı gibi Müslüman ustalara geçmiş bir alışkanlık veya Alevi Bektaşî felsefesindeki "Allah Muhammed Ali" üçlemesinden de kaynaklanmış olabilir. XIX-XX. yüzyıl Ortahisarlı şairlerin pek

Foto 2 Ürgüp

Foto 3

çoğunun Bektaşî olması bu ihtimali de güçlendirir.

Metin AND'ın bu işareti açıklamadığı ama *"daima kulplu"* olduğunu vurgulaması onun da ana tanrıça tapınımından kalma bir idol olduğu tahmini gibidir. MÖ 6200-5400 yılları arasında sürekli yerleşme arzeden ama alt tabakaları kazılmadığı için daha ne kadar eskiye ulaştığı bilinmeyen

Çatalhöyük ve Burdur Hacılar Höyüğünde Anatanrıça kültünün tarih öncesindeki varlığı hakkında yorumlar yapılmıştır.[2]

Tarih öncesinden Helenistik dönemde de varlığını sürdüren Ana Tanrıça Kültünün temel simgesi olan idoller müzelerde çokça bulunmaktadır. Bu idollerden birkaçında yuvarlak kısmında insan yüzü çizimi tahmini yapılmıştır ve

bu çizimlerin *"anatanrıça kültüyle ilgili olma olasılıkları hayli yüksek görülmüştür"*. Bunlar Boğazköy ve Gordion'da bulunmadır. [3]

Turistik Kapadokya'da Ürgüp Üzengi ve Kızılçukur ile Göreme, Kılıçlar, Çavuşin, Ortahisar'daki güvercinlik resimlerinde çoğu zaman hayat ağacının üzerine oturtulmuş ama 1819 tarihli FOTO 4'te görüldüğü gibi doğrudan uzun kulplu olan ve içerisine bir üçleme konmuş çarkı felek; güneş ve haç konarak dönemin inancına göre değişen ana tanrıça kültüründen kalma idol şekilleri görüyoruz. [FOTO; 4a] [4]

Ürgüp Fresko Konaklarında (Eski Akıllıoğlu Konağı) temizleme çalışmalarında ortaya çıkan [FOTO 5] ve kapı kilit taşı – daha zayıf olasılıkla şömine taşı – olduğunu tahmin ettiğimiz ve XVIII.yüzyıla ait olması muhtemel taştaki içi acemice haça benzetilmiş güneş olması, anlamı ev sahibi ve ustalar tarafından çoktan unutulmuş olduğunun delilidir. Yenicami Mahallesiinde bir evin cümle kapısına kazınarak yenilenip konan kilit taşındaki şekil de oymasız-kabartmasız bir idoldür.[FOTO; 2]

XX. yüzyıl ortalarına dek dolap kapakları ve kapılarda, musandra başlıklarında, hücrelerde "S" motifleriyle beraber ve bağımsız olarak bu şekil çokça kullanılmıştır. Özgün yeri Develi ya da Kayseri konaklarından birinden gelen "zar" denilen ve duvar kaplaması olan tahta kabartmadaki [FOTO; 6] şekil de ana tanrıçanın Frig ve Roma dönemindeki heykellerindeki baş formuna çok benzemektedir. Özellikle omuzunun "S" motifi olarak yapılmış olması bu olasılığı güçlendirmektedir. Çünkü şömine idollerinin kulpu da daima [FOTO

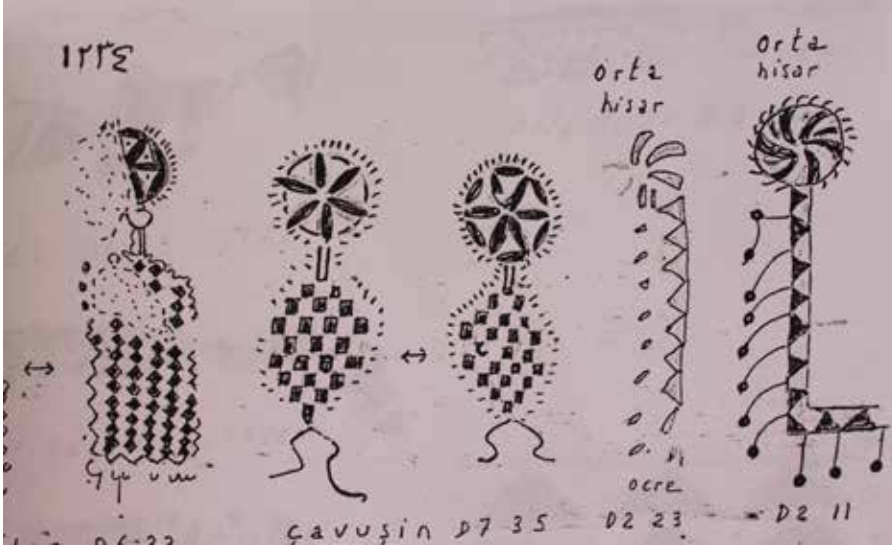

Foto 4 a (Çavuşin)

Foto 5

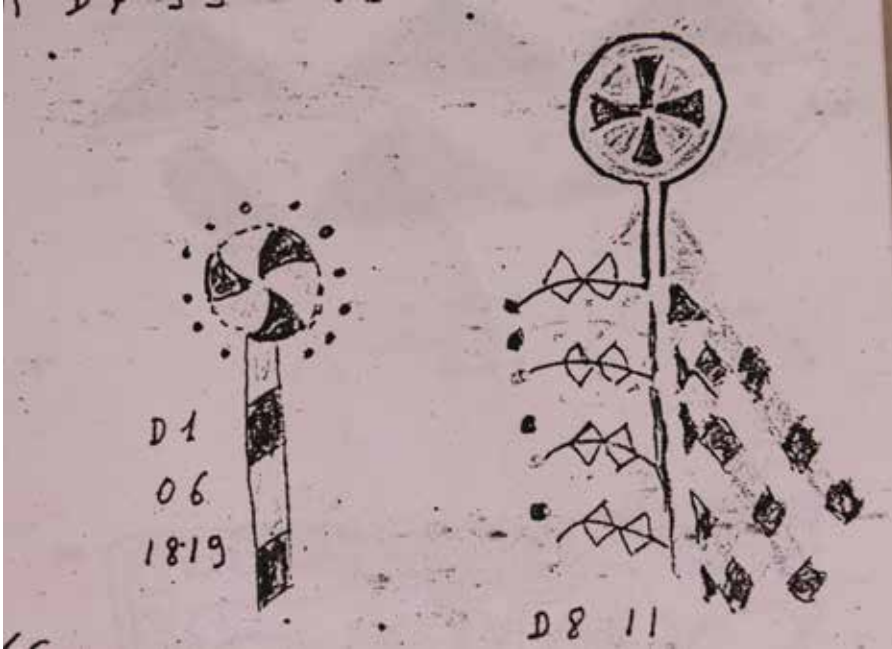

Foto 4 (Kızılçukur)

Foto 8 Terslale

7] iki taraflı "S" motifinden filizlenmiştir. Bölgedeki kaya mezarların kapılarında insanı temsil eden oyma şekiller, mezar taşlarının biçimleri Gülşehir Açksaray'da duvarlardaki ikili, diğer yerlerdeki üçlü duvar nişleri ana tanrıça heykelciklerinin stilizesi olarak kiliselerde de devam ettiğini gösterir. (Göreme Tokalı Kilisede sol apsidiada Meryem'in altın tahtta gösterilmesi; ve Hristiyanlıktan çok önceki dönemlere ait altın tahtı koruyan "serafim ve kerubin adlı

mitolojik meleklerce korunması da ana tanrıça kültürünün izlerinin taşıdığına ait yorumlar yapılmıştır.) Hayat Ağacı, "S", hegzagram, paleolitik ve neolitik heykelcikler ve nar, hepsinin de kökenlerinin açıklamakta zorlanılacak kadar eskiye dayandığı ve çoğunun da insanların çoğalmasıyla ilgili olmasına en tereddütlü yaklaşan L. E. RODLEY dahi bu fikre katılmamaktan kendini alamıyor; "Anne ve baba ölümlerindeki yüksek oranlar göz önüne alındığında, o

zamanlar insan hayatı daha riskli olduğu için kadının doğurganlığına daha çok önem verilmiş olunacağı şeklinde dolaylı bir varsayım mevcut gibi görünüyor bu noktada" [5]

TERS LALE

Kapadokya yapılarında nadir görülen ama yine de mevcut motif olan "ters lale" Anadolu'ya has endemik bir bitki çeşitidir. "Adıyaman Lalesi" de denilen bu

Foto 6

Foto 7

Foto 9

lalenin birden fazla ilimize göre adlandırılmış çeşiti mevcuttur. Lalenin baş kısmı yere doğru eğilmiş olduğundan su veya öz damlaları toprağa düştüğünden İsa Peygamberi'n çarmıha gerilişinden sonra lalenin ağlamak için böyle bir hal aldığına inanıldığından ters lale motifi mimari süslemelerde yer almıştır.

Özgün yeri belli olmayan Ürgüp Dutlucami Mahallesi'ndeki bir kabartmada ters ve düz lale Esbelli Taşına simetrik olarak yapılmıştır. [FOTO; 8]

İhlara'da turistlerin dikkatini çeken birkaya cephesinde de ters lale olarak pencere yapılmıştır. (Bu pencereyi çan olarak yorumlayanlar varsa da ters lale olasılığı daha fazladır.)

Günümüzde bu motifin mobilyalarda da kabartma olarak kullanıldığını görüyoruz. [FOTO; 9]

SONNOTLAR:

[1] Semboller ve Arkeotipler Açısından Kültürel Değerler, Dr. Sevinç BAKIŞOVA. Türk Kültürü Araştırmaları-4 s; 607-608

[2] Ana Tanrıçanın İzinde, Anadolu Kibele Kültü, Lynn E. ROLLER. Çev; Betül AVUNÇ. Homer Kitabevi Türkçe I. basım 2004. Özgün İng basım 1999. s;46-47

[3] a.g.e 2 s; 93

[4]Turquie: Pigeonniers et ruchers Byzantins de Cappadoce, Par Guy DEMENGÉ. Sommaire Avril 1995 Paris. S;42-51

[5] a.g.e 2 s; 35

YAYINLARDA KAPADOKYA

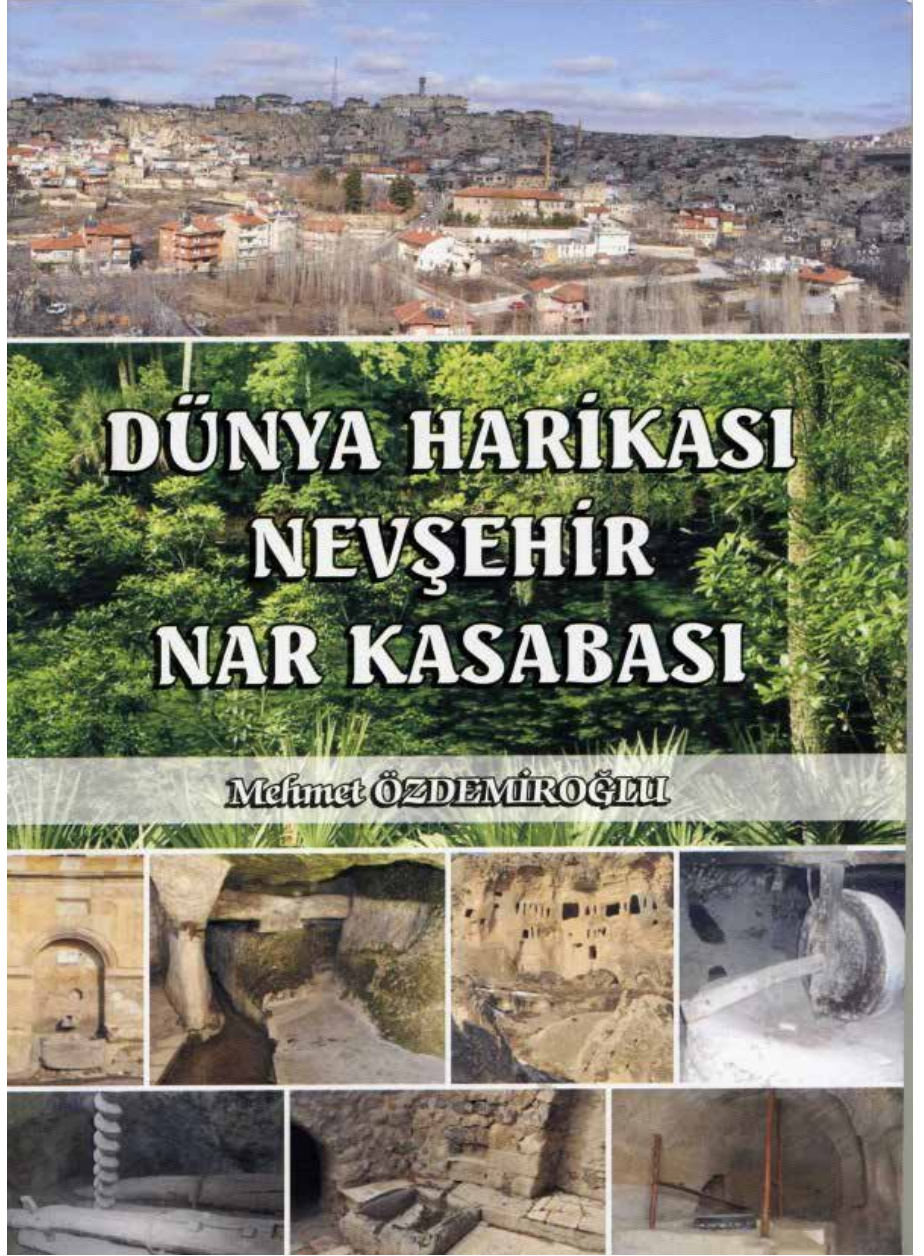
Fatih KÜRK

Dünya Harikası Nevşehir Nar Kasabası

Kitabın Adı	Dünya Harikası Nevşehir Nar Kasabası
Yazarın Adı	Mehmet ÖZDEMİROĞLU
Yayın Evi	Simtel Ofset Matbaacılık
Basım Tarihi	2012
Sayfa Sayısı	93
ISBN	978-605-63201-0-1

Yazar Mehmet ÖZDEMİROĞLU, Nar Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. Daha sonra eğitim amacı ile İstanbul'a gitmiş ve Haydarpaşa Sağlık Koleji'ni bitirmiştir. Yazar Nevşehir'in çeşitli ilçelerinde sağlık memurluğu ve anestezi teknisyeni olarak görev yapmış; 1989 yılında emekli olmuştur.

Yazar, kitabına "Dünya Harikası Nevşehir Nar Kasabası" ismini vermekle Kasabasına ne derece önem verdiğini ve sevdiğini göstermektedir. Kitap önsöz kısmı ile başlamaktadır. Ardından Nar Kasabası'nın tarihi ve coğrafi özelliklerinin bulunduğu tanıtım bölümü yer almaktadır; bu kısım İngilizce olarak da okura sunulmuştur. Son derece başarılı bulduğum eserde Kasaba'nın tarihi, coğrafyası, folklorü görsel materyallerle desteklenerek anlatılmıştır. Kitap Kasabayı gezmek isteyen ya da tarihi özelliklerini merak edenler açısından güzel bir kaynak kitap niteliği taşımaktadır. Yazar, Mehmet ÖZDEMİROĞLU'na bu başarılı çalışması için teşekkürlerimizi sunuyoruz.

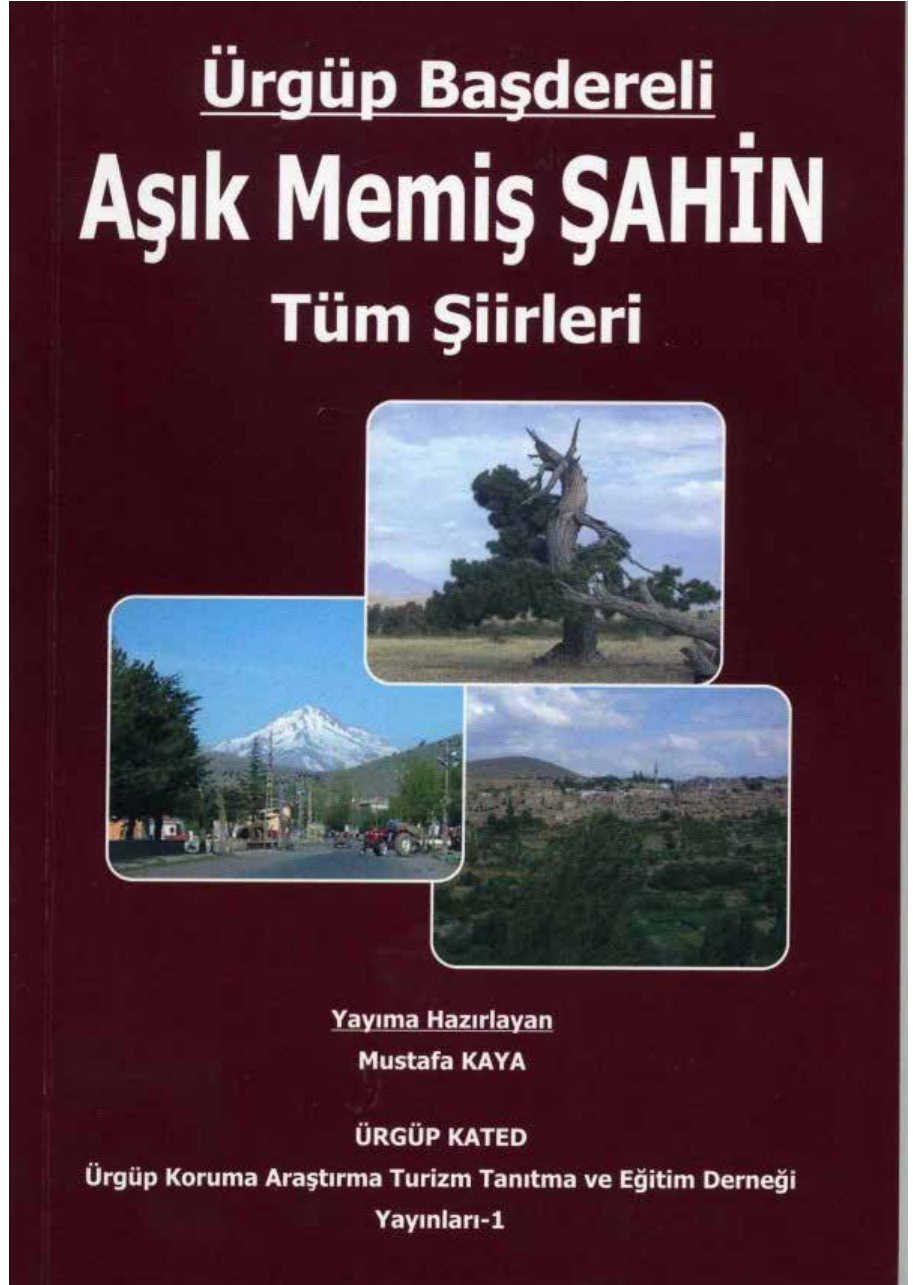

YAYINLARDA KAPADOKYA

Ürgüp Başdereli Aşık Memiş Şahin Tüm Şiirleri

Kitabın Adı	Ürgüp Başdereli Aşık Memiş Şahin Tüm Şiirleri
Yazarın Adı	Mustafa KAYA
Yayın Evi	Ürgüp Koruma Araştırma ve Eğitim Derneği Yayınları-1
Basım Tarihi	Haziran 2014
Sayfa Sayısı	78
ISBN	978-605-64796-0-1

Yazar Mustafa KAYA, Aşık Memiş Şahin'in şiirlerini bu eserde toplayarak edebiyatçı ve araştırmacı kişiliğini bir kez daha başarılı bir şekilde okurlara yansıtmayı başarmış. Bu gibi eserlerin, yöresel değerlerin halkımız tarafından keşfedilmesi adına önemli bir adım olduğuna inanıyorum. Aşık Memiş Şahin Başdere Kasabası'nda doğmuş, ilkokulu köyünde bitirmiş, çiftçilikle uğraşmış, 15 yıl Almanya'da çalışmış ve ömrünün 16 yılını felçli olarak geçirmiş yöresel bazda Türkçe'mizin önemli temsilcilerindendir. Yazar Kitabı basıma hazırlarken, Murat Şahin, Faruk Şahin ve Emine Şahin ile birlikte çalışmıştır. Kitap, Aşık Memiş Şahin'in derlenen 36 şiirinden oluşmaktadır. Kitapta Önsöz, Kitabın Hazırlanması Hakkında Birkaç Söz, Aşık Memiş Şahin: Giriş, Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Anlatımı, Etkileri, Değerlendirme ve Kaynakça bölümlerinin ardından, şiirler bölümüne geçilmektedir. Kitabın son kapak kısmında ise Aşık Memiş Şahin'in kısa bir özgeçmişi bulunmaktadır. Kitapta okurların son derece güzel ve etkileyici şiirlerle karşılaşacağını belirtmek isterim. Mustafa KAYA'ya bu başarılı çalışmasından dolayı tebrik ederim.

YAYINLARDA KAPADOKYA

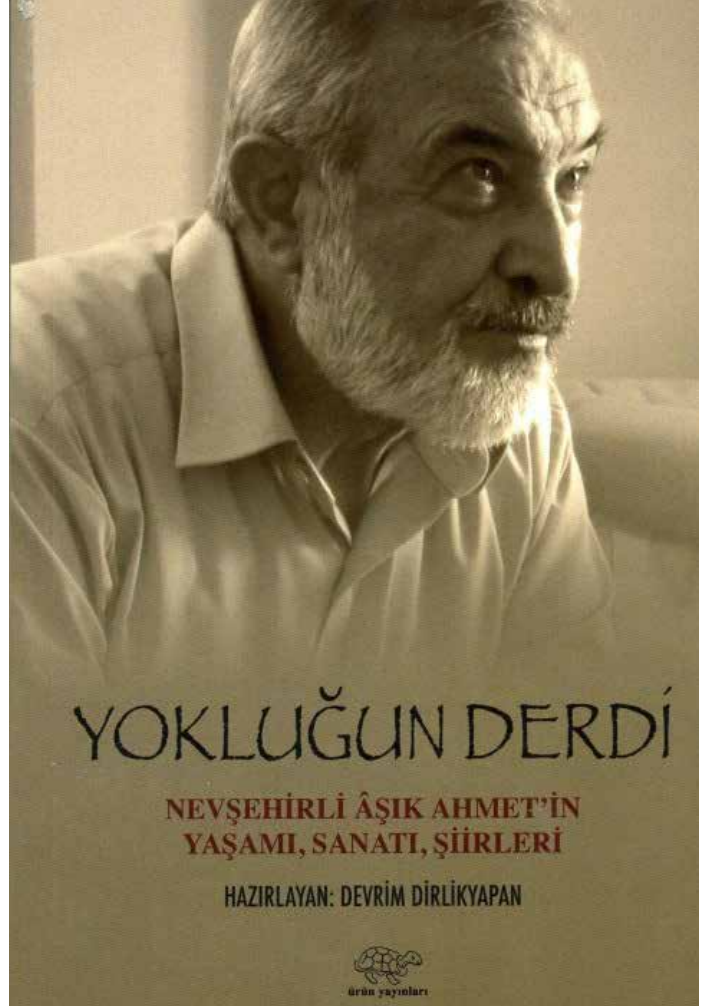
Yokluğun Derdi; Nevşehirli Aşık Ahmet'in Yaşamı, Sanatı, Şiirleri

Kitabın Adı	Yokluğun Derdi; Nevşehirli Aşık Ahmet'in Yaşamı, Sanatı, Şiirleri
Yazarın Adı	Devrim DİRLİKİYAPAN
Yayın Evi	Öztepe Matbaacılık
Basım Tarihi	Şubat 2014
Sayfa Sayısı	260
ISBN	978-605-4616-98-5

1974 yılında Nevşehir'de doğan yazar, ilk orta öğrenimini Nevşehir'de tamamlamıştır. Yükseköğrenimi Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisat bölümü okuyarak yapan yazar, gazetecilik, çevirmenlik ve yöneticilik yapar. Yazar doktorasını edebiyat üzerine tamamlar. Halen Çağ Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmaktadır. Yazar, kitapta Aşık Ahmet'i okurlarla buluşturarak güzel bir hizmete imza atmıştır.

Aşık Ahmet yoksul bir taş ustasının ikinci çocuğu olarak 1950 yılında Nevşehir'de dünyaya gelmiştir. İlkokulu bitirdikten sonra sanayide çalışmaya başlayan şair; şase ve makas ustası olarak görevini sürdürmüştür. Çalışırken söylediği türkülere arkadaşları Çümbüş Mustafa'da cümbüşüyle eşlik etmiştir. Günümüzde Nevşehir sanayinde gerek ustalığı gerek sanatıyla yad edilen önemli bir kişiliktir.

Yazar, kitabın önsöz kısmında kitabı hazırlama amacını: **"Bir gönül borcunun ifadesidir."** cümlesi ile özetlemiş ve Aşık Ahmet'in türkülerinin dinlendiği bir aile ortamında büyümesi sebebi ile şairin kendi için önemini büyük olduğunu belirtmiştir. Yazarın hem edebiyatçı kişiliği hem de Aşık

Ahmet ile aynı Şehirli olmaları eserin hazırlanmasında iki ana etmeni oluşturmaktadır. Kitap Aşık Ahmet'in şiirlerinin 110 tanesini içermektedir. Ayrıca yazar, şairin besteli eserlerinden 22 tanesinin notalarına eserde yer vermiştir. Kitap:

- Önsöz,
- Kaynaklar,
- Şiirler,
- Notalar,

- Aşık Ahmet Şiirlerinin Genel Dizini,
 - Fotoğraflar
- bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitapta Şaire ait olan şiirlerin bestelerine yer verilmesi güzel bir düşünce olmuş; son bölümdeki fotoğraflar ise şairin tanıtılması adına başarılı olduğuna inanıyorum.

